

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI
BÜTÇELEMENİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

FATMA AÇAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Neslihan YILMAZ

Uşak

Temmuz, 2019

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER’DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI
BÜTÇELEMENİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

FATMA AÇAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**UŞak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Neslihan YILMAZ**

**UŞak
UŞak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temmuz, 2019**

ÖZET

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER’DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Fatma Açar

Maliye Ana Bilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Neslihan Yılmaz

Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek amacıyla hükümetler politikalarının tamamına cinsiyet eşitliğini yaymaya çalışmaktadır. Bu kapsamda kadın haklarını korumak, ekonomi, politika ve sosyal hayatta kadınların daha aktif olmasını sağlamak amacıyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm politikalara yayılması hedeflenmektedir. Bu durum, kamu politikalarının her alanına cinsiyet eşitliğinin uygulanmasını ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerden kaynaklanan sorunları ortadan kaldırmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu bütçeleme sistemi kadınlar için ayrı bir bütçe yapmak anlamına gelmemektedir. Mevcut ulusal ve yerel bütçe sistemine, cinsiyet perspektifinden bakmayı, kadın ve erkeklerin ihtiyaçları doğrultusunda bütçe hazırlamayı gerekli kılmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri, politika süreçleri ve cinsiyet eşitliği seviyeleri, uygulanan cinsiyete duyarlı bütçe lemede farklılıklar oluşmasına neden olmaktadır. Çalışmanın amacı; cinsiyete duyarlı bütçelemenin, cinsiyet eşitliğinin sağlanması yönündeki katkılarını ortaya koymaktır. Bu kapsamda cinsiyete duyarlı bütçelemeyi destekleyen uluslararası kuruluşlardan Birleşmiş Milletler; mevcut uygulamaları, sağlandığı finansal ve teknik destekler ile öncelikli öneme sahiptir. Birleşmiş Milletler uygulamaları çerçevesinde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin, ülkelerin cinsiyet eşitliği seviyelerine göre farklılaşan oranlarda katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Bütçeleme, Cinsiyet Eşitliği, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme.*

ABSTRACT**EVALUATION OF GENDER RESPONSIVE BUDGETING IN THE UNITED NATIONS**

Fatma AÇAR

Department of Finance

Uşak University Institute of Sciences, July 2019

Supervisor: Asst. Prof. Neslihan Yılmaz

In order to promote gender equality and promote sustainable development, governments are working to promote gender equality throughout their policies. In this context, it is aimed to spread gender equality in all policies in order to protect women's rights and to make women more active in economy, politics and social life. This implies the application of gender equality in all areas of public policy. Gender-responsive budgeting has emerged to eliminate problems arising from inequalities between men and women. This budgeting system does not mean making a separate budget for women. It makes it necessary to look at the current national and local budget system from a gender perspective and to prepare a budget in line with the needs of women and men. Countries development levels, policy processes and gender equality levels lead to differences in the gender-responsive budgeting implemented. Purpose of the study; to determine the contribution of Gender-responsive budgeting to achieving gender equality. In this context, the United Nations, one of the international organizations supporting gender responsive budgeting; It has priority with its current practices, financial and technical support provided. Within the framework of the United Nations practices, it was concluded that gender responsive budgeting contributes to the rates varying according to the gender equality levels of the countries.

Key Words: *Budgeting, Gender Equality, Gender Responsive Budgeting*

T.C.

UŞAK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Tezli Yüksek Lisans Jüri ve Enstitü Onayı

JÜRİ- ENSTİTÜ ONAYI

Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı 164012015 No'lu Fatma AÇAR'ın "**Birleşmiş Milletler'de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Değerlendirilmesi**" adlı tezi 24/06/2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Neslihan YILMAZ	
Üye	: Doç. Dr. Ahmet TEKİN	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ	

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezimin hazırlanmasında bana her daim yol gösteren, bütün bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen, olumlu eleştirileri ile tez çalışmama yön veren, isteksizleştiğim her dönemde beni cesaretlendiren, bana en önemli desteği veren ve her türlü yardımı benden esirgemeyen saygıdeğer danışman Hocam Dr. Öğr. Üyesi Neslihan YILMAZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans ders sürecinde bilgi birikimi ve tecrübeleriyle bilim insanı olmak adına yürüdüğüm bu yola ışık tutan ve bu yolda bana her daim destek olan Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisansımda ve eğitim hayatımın her anında bana maddi manevi destek olan biricik annem Gülcan AÇAR'a, fedakâr, merhametli ve bana karşı inancımı bir an olsun yitirmemiş olan babam Rafet AÇAR'a ve en yakın arkadaşım, destekçim canım kardeşim Mehmet Akif AÇAR'a, bana yol gösteren ve umutsuzluğa düştüğümde bana ışık tutan kuzenim Pınar TEMBEL'e ve destek olan tüm dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Fatma AÇAR

ÖZGEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler**

Adı Soyadı	Fatma AÇAR
Doğum Yeri ve Tarihi	Eşme/ UŞAK -10.06.1994
Lisans Öğrenimi	Uşak Üniversitesi- İİBF- Maliye Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi	Uşak Üniversitesi-SBE- Maliye Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	I. Uluslararası Ekonomi, Finans ve Ekonometri Öğrenci Sempozyumu (EFEOS), Kamu Harcamalarının Özel Sektör Yatırım Harcamaları Üzerindeki Dışlama Etkisi.

İletişim

e-posta Adresi

fatmaacar433@gmail.com

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devleti

BM: Birleşmiş Milletler

CEDAW: Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

CWS: Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu

DAW: Kadın Gelişim Bölümü

DJI: Alman Gençlik Enstitüsü

DWCD: Kadın ve Çocuk gelişimi bölümü

EKOSOK: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey

FAO: Gıda ve Tarım Örgütü

GBV: Cinsiyete Dayalı Şiddet

IDRC: Kalkınma Araştırma Merkezi

IELD: Kapsayıcı ve Eşsiz Yerel Kalkınma Programı

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

IMF: Uluslararası Para Fonu

INSTRAW: Kadınların İlerlemesi İçin Uluslar Arası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü

IOM: Uluslararası Göç Örgütü

İŞKUR: Türkiye İş Kurumu

KEFEK: Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

KSGM: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

KWIRC: Karnataka Kadın Bilgi ve Kaynak Merkezi

MIGEPROF: Cinsiyet ve Aile Teşvik Bakanlığı

MINECOFIN: Maliye ve Ekonomik Planlama Bakanlığı

MOWD: Kadın Kalkınma Bakanlığı

MTV: Motorlu Taşıtlar Vergisi

NIPFP: Ulusal Kamu Maliyesi ve Politikası Enstitüsü

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

OSAGI: Kadınların İlerlemesi Özel Danışmanı Ofisi

PPBS: Planlama Programlama Bütçeleme Sistemi

PRS: Yoksulluğu Azaltma Stratejisinin Güçlendirilmesi

SIDA: İsveç Uluslararası Kalkınma İş Birliği Ajansı

STK: Sivil Toplum Kuruluşları

SWBG: İskoç Kadın Bütçe Grubu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCDB: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme

TÜSİAD: Türkiye Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

UN: Birleşmiş Milletler

UNDG: Birleşmiş Milletler Kalkınma Grubu Cinsiyete Duyarlı Bütçe Çalışmaları

UNDP: Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı

UNFPA: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu

UNHCR: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

UNIC: Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

UNIFEM: Birleşmiş Milletler Kadınlar Kalkınma Fonu

UN-OCHA: Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi

UNODC: Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi

UNW: Birleşmiş Milletler Kadınların Güçlenmesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Birimi

UNWOMAN: Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi

USAID: Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı

WBG: İngiltere Kadın Bütçe Grubu

WFP: Dünya Gıda Programı

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
JÜRİ- ENSTİTÜ ONAYI	v
ÖNSÖZ	vi
ÖZGEÇMİŞ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME	4
1.1. TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI VE TOPLUMSAL CİNSİYETİN ANA AKIMLAŞTIRILMASI YAKLAŞIMI.....	4
1.1.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Kapsamı.....	4
1.1.2. Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması Yaklaşımı	6
1.1. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ.....	8
1.2.1. Sosyal Bütçe Kavramı	8
1.2.2. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Kavramı.....	10
1.2.3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Doğuşu ve Tarihi Gelişimi	15
1.3. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN AMAÇLARI VE ARAÇLARI	19
1.3.1. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Amaçları	19
1.3.2. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Araçları	21
1.3.3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Faydaları.....	25
1.4. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇE İLE DİĞER BÜTÇE SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI.....	26
1.4.1. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ile Klasik Bütçe Sistemi Karşılaştırması. 26	
1.4.2. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ile Sıfır Tabanlı Bütçeleme Sistemi Karşılaştırması	27
1.4.3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ile Performans Bütçe Sistemi Karşılaştırması	28
1.4.4. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ile Program Bütçe Sistemi Karşılaştırması	29
1.4.5. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ile Planlama- Programlama- Bütçeleme Sistemi Karşılaştırması	30
1.4.6. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ile Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi Karşılaştırması	31

1.5. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇE BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DEKİ MEVCUT POLİTİKALAR.....	32
2. BÖLÜM: DÜNYADA TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME ÖRNEKLERİ.....	36
2.1. CİNSİYET EŞİTLİĞİ YÜKSEK ÜLKELERDE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME UYGULAMALARI	37
2.1.1. İzlanda'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları	37
2.1.2. Norveç'te Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları.....	39
2.1.3. İsveç'te Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları	41
2.1.4. Finlandiya'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları	44
2.1.5. Ruanda'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları	46
2.2.CİNSİYET EŞİTLİĞİ ORTA SEVİYELERDE OLAN ÜLKELERDE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME UYGULAMALARI	48
2.2.1. Fransa'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları.....	48
2.2.2. Almanya'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları	50
2.2.3. ABD'de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları	51
2.2.4. Avustralya'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları.....	53
2.2.5. İngiltere'de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları	55
2.3. CİNSİYET EŞİTLİĞİ DÜŞÜK SEVİYELERDE OLAN ÜLKELERDE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME UYGULAMALARI	57
2.3.1. Hindistan'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları	57
2.3.2. Fas'ta Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları.....	59
2.3.3. Pakistan'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları	62
2.3.4. Afganistan'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları	65
2.3.5. Endonezya'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları.....	66
3. BÖLÜM: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME UYGULAMALARI	68
3.1. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME'DE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER YÖNELİM VE POLİTİKALARI.....	68
3.1.1. Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW).....	68
3.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ	73
3.2.1. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey (EKOSOK).....	76
3.2.2. Birleşmiş Milletler Kadınların Güçlenmesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Birimi (UNW)	78

3.2.3 Birleşmiş Milletler Kadınlar Kalkınma Fonu (UNIFEM) Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Çalışmaları.....	79
3.2.4. Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı (UNDP) Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Çalışmaları.....	83
3.2.5. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu(UNFPA) Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Çalışmaları.....	88
3.2.6. UNDP, UNİCEF, UNFPA ve BM Kadın Stratejik Planların Ortak Bölümü.....	88
3.2.7. Birleşmiş Milletler Kalkınma Grubu (UNDG) Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Çalışmaları.....	91
3.3. ULUSLARARASI DÜNYA KADIN KONFERANSLARI VE EYLEM PLANLARI	92
3.3.1. Birleşmiş Milletler Birinci Dünya Kadın Konferansı.....	93
3.3.2. Birleşmiş Milletler İkinci Dünya Kadın Konferansı	94
3.3.3. Birleşmiş Milletler Üçüncü Dünya Kadın Konferansı.....	94
3.3.4. Birleşmiş Milletler Dördüncü Dünya Kadın Konferansı.....	95
3.3.5. Birleşmiş Milletler Pekin+5 Dünya Kadın Konferansı	98
SONUÇ.....	99
KAYNAKÇA	103

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet kavramının oluşumunda kültürel farklılıklar, gelişmişlik seviyesi gibi olgular etkili olmaktadır. Literatürde cinsiyet kavramı karşımıza iki şekilde çıkmaktadır. Bunlardan birincisi biyolojik cinsiyet iken ikincisi toplumsal cinsiyettir. Biyolojik cinsiyet fiziksel görünümümüzden kaynaklanan ve değişmesi çok fazla mümkün olmayan cinsiyettir. Ancak toplumsal cinsiyet toplumun yaşayış tarzı ve kültürel olgudan oluşmasından dolayı değişmesi mümkündür. Bu farklılıklar kadın ve erkeklerin toplumsal alandaki konumunda ve görev dağılımındaki paylaşımını etkilemektedir. Kadınlar daha çok ev işleri, annelik ve günlük görevlerde çalışırken, erkekler, fen bilimleri, siyaset ve ekonomi alanlarında daha aktif rol almaktadır. Bu sebepten toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini gidermeye yönelik hükümetler, sivil toplum örgütleri ve uluslararası kuruluşlar, farklı çalışmalar yürütmektedir. Bu bağlamda yeni bir politika ortaya çıkmaktadır. “Gender Mainstreaming” olarak adlandırılan yaklaşım toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik olarak hükümetlerin uyguladıkları kamu politikalarının tamamına cinsiyet perspektifinden bakmayı ve cinsiyet eşitliğini politikalarının her alanına yaymayı önermektedir. Kamu harcamaları ve kamu gelirlerine yönelik politikalar hazırlanırken cinsiyet perspektifini dikkate alarak hazırlanması gerektiğini savunmaktadır.

Cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırmasının en önemli araçlarından birisi olan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, hükümetlerin ulusal ve yerel bütçelerine cinsiyet açısından bakmalarını gerekli kılmaktadır. Hükümetlerin en etkili politika aracı olan bütçeler, cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla entegre edilmiştir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ayrı bütçe anlamına gelmemektedir mevcut bütçe sistemine kadın hakları ve cinsiyet perspektifinden bakmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, ilk pilot çalışma 1984 yılında Avustralya’da gözlenmektedir. Daha sonrasında birçok ülkede uygulama alanı bulan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik olarak katkı sağladığı düşünülmektedir. Ayrıca Birleşmiş Milletlerin çıkartmış olduğu “Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi” (CEDAW) sözleşmesi de cinsiyete duyarlı bütçeleme için temel dayanak olarak kabul edilmektedir. Bu

sözleşme ile birlikte kadına verilen değer ve kadın haklarına verilen önem artmış ve bu durum toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme için dayanak haline gelmiştir.

Türkiye’de cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları 1980’li yılların ortalarına dayanmaktadır. Bu bağlamda 1987 yılında Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu kurulmuş ve bu alandaki faaliyetler artırılmıştır. Daha sonraki yıllarda Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kurularak kadın hakları güvence altına alınmıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletlerin cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik çalışmaları da ivme kazanmıştır. Türkiye’de Birleşmiş Milletlerin kabul etmiş olduğu “Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” sözleşmesine üye olmasıyla birlikte toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi 2008 yılındaki toplantıda gündeme gelmiştir. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü 2008 yılı bütçe kanunu tasarısında cinsiyete duyarlı bütçelemenin yer almasına yönelik çalışmalarda bulunmuş ve daha sonrasında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme TBMM’ye sunularak tartışmaya açılmıştır.

Dünya Ekonomik Forumu verilerine göre cinsiyet eşitliği yüksek, orta ve düşük olmak üzere ülkeler gruplandırılmıştır. Cinsiyet eşitliği en yüksek olan ülkeler İskandinav ülkeleridir. Bu ülkeler incelendiğinde cinsiyete duyarlı bütçelemenin uygulandığını görülmektedir. En yüksek cinsiyet eşitliğine sahip İzlanda’da ve bunu takip eden Norveç’tir. Cinsiyet eşitliği verilerine göre orta seviyelerdeki ülkeler arasında Almanya, İngiltere, ABD, Fransa ve Avustralya yer almaktadır. Cinsiyet eşitliği düşük olan Fas, Hindistan, Endonezya, Afganistan ve Pakistan’da da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sisteminin uygulandığı görülmektedir.

Birleşmiş Milletler cinsiyet eşitliği konusunda birçok proje uygulayarak ve konferanslar düzenleyerek gereken önemi göstermeye çalışmıştır. Bunlardan en dikkat çeken “Dünya Kadın Konferansları” olmuştur. Bu konferanslardan ilki 1975 yılında Mexico City’ de gerçekleştirilmiş, kadın haklarının savunulması ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması yönünde kararlar alınmıştır. Bu bağlamda düzenlenen dünya kadın konferanslarının dördüncüsü olan 1995 Pekin konferansında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ilk kez gündeme gelmiştir. Uygulama konferansa katılan üyeler tarafından kabul edilmiş ve ülkelerden taahhütler alınmıştır. Bundan dolayı Pekin Konferansı toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları açısından öneme sahiptir.

Cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik ve cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarını teşvik etmek amacıyla Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletlerin alt kuruluşları tarafından birçok proje ve çalışma yürütülmüştür. Küresel ve bölgesel düzeyde olmak üzere kalkınma planları hazırlamışlardır. BM, kadın haklarının sağlanmadığı müddetçe sürdürülebilir bir kalkınmanın olmayacağını, ekonominin, siyasetin ve toplumun her alanında kadının aktif rol alması gerektiğini savunmaktadır. Birleşmiş Milletler desteği ile toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme geniş uygulama alanı bulmuştur.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde toplumsal cinsiyet kavramına, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramı ve tarihçesine ayrıca Türkiye'deki uygulamalarına yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise cinsiyet eşitliği yüksek, cinsiyet eşitliği orta seviyede ve cinsiyet eşitliği düşük ülkeler olmak üzere üç gruba ayrılmış seçili ülke örnekleri uygulamalarına yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise Birleşmiş Milletlerin toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye katkıları değerlendirilmiştir.

Çalışmanın amacı, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin ekonomik, siyasal ve sosyal etkilerini ülkeler özelinde değerlendirmektir. Bu kapsamda cinsiyete duyarlı bütçelemeyi uygulayan uluslararası kuruluşlardan Birleşmiş Milletler, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulamalarına yönelik çalışmaları sebebiyle öncelikli öneme sahiptir. Bu kapsamda yapılan literatür incelemesi sonucunda Birleşmiş Milletler uygulamalarının, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ile cinsiyet eşitliğini sağlamaya katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1. BÖLÜM: TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME

Çalışmanın bu bölümünde “Magna Carta” ile başlayan bütçe sürecinin yıllar içerisindeki değişimi dikkate alınarak öncelikle toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramına yer verilecektir. İlk olarak Avustralya’da uygulanmaya başlanan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, sonrasında birçok ülkede uygulanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme tarihesi ve TCDB’nin Türkiye’deki uygulama sürecine yer verilecektir.

1.1. TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI VE TOPLUMSAL CİNSİYETİN ANA AKIMLAŞTIRILMASI YAKLAŞIMI

Cinsiyet kavramı karşımıza iki farklı şekilde çıkmaktadır. Birincisi doğuştan kazanmış olduğumuz biyolojik, değiştirilmesi mümkün olmayan cinsiyet, ikincisi ise toplum tarafından bize atfedilmiş ve değiştirilmesi mümkün olan cinsiyettir. Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin toplumdaki statüsünü belirlemektedir. Kadınlara daha çok ev hanımlığı, annelik gibi görevler verilirken, erkekler ekonomi, siyaset ve bilim alanlarında yer almaktadır. Bu durum kadınların ikici planda kalmasına sebep olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için hükümetlerinde bir takım politikalar ve çalışmalar yapması gerekmektedir. Bu bağlamda karşımıza “Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması” (Gender Mainstreaming) Yaklaşımı, ortaya çıkmaktadır. “Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması” Yaklaşımı, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik olarak, hükümetlerin politikalarının tamamına cinsiyet eşitliğini dâhil etme süreci olarak tanımlanabilmektedir. Bu kapsamda toplumsal cinsiyet kavramı ve kapsamı önem taşımaktadır.

1.1.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Kapsamı

Toplumsal cinsiyet kavramının oluşumu toplumların kültürel farklılıkları da göz önünde bulundurularak kadın ve erkeğe verilen sorumluluklara bağlı olarak Ann Oakley tarafından ortaya çıkmıştır (Gençoğlu ve Kuşkaya, 2016: s. 697). Teoride cinsiyet kavramı iki farklı şekilde algılanmaktadır. Bunlardan birincisi biyolojik cinsiyet diğeri ise toplumsal cinsiyettir. Biyolojik cinsiyet; doğuştan gelen kadın ve erkek arasındaki genetik farklılıklardan meydana gelmektedir ve değiştirmesi mümkün değildir. Toplumsal cinsiyet ise biyolojik farklılıktan kaynaklanan özellikler öne sürülerek oluşturulmuş, kadınların daha duygusal ve fiziksel olarak güçsüz olmasından dolayı toplum tarafından ev işleri, annelik gibi görevler

yüklenilmiştir. Erkeklerin fiziksel olarak daha gelişmiş ve daha güçlü olması nedeniyle ev dışındaki işleri üstlenmesinden daha üstün olduğu algısı oluşmuştur (TCDB, 2014: s. 4). Bundan dolayı erkekler fen bilimleri, ekonomi, liderlik, eğitim gibi alanlarda çalışırken, kadınlar annelik, eş, ev işleri, gibi işlerde çalışmaktadır. Bu durum kadınları toplum içerisinde ikincil statüde bırakmaktadır. Toplumsal cinsiyet üç farklı güç ile şekillenmektedir. Bunlardan birincisi ataerkil bir ailede ki iş bölümü ikincisi eğitim sisteminin yapısı, üçüncüsü ise piyasadaki cinsiyete dayalı iş bölümüdür (Doğan, 2013: s. 76).

İnsan hakları eşitlik ve toplumsal cinsiyet eşitliğini en iyi alan kavramdır. Nitekim bundan dolayı insan hakları kadının politikada yerinin üç başlığa ayırmıştır. Bu başlıklar “Kalkınma İçerinde Kadın”(Women in Development), “Kadın ve Kalkınma” (Women and Development) ve “Toplumsal Cinsiyet ve Kadın” (Gender and Development) olmuştur (Eray, 2015: s. 99). Kadınların durumunun iyileştirilmediği bir toplumda kalkınmanın da tam anlamıyla sağlanamayacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda, kalkınma ve kadın konuları bir arada değerlendirilmeye alınmıştır.

Toplum içinde erkeklere verilen görevler kadınlara verilen görevlere oranla daha büyük değer görmektedir. Bundan dolayı erkekler toplumda daha baskındır. Kadınlara genellikle ikinci plana atılmıştır. Politikalara daha çok erkekler üzerine kurulmuş ve ataerkil bir toplum oluşturulmuş ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ortaya çıkmıştır. Türkiye’de Cumhuriyet devrimleri ile toplumsal cinsiyet eşitsizliğini en aza indirmek hedeflenmektedir. 1923 yılını takip eden ilk on yılda kadınlara özgü birçok hak verilmiş ve toplumsal cinsiyet algısı büyük oranda değişime uğramıştır (Civelek, 2008: s. 13-15).

Toplumda kadınlar her dönemde çeşitli alanlarda çalışmaktadır. Kadınlar ve erkekler arasındaki çalışma alanlarında ki faaliyetler bazı farklılıkları oluşturmaktadır. Kadınlar sadece ekonomi anlamında değil aynı zamanda ev işleri gibi annelik gibi alanlarda çalışmaktadır. Nitekim bu durum farklı sonuçlar doğurmakta ve kadınların ekonomide aktif rol almasını engellemektir. Kadınların ev içinde yaptığı işlerde maddi değeri olmadığından ve parasal karşılığı bulunmamasından dolayı üretim faaliyetlerinden sayılmamaktadır. Bu nedenle kadın ve erkeklerin çalışma hayatındaki yerini analiz eden istatistiklerde kadınların çalışmaları görünmemektedir (Özçatal, 2011: s. 22). Kadınlar ve erkeklerin toplumdaki oynadıkları rollerde farklılıklar mevcuttur. Kadınlara daha çok ev işleri

gibi annelik gibi roller verilirken, erkekler daha çok ekonomi ve siyasi alanda rol almaktadır. Bundan dolayı kadınlar ekonominin içerisinde etkin rol alamamaktadır.

Ekonomi sektörü erkekler tarafından yönetilirken, ev işleri gibi ücretsiz aktiviteler daha çok kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Ekonomide bu farklılığın sebebi çocuk bakımının kadın tarafından üstlenilmiş olmasındandır. Çocuk bakımı ücretli olsun veyahut olmasın her zaman kadının görev alanındadır. Bundan dolayı kadınlar çocuk bakımı faktörü ekonomide aktif olmaları sırasında hep dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır (Eroğlu ve İşler, 2004: s. 67). Modern toplumun dikkate aldığı konuların başında kadının statüsü ve kadına karşı yapılan ayrımcılık olmuştur. Nitekim bu konu üzerine birçok çalışma yapılmış ve hukuksal anlamda kadın haklarını koruyacak düzenlenmeler getirilmiştir. Kadın ve erkek arasındaki farklar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (Tüğen ve Özen, 2008: s. 2).

1970'li yıllardan günümüze kadar kadın istihdamı konusunda pek çok çalışma yapılmıştır. Ayrıca toplumsal cinsiyet kavramı emek piyasası alanında çalışmalar yapan araştırmacılarında ilgisini çekmiştir. Beşeri sermaye modeli ile Neo-Klasik iktisatçılarda bu alanda çalışmalar yapmışlardır. Bu model ile kadınların eğitim seviyesi, yaşı, toplumdaki konumu, doğum oranı dikkate alınarak ekonomideki yeri saptanmaya çalışılmış ve aralarında ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

1.1.2. Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması Yaklaşımı

Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması (Gender Mainstreaming) Yaklaşımı uluslararası kadın ve erkek eşitliğini sağlamaya yönelik bir stratejidir. Bu yaklaşım aynı zamanda cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmayı hedeflemiş ve teşvik etmek amacıyla politikalar oluşturulmasına, düzenleyici önlemler alınmasına ve uygulanmasına yol göstermiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin benimsenmesinin ve bütün politikalarda uygulanması gerektiğini öngörmektedir. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması (Gender Mainstreaming), kamu politikalarının her alanına uygulanmasını ifade eder (EUROPE, 2018).

Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması, genel olarak politikaların tümünde hazırlanama planlama ve uygulama sürecine dâhil edilmesini kapsar. Toplumsal cinsiyet ana akımlaştırılmasında ki temel kadınların çalışma hayatında daha çok yer alması değil veyahut kadınlara özel politikaların uygulanması değil de daha çok ana akım politikalarının dönüştürülmesini hedeflemektedir. Ana akımlaştırma çözüm olarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için kaynak tahsis edilmesi ve

kaynakların cinsiyet eşitsizliğini giderecek şekilde kullanılmasını öne sürmektedir. Ayrıca tahsis edilen kaynakların ne şekilde ve ne kadar harcandığını takip etmek amacıyla cinsiyete duyarlı bütçeleme oluşturulmalıdır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin, toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasının bir aracı olduğu ve ana amacın bütün politikalarda ana akımın yer almasıdır (Çelik ve Ertürk, 2013: s. 151).

“Gender Mainstreaming” toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik küresel çapta bir stratejidir. Gender Mainstreaming toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmak için bir araç değildir. Aksine mevzuat, politika, program ve projelerin uygulanması ve hazırlanması sürecinde cinsiyet ana akımlaştırılmasının merkezde yer almasını sağlamaktadır (UN Women's Progress Report, 2017).

Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması, Birleşmiş Milletlerin cinsiyet eşitsizliğini gidermek amacıyla kullandığı en etkili araç haline gelmiştir. Kadınların ve erkeklerin cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak için veya en aza indirmek için gerekli müdahaleleri sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler, toplumsal ana akımlaştırmasından yararlanmaktadır (UN, 2018). Böylelikle kamu politikalarında toplumsal cinsiyet eşitliğine yer verilmiş ve cinsiyet eşitliği sağlanılmaya çalışılmıştır. BM’ de toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasına katkıda bulunmuş ve politikalarında yer vermiştir.

Tarihsel sürece baktığımızda erkeklerin daha baskın ve daha etkin olduğu görülmektedir. Bu durum zamanla uygulanan politikaları ve toplumsal algıyı etkilemiştir. Bundan dolayı politikalar daha çok ataerkil şekilde olmakta ve cinsiyet eşitsizliğini daha da artırmaktadır. “Gender Mainstreaming” yaklaşımı toplumsal olaylarda ki cinsiyet eşitliği ile politikalarda ki cinsiyet eşitliğini entegre eden bir süreçtir. “Gender Mainstreaming” yaklaşımı kadın ve erkek eşitliğini uygulanan tüm politikaların her evresinde uygulamayı amaçlar. Böylelikle “Gender Mainstreaming” yaklaşımı uygulanan politikalarından ayrı düşünülemez (Erkan vd, 2012: s. 87).

Düzenli bir şekilde uygulandığı takdirde, toplumsal cinsiyet eşitliği, toplum ve kalkınma açısından çok fazla yol kat edecektir. Uzun vadede tam bir politikaya dönüştüğünde daha iyi politika ve daha iyi kaynakların kullanılmasını sağlayacaktır. Ayrıca kadınların sosyal hayata katılmalarına ve refah seviyesinin daha iyi olacağı konusunda ortak bir kanı vardır. 2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminde cinsiyet eşitliği ve kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımı konusundaki hedefler yer almaktadır (UNWOMEN, 2019).

Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması incelendiğinde politik olarak değil aynı zamanda nasıl bir politika izlenmesi gerektiği, problemin durumu, bu politikaların nasıl çıktı ürettiği gibi konuların üzerinde çalışmalar yapılması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırması mevcut yönetim mekanizması ve bürokratik yapıları eleştirmesine rağmen yine mevcut politika ve bürokrasi aracılığı ile uygulamaya geçecektir (Çelik vd., 2013: s. 154).

Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması sadece politikalara cinsiyet perspektifinden bakmayı değil aynı zamanda nasıl bir yol izleneceğine dair de yol göstermektedir. Nitekim cinsiyetin ana akımlaştırılması cinsiyet eşitliğinin sağlanılmasının yanında, kadınların ekonomik hayata katılımını da desteklemektedir. Bu politika aynı zamanda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin çıkışına da öncülük etmiş ve katkı sağlamıştır.

1.1. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Kamu politikasının en önemli aracı olan bütçe, sadece ekonomiye müdahale aracı olarak değil, aynı zamanda sosyal hayatı düzenlemeye yönelik olarak da kullanılmaktadır. Bu amaca yönelik olarak sosyal harcamalar yapılmaktadır. Bu sosyal harcamaların finansmanının ve denetiminin yapılması amacıyla sosyal bütçeye ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal bütçenin alt harcaması olan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme de cinsiyet eşitliğini sağlayarak toplumsal düzeni sağlamaya çalışmaktadır.

1.2.1. Sosyal Bütçe Kavramı

Her kesimin eşit ve insanlık haklarına uygun bir biçimde yaşaması ve toplumun bütünün alım gücünün birbirine yakın olması istenilmektedir. Bu durumu gerçekleştirmek amacıyla hükümetler sosyal harcamalar yapmaktadır. Sosyal harcamaların finansmanı, uygulanması ve denetiminin yapılması açısından sosyal bütçelere gereksinim duyulmaktadır.

Sosyal bütçenin oluşumu her ülkenin gelişmişlik seviyesi ve ihtiyaçlar doğrultusunda farklılıklar göstermektedir. Az gelişmiş ülkelerde sosyal bütçeye daha fazla gereksinim duyulurken gelişmiş ülkelerde bu durum tam tersidir. Fakat bütün bütçelerde harcama açısından temsil edilen bazı temel bileşenler mevcuttur. Bunlar (Çakmak ve Kayaklıdere, 2018: s. 949);

- İstihdam ile ilgili sosyal bütçe harcamaları;
  - Emekli aylığı, (hükümet veya farklı kurumlar tarafından),
  - Sağlık hizmeti,
  - İşsizlik yardımları,
- Kamu tarafından finanse edilen sosyal harcamalar;
  - Aile yardımları,
  - Sağlık hizmeti,
  - Sosyal hizmetler,
  - Vergi istisnaları ve muafiyetleri,
- Sosyal koruma harcamaları ile ilgili özel sektör anlaşmaları ve toplu sözleşmeler;
  - Mesleki emeklilik

Diğer girişimsel sosyal yardımlar olarak ifade edilmektedir

Sosyal devlet anlayışı ilk olarak 1848 yılında Fransız Anayasası ile karşımıza çıkmaktadır. Anayasa, aile, çalışma, mülkiyet ve kamu düzenine dayalı bir toplumda; özgürlük, eşitlik ve kardeşliğin egemenliğini öngörmüş; eğitim hakkı, yoksullara yardım gibi düzenlemeler getirmiş ve insan hakları teorisinde önemli bir değişikliğe yol açarak, sosyal hukuk anlayışının ifadesi olmuştur. Bu durumda devlet sadece ekonomik politikalarda değil, sosyal politikalarda da faaliyet gösterecektir (Bulut, 2003: s. 176).

Sosyal bütçe, ayrı bir bütçe olmaktan ziyade yerel ve ulusal bütçeleme sisteminin içinde yer alan sosyal amaçlı yapılan hizmetlerinin finansmanının sağlanmasındaki gelirleri ifade etmektedir. Sosyal bütçe ile sosyo- ekonomik durum düzeltilmekle beraber sürdürülebilir olması da önemli olarak değerlendirilmektedir (Tüğen ve Eroğlu, 2017: s. 32). Sosyal bütçe hem ekonomik hem de hukuki açıdan büyük öneme sahiptir. Bilhassa siyasi karar alma mekanizmasındaki karar vericiler toplumun refah seviyesine artırmaya yönelik politikalar üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’ de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu mali

saydamlık ve hesap verilebilirlik ilkeleri ile birlikte sosyal bütçeye de katkı sağladığı düşünülmektedir (Özcan, 2014: s. 101).

Sosyal bütçeleme ile toplumsal refah seviyesi artırmaya ve sürdürülebilir kalkınma sağlanmaya çalışılmaktadır. Buna yönelik olarak gerek kamu politikaları gerek mevzuata yönelik düzenlemeler ile sosyal ve ekonomik durum düzeltilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda toplumsal eşitlik sağlanılmaya çalışılmış ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye gereksinim duyulmuştur.

1.2.2. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Kavramı

Bütçe kavramı ‘torba’ anlamına gelen 17.yy da İngiltere’de kullanılan Latince bir terimdir. Bütçe; belirli bir döneme ait gelir ve gider dengesini göstermekle birlikte kamu harcamalarını ve kamu gelirlerinin toplanması aşamasında yasama organı tarafından yürütme organına verilen yetkiyi içeren bir kanundur(Pehlivan, 2011:201-202). Aynı zamanda bütçe kavramı gelecek dönemlerde sınırlı ve süreli olmak kaydıyla kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin tahmini olarak oluşturduğu belgedir. Bununla beraber kamu giderleri ile kamu gelirlerinin de denk olması gerekmektedir (Kalenderoğlu, 2012: s. 217). “5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa göre bütçe, belirli bir dönemdeki gelir ve gider tahminleri ile bunların uygulanmasına ilişkin hususları gösteren ve usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan belge şeklinde tanımlanmıştır” (Resmi Gazete, 2003).

Bütçe devletin en önemli ekonomi alanındaki politika aracıdır. Ayrıca devlet bütçesi yerel ve ulusal bazda olmak üzere iki farklı şekilde kaynak aktarımı yapmaktadır. Bütçe hükümetin siyasi, ekonomik ve sosyal bir göstergesidir. Bütçenin uygulanmasında bazı ayrıcalıklar meydana gelmektedir. Nitekim kadın ve erkekler eşit şartlarda çalışmadıkları ve eşit haklara sahip olmadıkları için bütçe de herkesi eşit varsayarak hazırlandığı ve kadın erkek kavramına yer verilmediği için ortaya kadınlar için dezavantajlı bir durum çıkmaktadır. Cinsiyet değerleri eşit olmayan bir toplumda politikalarının farklı etkiler yaratacağı dikkate alınmamaktadır. Bu olguya “cinsiyet körlüğü” denilmektedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2011: s. 42).

Cinsiyete duyarlı bütçeleme ise cinsiyete göre farklı uygulanan politikalar anlamına gelmemektedir. Cinsiyete duyarlı bütçeleme, var olan cinsiyet eşitsizliğini, uygulanan politikalar ve bütçeleme sistemi ile en aza indirmeye çalışılmaktadır. Bu politikalar daha çok teşvik ve destekler ile sağlanmaktadır. Cinsiyete duyarlı bütçeleme ile kadının sosyal ve ekonomik statüsünün ve toplumsal yerinin daha iyi

konumlandırılmasına destek olmaktadır (Örtücü ve Bakırtaş, 2012: s. 468). Hükümetler politikaları ile cinsiyet eşitsizliğini artırabileceği gibi yeni bir eşitsizlik de doğurabilir. Bundan dolayı cinsiyet eşitsizliğini önlemeye yönelik eğitim, sağlık, hizmet alanlarında da cinsiyet etkilerini dikkate almalıdır (Şenesen vd., 2014: s. 606).

Devletin ekonomiye müdahale aracı olan bütçenin kapsamının genişlemesiyle klasik bütçe anlayışından uzaklaşıp sosyal ve fonksiyonel bütçe anlayışına yönelmiştir. Bütçenin sosyal ve ekonomik fonksiyonu her geçen gün gelişmesine rağmen kamu hizmetlerinin tüm kitleler eşit oranda yararlanamamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınlar bu sorunla karşılaşmaktadır. Bu sebepten dolayı kadın ve erkekler arasındaki eşitsizliği ve kamu hizmetlerinden yararlanma paylarındaki orantısızlığı önlemek amacıyla cinsiyete duyarlı bütçe fikri ortaya çıkmıştır (Tepekule vd. 2016: s. 2317).

Cinsiyet eşitsizliğini en aza indirmek ve kadının daha aktif rol almasını sağlamak amacıyla yapılan iktisadi düzenlemeye “feminist iktisat” denilmektedir. Feminist iktisat kadının ön plana çıkarılmaya çalışıldığı bir iktisat alanıdır. Nitekim bunu ekonomi politikalarıyla yapmaya çalışmaktadır. Bu anlamda hükümetlerin en aktif olarak kullandığı bütçe başlıca cinsiyet eşitsizliğini gidermek için kullanılan bir araç haline gelmiştir. Böylelikle ortaya cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramı çıkmıştır. İlk olarak 1980’li yıllarda Avustralya da uygulanmaya başlanmıştır. Daha sonraki yıllarda birçok ülkede birçok politika alanında kullanımı yaygınlaşmıştır. Cinsiyete duyarlı bütçelemenin asıl amacı başta bütçe olmak üzere uygulanan bütün politikalarda yer alarak kadının daha fazla hak ve söz sahibi olmasını amaçlamaktadır (Tüğen ve Özen, 2008: s. 2).

Başta Avustralya olmak üzere yaklaşık kırktan fazla ülkede cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulanmaktadır. Birleşmiş milletlerin katkısıyla çok fazla ilgi çekmiştir. Pekin eylem platformu bunun en büyük örneğidir. Bu konferansla birlikte cinsiyete duyarlı bütçeleme alanında ciddi bir ivme sağlanmış oldu. Gerek ulusal düzeyde gerekse uluslararası düzeyde çalışmalar artmıştır. Bununla beraber farklı kurum ve kuruluşlar kurulmuştur. Uluslararası kuruluşlar olarak; BM Kadınlara Yönelik Kalkınma Fonu, AB, İskandinav Konseyi, Uluslararası Kalkınma Araştırmaları Merkezi, Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma Departmanı, İngiliz Milletler Topluluğu Sekreteryası, OECD, İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı, İsviçre

Kalkınma Kurumu, Alman Teknik İşbirliği Ajansı, Danimarka, Hollanda ve Norveç Hükümetleri ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı cinsiyete duyarlı bütçeleme alanında ki çalışmalarıdır. Ulusal düzeyde; hükümet, parlamento, sivil toplum kuruluşları, akademisyenler, bireyler ve yerel kuruluşlar belirtilebilir (Bellamy, 2002).

Toplamda gelişmiş ve gelişmekte olan kırktan fazla ülkede cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları yapılmaktadır. İlk olarak bütçe çalışmaları “kadın bütçeleri” olarak tanımlanmıştır. Kadın bütçeleri kadınlar için ayrı bir bütçe yanılığını ortaya çıkarmıştır. Ancak böyle olmadığını ve cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik bir düzenleme olduğu Pekin Eylem Platformu ile açıklanmaya çalışılmıştır (Sharp ve Broomhill, 2002: s. 25-32).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramının tanımının en yaygın kullanımı Avrupa Konseyi'nin yapmış olduğu tanımdır. Bu tanım; Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasının getirilerinin tüm politikalarda uygulanması ile birlikte toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin de oluşumuna katkı sağlamıştır. Bütçeler cinsiyet perspektifinden ele alındığında gelir ve giderler toplamının cinsiyet eşitsizliğini giderecek şekilde kullanılmasını ifade eder (UN WOMEN, 2018).

Hükümetlerin kullanabileceği en etkili politika aracı olarak bütçe kabul edilmektedir. Bundan dolayı cinsiyet eşitliğini en aza indirmek için kullanılan politikalar ile yapılan stratejilerin bütçede kullanılabildiği ölçüde daha etkili olacağı düşünülmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları bütçenin planlama, bütçe süreci ve uygulama aşamasında kadınların toplumsal ve ekonomik durumunu iyileştirmeye yönelik çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için bir temel oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme bütçeyi yarı yarıya kadınlar ve erkekler için bölmek anlamına gelmez. Cinsiyet eşitliğini bütçeye yayararak etkin şekilde başarı elde edilmesini sağlamak amacı ile işlev görmektedir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme gelir ve giderlerin cinsiyet açısından değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. TCDB, uzun vadede etkili olmaktadır. Bu süreçte uygulanan politikaların daha fazla yaygınlaşmasına ve etkili hale gelmesine katkıda bulunmaktadır (United Nations, 2015: s. 14).

Bütçe politikası piyasaya müdahale yöntemleri arasında en önemli araçtır. Bütçenin kullanılma amacı ve ne kadar kaynağın bu amaç için kullanılacağı diğer önemli bir noktadır. Bundan dolayı, bütçenin kadın erkek eşitliği için hangi ölçüde kullanıldığı ve bu politikanın geri dönüşleri dikkate alınacaktır. Cinsiyete duyarlı bütçeleme, cinsiyet eşitsizliği konusundaki politikaları ve stratejileri göz önünde bulunduran devletlerin hedeflediği bir stratejidir. Cinsiyete duyarlı bütçeleme planlama ve bütçeleme süreçlerinde kadın haklarının ve kadınların çalışma hayatları üzerinde durmaktadır. Kadınların durumunu iyileştirmeye yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışma ile cinsiyet eşitsizliğinin etkilerinin diğer politikalarla analiz edilmesine olanak sağlamaktadır (United Nations, 2015: s. 14). Bu kapsamda uzun vadede cinsiyet eşitliğinin sağlanabilirliği ve ekonomiye ne şekilde katkılarının olduğu değerlendirilerek politikalar yönetilmektedir. Bütçenin planlama, programlama ve denetleme aşamasında kadın hakları dikkate alınarak cinsiyet eşitliği göz önünde bulundurularak yapılması gerektiği üzerine çalışılmaktadır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, kadınların ekonomik ve sosyal alanda daha fazla güçlenmesi amacıyla yönelik olarak yapılan faaliyetlerin bütçe ve planlama sürecinin temelinde olması gerektiğini savunan bir tasarıdır (Ayas, 2016: s. 8). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kadınlara özel bir bütçe olarak algılanmamalıdır. Tam tersi bir ayrımcılık yerine cinsiyet eşitsizliğini düzenlemeye yönelik bir çalışmadır. Cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yönelik politika uygulamaları ile kaynakların kullanımı arasındaki açığı kapatmaya yönelik bir uygulamadır. TCDB kadın ve erkeklerin ihtiyaçları doğrultusunda kaynakların yeterince kullanılıp kullanılmadığı ile ilgilenmektedir. Bütçeler kadın ve erkekler açısından nötr etkiye sahip değildir. Bütçede uygulanan politikalar cinsiyet eşitsizliğini daraltabilir veya genişletebilir. Bu durum uygulanan politikalara göre değişmektedir (Kalaycı ve Kartalıcı, 2011: s. 29).

Bütçenin hazırlanma sürecindeki stratejik plan, performans programı ve yatırım programlarındaki hedef ve ilkeler dikkate alınarak hazırlanması gerektiği ön plana çıkmıştır. Böylelikle bütçeleme süreci daha şeffaf, hesap verilebilirliği yüksek ve kaynakların daha etkin kullanılması amaçlanmıştır. Her yerel yönetim organının kendi bulunduğu bölgedeki eşitsizliği gidermek amacıyla bütçesinde gerekli düzenlemeleri yapması gereklidir. Bu durumda tek bir cinsiyete duyarlı bütçelemeden söz edilemez (Akduran, 2010: s. 85). Cinsiyete duyarlı bütçeleme ile

bütçe sistemlerinin kaynak kullanımındaki etkinliğinin arttığı ve daha şeffaf olduğu düşünülmektedir. Ayrıca her bölgeye ve ülkeye göre kadın ve erkeklerin ihtiyaçları değişiklik gösterdiğinden tek bir cinsiyete duyarlı bütçeleden bahsedilememektedir.

Cinsiyete duyarlı bütçe oluşumu makroekonomik açıdan değerlendirildiğinde ekonominin bakış açısına önemli katkıları olmuştur. Bütçelerin kadınlar açısından değerlendirilmesine katkı sağlamakla beraber makroekonomik politikalara müdahale imkânı da sağlamıştır. Cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yönelik yeni kararlar alınmasına da katkısı olmuştur (Erkan vd., 2012: s. 19).

Cinsiyete duyarlı bütçelemeye ki amaç; cinsiyet bütçesinin kazandırdıkları kamu politikaları ile kaynaştırmak ve kız çocukları için olan eğitimin yoksulluğun azaltılmasını sağlamak, bütçe aracılığı ile kadın ve erkek arasında ki dağılımı düzenlemek, kadının ekonomide, eğitimde, siyasette daha fazla yer almasına olanaklar sağlamak, toplumsal cinsiyet ayrımının etkilerini en aza indirmektir (Doğan, 2013: s. 76). Devlet bütçeleri oluşturulurken kadın ve erkeklerin için tarafsız olarak oluşturulmaktadır. Fakat kadın ve erkekler yetenek, sorumluluk ve rolleri bakımından farklı olduğundan dolayı bütçe iki cinsiyet için aynı etkiyi yaratmamaktadır. Sayısal verilere bakıldığında kadın ve erkek için aynı oranda hizmet sağlandığı görülmektedir ancak kadın ve erkeklerin ihtiyaçları birbirinden farklı olduğu için bütçe aynı faydayı sağlamamaktadır. Ayrıca bütçenin cinsiyet eşitsizliğini gidermekte önemli bir strateji olduğu düşünülmektedir (Meriç ve Ay, 2014: s. 165).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları ülkelerin yerel ve ulusal durumuna göre değişiklik göstermektedir. TCDB' deki çalışmalar uygulanan ülkelerin ekonomik, siyasi ve sosyal yapısı ile birebir doğru orantılı olarak değişmektedir. Cinsiyete duyarlı bütçelemenin ilk çıkış alanında üç ayrı aktör rol oynamıştır. Bunlar sivil toplum örgütleri ve kadın kuruluşları, hükümetler ve bağımsız katılımcıların oluşturduğu gruplardır. Sivil toplum örgütleri daha çok kadın haklarını korumak ve kadınların aktif rol almasını sağlamak amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Hükümetlerde bütçeyi kullanarak kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayarak kadın erkek eşitsizliğinin önüne geçmek amacıyla çalışmalar yapmaktadır (Erkan vd., 2012: s. 19).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin etkin bir şekilde uygulanması için gerekli bazı şartlar vardır. Bunlar (European Institute for Gender Equality, 2017: s. 6);

- Toplumsal cinsiyet ve politikaların analizinin iyi yapılması
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ile toplumsal cinsiyet kavramının ilişkilendirilmesinin temel dayanağı
- Cinsiyet eşitsizliğini yok etmeye yönelik politikalar düzenlemek ve politikaları bu yönde değiştirmek
- Bütçe sürecine katılımın ve bütçenin şeffaflığının olması gerekliliği

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadın haklarının daha iyi koruma altına alınabilmesi için cinsiyet eşitliği analizlerinin doğru bir şekilde yapılması gerekmektedir. Ayrıca bütçe sürecine kadın katılımcılarının olmasını sağlayarak ihtiyaçlara yönelik politikalar geliştirmesini sağlayarak daha etkin bir bütçe sisteminin oluşacağı düşünülmektedir.

1.2.3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Doğuşu ve Tarihi Gelişimi

Bütçe sisteminin 1215’de Magna Carta ile birlikte hayatımıza girmesiyle birlikte kamusal mal ve hizmetler vatandaşlara sunulmaya başlamıştır. Cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemi ile kadın erkek eşitliğini sağlamaya ve kamusal hizmetten yeterince faydalanamayan kadınların durumlarını eşitlemeye çalışmaktadır (Cansız, 2016: s. 112). Küreselleşmesinin getirisi olarak ülkeler birbiri ile ortak politikalarda buluşmaya karar vermektedir. Gerek yerel politikalarda olsun gerekse ulusal politikalarda olsun entegrasyona gidilerek ekonomik sosyal ve kültürel olarak değişikliğe gidilmektedir. Nitekim Türkiye de AB’nin standartlarına uyum sağlamakta ve kamusal anlamdaki politikalarında uyuma gitmiştir. Bilhassa maliye politikası ve bütçeleme alanındaki değişimler olmuştur (Erkan vd., 2012: s. 86).

1995 yılında Pekin’de düzenlenen dördüncü dünya kadın konferansında alınan karara göre hükümetler, cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla, devlet bütçesini kullanmaya başlayacaktır (Sarraf, 2003: s. 3). 1970’li yıllarda başlamış olan kadın istihdamına yönelik çalışmalar feminist iktisatçıların ilgi odağı olmuştur. Bu konu sadece feminist iktisatçıların değil aynı zamanda neo-klasik iktisatçılarda inceleyerek çalışmalar yapmıştır. Neo-klasik iktisatçılar konuyu emek piyasası çerçevesinde değerlendirmiştir (Dedeoğlu, 2000: s. 139-142).

2010 yılında gerçekleşen BM genel kurulu “Kadınların Güçlenmesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Birimini” kurmuştur. Buradaki amaç kaynakların tahsisinin daha şeffaf ve etkin olması amaçlanmıştır. Kadınların İlerlemesi İçin Uluslar Arası Araştırma ve Eğrim Enstitüsü (INSTRAW), Kadınların İlerlemesi Özel Danışmanı Ofisi (OSAGI), Kadınların İlerlemesi Birimi (DAW), Toplumsal Cinsiyet İşleri ve Birleşmiş Milletler Kadınlar Kalkınma Fonu (UNIFEM)’i tek bir çatı altında toplamıştır. Bununla birlikte UNIFEM, cinsiyet eşitsizliğini gidermenin yanı sıra insan hakları, barış ve güvenlik, kadın ve kız çocuklarına yapılan ayrımcılığın ortadan kaldırılması konularında da çalışmalar yapmaktadır. Cinsiyet eşitsizliğini sağlamaya yönelik IMF, Dünya Bankası, AB ve OECD de kendi içinde çalışmalar yapmakta ve politikalar uygulamaktadır (Cansız, 2016: s. 111-116).

Toplumda ki rollerde kadın ve erkeklerin yaptığı işlerin ücretli ve ücretsiz olmasına göre değişmektedir. TCDB’ de bu durumun kamu harcamalarını nasıl etkilediğini dikkate almakta ve bu duruma yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Klatzer vd., 2015: s. 14-16). Cinsiyete duyarlı bütçeleme konusundaki en büyük katkı düzenlenen konferanslara aittir. Ayrıca feminist grupların yaptığı çalışmalar ve kadınların sosyal hayattaki durumları konusundaki bilinçlenme ve artan duyarlılıklarında katkısı olmuştur (Ergen, 2017: s. 113).

Türkiye’de cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları 1980’li yılların ortalarına dayanmaktadır. Cinsiyet eşitsizliğinin kurumsallaşarak önüne geçilmesi 1987 yılında devlet planlama teşkilatına bağlı sosyal planlama müdürlüğüne bünyesinde kurulan kadına yönelik politikalar danışma kurulu ile sağlanmıştır. 1990 yılında 422 sayılı KHK ile bu kurum Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü olan Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı oluşturulmuştur (Erkan vd., 2012: s. 93). İlk olarak çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığına bağlı olan bu kurum daha sonra Başbakanlığa bağlı hale gelmiştir. 2003 tarihinde kadının statüsü genel müdürlüğü olarak çalışmalarına devam etmiştir. Cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalar genel müdürlük tarafından gerçekleştirilmektedir. Genel müdürlük “Medeniyetler İttifakında Kadın” adlı uluslararası kongreler düzenlemiştir. Böylelikle toplumsal cinsiyet eşitliğine ilgi çekilmiştir (Külekcı ve Canbay, 2012: s. 42).

Cinsiyet ayrımını önlemeyi amaçlayan ve toplum tarafından kullanılan feminizm kavramı daha çok erkek düşmanlığı veya kadınların daha üstün olduğu bir kavram gibi anlaşılmaktadır. Ancak feminizm kadın ve erkek eşitliğini savunan kökü Latince olan “fe” sözcüğü “güven, namus ve özgürlük” anlamına gelen, “minis”

sözcüğü “eksik” anlamına gelen iki kelimenin birleşmesi ile ortaya çıkan bir kavramdır. 1772-1834 yıllarında hayatımıza Fransızca ile giren kavram ilk olarak Charles Fourier tarafından kullanılmıştır. Fourier, toplumun düzeninin ancak kadın ve erkek eşitliğinin sağlanarak mümkün olacağını savunmaktadır. 1960’larda feminist hareketinin temel çıkış noktası kadınların toplumsal rollerinin önemini vurgulamak ve kadınlara verilen değer ve önem için mücadele etmektedir. 1971 yılında gerçekleşen ilk İngiliz kadın kurtuluş hareketi konferansında, kadınların toplumda daha çok söz sahibi olması gerektiği ve siyasal, ekonomik, sosyal hayattaki sorunları ele alınmıştır (Küçük ve Akpınar, 2018: s. 123-124).

Cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yönelik iktisadi çalışmalarda “feminist iktisat” olarak tanımlanmaktadır. Feminist iktisadın mali kısmını cinsiyete duyarlı bütçe politikaları oluşturmaktadır. Devlet bütçeleri hükümetin en önemli politika aracıdır. Bundan dolayı bütçeler araç olarak kullanılarak cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdir (Tüğen ve Özen, 2008: s. 2-6). 1789’daki Fransız Devrimi’nden yeniden inşa edilen devlet, siyaset, ekonomi ve sosyal sınıflar alanında cinsiyet eşitliğine yer verilmemiştir. Bu dönemde Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ve Fransa’nın İnsan Hakları Bildirisi’nde kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği yer almamaktadır (Eroğlu ve İşler, 2004: s. 55).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı ilk olarak 1980’li yılların başında uygulanmaya başlamıştır. Günümüzde yaklaşık olarak kırktan fazla ülkede uygulanmakta olan bir bütçeleme tekniğidir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin temel amacı, bütçeyi bir araç olarak kullanarak, toplumda kadınların daha fazla söz ve hak sahibi olmasını sağlamaya yöneliktir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin gelişiminde konferansların etkisi çok önemlidir. 1975 yılında Meksika’ nın Mexico City şehrinde Birinci Dünya Kadın Konferansı düzenlenmiştir. Bu konferans cinsiyet eşitsizliğini gidermek için yol ayrımı niteliğinde olmuştur. Konferansta cinsiyet ayrımının ortadan kaldırılması kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların politik sürece dâhil edilmesi konularına değinilmiştir. İkinci Dünya Kadın Konferansı 1980 yılında Kopenhag şehrinde gerçekleşmiş ve eğitim, sağlık ve istihdam alanlarında kadın erkek eşitliğine dair ilkeler ön plana çıkmıştır. 1985 yılında Nairobi’de üçüncüsü gerçekleşen Dünya Kadın Konferansında BM tarafından sunulan raporlara göre kadınlara yönelik yapılan çalışmaların sadece belli bir kesimin durumunu iyileştirdiği ve genele yayılamadığı kanısına varılmıştır. Bundan dolayı eşitlik, kalkınma ve barış konuları gündeme gelmiş ve tespit edebilmek

amacıyla üç alan belirlenmiştir. Bunlar; siyasi alana katılımında eşitlik, Sosyal alanda eşitlik, anayasal ve yasal ölçümler ile karar verme merciinde eşitlik (Tüğen ve Özen, 2008: s. 2-6).

1984 yılında ilk olarak devlet bütçesinde cinsiyet eşitliğine yer veren ülke Avustralya'dır. "Kadınların Bütçe Programı" adı altında kadın ve erkek eşitsizliğinin etkilerini azaltmak ve kadınlar için iyileştirme politikalarına yer vermektedir. Bu bütçe diğer cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları için yol gösterici niteliktedir. Avustralya'daki 6 eyalet ve 2 özel bölge olmak üzere 1980'li yıllarda uygulanmaya başlanmıştır (Sharp ve Broomhill,2002: s. 8-27).

Cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları 1995 yılında Pekin'de düzenlenen Dördüncü Kadın Konferansında netlik kazanmıştır. Cinsiyete duyarlı bütçelemenin ivme kazanmasında BM'in katkısı büyüktür. Bu konferansta politikalar ve programların işleyişine cinsiyet açısından değerlendirilerek uygulanmasına karar verilmiştir. Böylelikle hükümetler cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik verdiği taahhütleri yerine getirip getirmediğinin kontrolü sağlanmaktadır (Sharp vd., 2002: s. 6-22). Kadınların çalışma hayatındaki aktif rolleri, kurumların cinsiyet eşitliği ve kadın hareketlerine verdiği önemi göstermektedir (Lombardo vd., 2017: s. 4). BM' de katkısı ile Dünya kadın konferanslarında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları hız kazanmış ve yayılmaya başlamıştır. Böylelikle BM üyesi pek çok ülke toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye politikalarında yer vermeye başlamıştır. Ayrıca BM toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme taahhüdü veren ülkelerin denetimini de yapmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden dolayı meydana gelen sorunların giderilmesi ile ülkenin genel anlamda verimlilik, etkinlik ve tutarlılıkta bir artış olacağı düşünülmektedir. Nitekim bundan dolayı cinsiyet eşitliğini bütün kamu politikalarına yaymakta yarar vardır (Tepekule vd., 2016: s. 2321).

2005 yılında Avrupa Konseyi tarafından toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme politikalarının raporu yayınlanmıştır. Bu raporda Türkiye'ye uygulanan "şartlı nakit transferi" örnek olarak gösterilmiştir. Ayrıca bütçelerin harcama süreçlerinde kadın ve erkekleri farklı şekilde etkilediği ve bütçenin bütün aşamalarında cinsiyete duyarlı bütçe politikası gözetilerek uygulanması gerektiği AB tarafından belirtilmiştir. Cinsiyete duyarlı bütçeleme, bütçe sistemine etkinlik, hesap verilebilirlik ve şeffaflık açısından olumlu yönde etkilediği gözetilmiştir (TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Raporu, 2014: s. 17). Feminist hareketlerin

yaptığı eylem ve çalışmalar sonucunda kadınlara pozitif ayrımcılık, eylem planları, cinsiyetin ana akımlaştırılması, cinsiyete duyarlı bütçeleme ve kamu politikalarda kadınlara yönelik iyileştirmelere yer verilmiştir. Nitekim bu çabaların sonucu olarak bütçenin kadınlar için daha anlaşılır olması sağlanmış ve cinsiyet eşitsizliğini telafi edici çalışmalara yer verilmiştir (Eskişehir Soroptimist Kulübü Raporu, 2014: s. 7-8).

Cinsiyete duyarlı bütçelemeyi Türkiye açısından değerlendirdiğimizde özellikle 2000’li yıllardan sonra siyasal, ekonomik ve hukuksal gelişmeler ön plana çıkmıştır. Yerel yönetim ve merkezi yönetim olarak cinsiyete duyarlı politikalar yönetmektedir. Bilhassa yerel yönetimlere bu alanda etki verilmiş ve hizmet, katılım ve temsil işlevlerinden dolayı bu yaklaşımı politikalarında uygulamaları gerekmektedir(Sumbas, 2013: s. 32). Toplumsal cinsiyete duyarlı çalışmalarda Güney Afrika kadın bütçe inisiyatifinin oluşturduğu beş adımlı girişimdir. Bu çalışma ile kabul edilen politika ve hedeflerin uygulanabilmesi için bütçenin yeterli olup olmadığının incelenmesidir (TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2014: s. 13).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme gelişimi değerlendirildiğinde gerek BM’in gerek feminist iktisatçıların pek çok katkısı olmuştur. Ayrıca sivil toplum örgütlerinin de bu alanda çalışmaları ve değerlendirmeleri bulunmaktadır. Bu kapsamda 1980’li yılların ortasında başlayan bu girişim, değişim ve gelişmeler doğrultusunda günümüzdeki halini almıştır. Küreselleşme ve ortak politika anlayışı doğrultusunda pek çok ülkede uygulama alanı bulmuştur.

1.3. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMENİN AMAÇLARI VE ARAÇLARI

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kadın ve erkek eşitliğini destekler nitelikte olmakla beraber ekonomik kalkınmaya da katkı sağladığı düşünülmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin amaçları arasında ekonomide, siyasette ve sosyal hayatta kadının daha aktif şekilde rol almasını sağlamaya katkıda bulunmaktadır. Bu bütçeleme sisteminin araçları da gelir ve gider olmak üzere iki unsuru bulunmaktadır.

1.3.1. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Amaçları

Cinsiyete duyarlı bütçelemede ki amaç; cinsiyet bütçesinin kazandırdıklarını kamu politikaları ile kaynaştırmak ve kız çocukları için olan eğitimin yoksulluğun azaltılmasını sağlamak, bütçe aracılığı ile kadın ve erkek arasında ki dağılımı

düzenlemek, kadının ekonomide, eğitimde, siyasette daha fazla yer almasına olanaklar sağlamak, toplumsal cinsiyet ayrımının etkilerini en aza indirmektir (Doğan, 2013: s. 76).

Avrupa Konseyi cinsiyete duyarlı bütçeyi “ Cinsiyet” olarak tanımlamaktadır ve bütçelerin cinsiyet içerip içermediği ile ilgili değerlendirme yapmaktadır. Cinsiyete duyarlı bütçeleme Avrupa konseyi tarafından belirlenen üç ayrı amacı vardır. Bunlar (Erkan vd., 2012: s. 102);

1. Bütçe de kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olması diğer bir ifadeyle cinsiyete duyarlı bir şekilde bütçe hazırlanmalıdır.
2. Hesap verilebilirliği ve saydamlığı teşvik etmek.
3. Kadın haklarını geliştirmek ve kadınların çalışma hayatında daha fazla yer almasını sağlamaya yönelik çalışmalarda bulunmak.

Cinsiyete duyarlı bütçeleme ulusal veya yerel yönetimlerde kadınların daha fazla söz sahibi olması, kadınların kalkınma ve istihdam üzerindeki olumlu etkilerin oluşması, toplumsal bilincin oluşturulması, kadınlara yönelik istihdam kurslarının geliştirilmesi ve kadının ekonomik özgürlüğünü kazanması gibi bir çok alana hizmet etmektedir (Erkan vd., 2012: s. 103).

Türkiye’de belediyecilik önemli bir yere sahiptir. Yerel halkı ilgilendiren konulardaki çalışmaları belediyeler yönetmektedir. Toplumun bir parçası olan kadınlar için de çalışmalar yapmaktadır. Sadece merkezi yönetimin değil yerel yönetimlerinde cinsiyete duyarlı bütçe ve çalışmalar yapması gerekmektedir. Nitekim 2000’li yıllarda Türkiye’de yerel yönetimler cinsiyete duyarlı çalışmalara başlamıştır (Klatzer, 2012: s. 58).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme hem ulusal anlamda hem de yerel anlamda önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan ulusal bütçeleme sisteminde yer aldığı gibi yerel yönetimler bütçesinde de yer alması gerektiği düşünülmektedir. Bu kapsamda yerel anlamda cinsiyet analizleri daha net yapılmakta ve ihtiyaçlar daha net şekilde ortaya konulabilmektedir. Bundan dolayı yerel yönetimlerde uygulanan cinsiyete duyarlı bütçeleme daha net olduğu düşünülmektedir.

1.3.2. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Araçları

Bütçelemenin harcama ve gelir kalemi olmak üzere iki unsuru bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, bütçe sisteminin bir yaklaşımı olmasından dolayı gelir ve harcama olmak üzere iki aracı bulunmaktadır. Kamu harcamalarını kadınların ihtiyaçları doğrultusunda yapılan harcamalar olarak değerlendirmek mümkündür. Kamu gelirleri ise başta vergi olmak üzere kadın ve erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olarak kullanılan araçların başında gelmektedir.

1.3.2.1. Kamu Harcama Araçları

Kamu harcaması devletin kamu hizmetlerini karşılamak için, aynı veya nakdi olarak yapılan ödemelerin tamamıdır. Türkiye’de uygulanan politika sosyal devlet anlayışına uygundur. Kamu sektörü ve özel sektör aynı anda faaliyet göstermektedir (Kalenderoğlu, 2012: s. 57).

Kamu harcamaları gerçek ve transfer harcama olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sosyal amaca yönelik olarak yapılan bir harcama gerçek veya transfer harcaması olsa bile sosyal harcama olarak adlandırılır. Sosyal harcamalar aynı ya da nakdi olarak yapılabilmektedir. Ayrıca sosyal harcamalar ekonomi üzerinde olumlu sonuçlara sebep olacaktır (Methibay, 2014: s. 39). Küreselleşme ve AB politikalarına entegrasyon sonucunda kamu harcamalarının kısıtlı kaynaklarının daha da kısıtlı olmasına sebep olurken kadınlara ayrılan kaynakların azalmasına sebep olmuştur. Bu durum kadınların dezavantajına oluşan bir durum haline gelmiştir (KSGM, s. 36).

Geleneksel bütçe yaklaşımı cinsiyet eşitliği konusuna çok fazla değinmezken, cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yönelik çalışmalar da önem kazanmaktadır. Bu durumda hükümetler politikalarında değişikliğe gitme gereksiniminde bulunmuştur. Kamu harcamaları ve kamu gelirleri, kamusal hizmetlerin ana etkeni olduğu için cinsiyet eşitliğini veya eşitsizliğini doğrudan etkilemektedir. Bu anlamda kamu politikaları önem kazanmıştır. Kamu harcamalarının %50’si erkeklere %50’si kadınlara tahsis edilmesi ile cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçilemez. Aksine cinsiyete duyarlı bütçeleme ile kadın ve erkeklerin ihtiyaçları doğrultusunda kamu harcamalarının yapılması cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçecektir (Işık ve Işık, 2009: s. 173-179). Kamu harcamalarındaki dalgalanmalar kadın ve erkekleri direkt olarak veya dolaylı olarak etkilemektedir. Gerek transfer harcamalarındaki değişim olsun gerek reel harcamalar olsun vatandaşların yaşam standartlarında değişime sebep olmaktadır

Cinsiyet eşitsizliğini gidermek için bütçenin etkisinin incelenmesi açısından kamu harcamaları 3 kategoride incelenmektedir. Bunlar (European Women's Lobby, 2004);

- Toplumsal cinsiyet odaklı harcamalar kadın veya erkeklerin özel ihtiyaçlarını karşılamak içinde yapılır. Örnek olarak; kadınların şiddet danışmanlıkları, anneler için yapılan danışmanlıklar ve harcamalar verilebilir. Bu harcamalar direkt olarak cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yönelik olarak olmaz.
- Kadın erkek fırsat eşitliği dikkate alınarak yapılan harcamalarda annelerin ücretsiz süt iznine ayrılması, çocuk bakımı gibi konular toplumsal cinsiyet eşitliğini destekler niteliktedir.
- Birçok ülkede harcamaların %99'unu oluşturan temel harcamalar toplumsal cinsiyet tarafsızlığı olarak görülmektedir. Ancak bu harcamaların analiz edilmesi ve kadın erkek üzerindeki farklı etkilerinin ele alınması önem taşımaktadır.

Tüm kamu politikaları cinsiyet eşitsizliğini gidermek için katkıda bulunmaktadır. Bilhassa hükümetin kamu harcamaları buna en iyi örnektir. Hükümet kamu harcamaları ile cinsiyet eşitsizliğini giderebilir daha da artırabilir. Cinsiyet eşitsizliğinin giderildiği bir toplum oluşturulması için kamu gelirleri ve kamu harcamaları, Avrupa Konseyine verilen taahhüdün yerine getirilip getirilmediğine bakılır

Kamu harcamaları üç ayrı çerçevede incelendiğinde (Sharp, 2003: s. 55);

1. Performansa dayalı bütçe sistemi ile cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yönelik göstergelerin başarısı
2. Uygulanan bütçe politikaları ile fiili olarak gerçekleşen harcamaların birbirine denk gelmesi
3. Cinsiyet eşitliğine artan duyarlılıkla beraber yapılan çalışmaların şeffaflığı ve hesap verilebilirliğinin gözlenmesi

Dikkate alınarak kamu harcama politikalarına yön verilmelidir. Ayrıca kamu harcamaları sınıflandırıldığında; toplumsal cinsiyete özel kamu harcamaları, kamusal hizmetlerin eşit olmasına yönelik harcamalar ve bu kategorilere girmeyen kadın ve erkekler üzerindeki genel kamu harcamaları olarak ortaya çıkmıştır.

Kamu harcamaları için mevcut konumdaki araç ve teknikleri kullanarak oluşturulan analizde cinsiyete duyarlı bir hale getirilmiştir (Elson, 2002);

(i) Orta vadeli toplumsal cinsiyete duyarlı ekonomi politikası çerçevesi

- (ii) Toplumsal cinsiyete duyarlı politika önceliklerinin değerlendirilmesi
- (iii) Kamu harcamalarının toplumsal cinsiyete duyarlı yansıma analizi
- (iv) Kamu gelirlerinin, özellikler vergilerin, toplumsal cinsiyete duyarlı yansıma analizi
- (v) Hizmetten yararlananların değerlendirmeleri
- (vi) Bütçenin zaman kullanımı üzerine etkilerinin analizi
- (vii) Toplumsal cinsiyet sorumlu bütçe gerçekleştirmeleri

Kamu harcamaları gerçekleştirilirken toplumsal cinsiyet göz ardı edilebilmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme bu kapsamda kadın ve erkeklerin farklı ihtiyaçları olduğunun ve cinsiyete analizleri yapılarak bu ihtiyaçlar doğrultusunda kamu harcamasının gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

1.3.2.2. Kamu Gelir Araçları

5018 Sayılı Kamu Mali Kontrol Kanununa göre; “Kamu geliri: Kanunlarına dayanılarak toplanan vergi, resim, harç, fon kesintisi, pay veya benzeri gelirler, faiz, zam ve ceza gelirleri, taşınır ve taşınmazlardan elde edilen her türlü gelirler ile hizmet karşılığı elde edilen gelirler, borçlanma araçlarının primli satışı suretiyle elde edilen gelirler, sosyal güvenlik primi kesintileri, alınan bağış ve yardımlar ile diğer gelirleri” (Resmi Gazete, 24.12. 2003).

Kamusal hizmetlerin finansmanı kamu gelirleri ile sağlanmaktadır. Kamu gelirleri vergiler başta olmak üzere sosyal güvenlik fonları ve dışı gelirlerden oluşmaktadır. Kamu gelirlerinin kamu harcamalarını karşılamadığı noktada borçlanma ve para basımı yoluna gidilir (Şener, 2014: s. 221). Kamu gelirleri iki ayrı şekilde ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi; devletin egemenlik hakkını kullanarak elde ettiği gelirler, ikincisi de; devletin egemenlik hakkını kullanmadan elde ettiği gelirlerdir. Devletin egemenlik gücüne dayanan gelirler arasında vergi, resim, harç başta gelmektedir. Devletin egemenlik gücüne dayanmayan gelirleri ise mülk ve teşebbüs gelirleri ve yardımlardır (Kalenderoğlu, 2012: s. 103-106).

Toplumsal cinsiyet eşitliğinden faydalanmak amacıyla gelir ve gider analizi yapmak gereklidir. Bu noktada kamu gelir araçlarını kullanmak cinsiyete yönelik çalışmalar için yol gösterici niteliktedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme için gelir politikasının analizi, etkileri ve sonuçları önem arz etmektedir (European Women’s Lobby, 2004: s. 12).

Genel bütçelerde kamusal hizmetleri yerine getirmek amacıyla toplanan kamu gelirleri de yer almaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yol açtığı kadınlar için dezavantajlı durumu ortadan kaldırmak amacıyla farklı yöntemlere başvurulabilir (TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2014: s. 3). Devletin uygulayacağı kamu gelirleri ve kamu harcamaları politikaları ile cinsiyet eşitsizliğini en aza indirebilirken aynı zamanda uygulanabilecek yanlış politikalar cinsiyet eşitsizliğini artırabilir.

Kamu geliri çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Vergiler başta olmak üzere kamu işletmelerinin özelleştirilmesine kadar bir alana sahiptir. Kamu gelirlerini üç farklı sınıflandırma ile incelemek mümkündür. Bunlar (NationalCommission for the Promotion of Equality Malta, 2009: s. 25);

1. Doğrudan ve dolaylı vergiler
2. Bir hizmet karşılığında alınan gelirler
3. Diğer fonlar olarak adlandırılan hibeler, varlık satışları gibi gelirlerdir

Kamu harcamaları kadar bütçe ve vergi indirimleri de analiz edilmelidir. Kamusal hizmetlerdeki azalış doğrudan ilk olarak kadınları etkilemektedir. Çünkü kadınlar erkeklere göre daha az çalışma hayatına dâhil olabilmıştır. Bundan dolayı yapılan kesintilerin sosyal hizmetlere “üç kat darbe” adı verilen etkisi olmaktadır. Buna örnek olarak, yapılan MTV indirimden kadınlara oranla erkekler daha büyük yarar sağlamaktadır çünkü erkekler daha çok araba sahibidir. Ayrıca kadınlar çocuklarını kreşe gönderemezse çalışma hayatına da katılamazlar bu durumda gelir elde edemez vergi muafiyetinden de fayda sağlayamazlar (UN, 2019).

Cinsiyete duyarlı bütçeleme de araç ve yöntemler gelir açısından analiz edildiğinde ortaya bazı ilişkiler çıkmaktadır. Bunlar (Council of Europe, 2005: s. 17);

- Cinsiyet ilişkilerinde gelirin özellikli etkilerinin analizi,
- Cinsiyete duyarlı politika ve uygulamaların gelişimi,
- Cinsiyete duyarlı gelir politikalarının etkisinin incelenmesi
- Cinsiyet bütçelemesi için çeşitli metot ve araçlardır.

Uygulanan cinsiyet analizi bütçesinin evresi ve bütçe girişimin odak noktası, kapsamı ve bağlı bulunduğu kaynakların hangisinin uygulanacağı konusunda yol gösterici nitelik taşımaktadır. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla kamu gelir ve giderlerinin analizini yapmak, uygulanan politikanın daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.3.3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Faydaları

Cinsiyete duyarlı bütçeleme sisteminin ekonomik ve sosyal katkıları bulunmaktadır. Bu bütçeleme, kamu harcama politikalarının cinsiyet perspektifinden uygulanmasına katkıda bulunmaktadır. Makroekonomik açıdan sosyal politikalarda da cinsiyete dayalı kalkınma programlarının desteklenmesine katkıda bulunmaktadır (Budlender ve Hewit, 2002: s. 12). Söz konusu faydalar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme vatandaşların refah seviyelerine katkıda bulunmaktadır. Genel anlamda kamu harcama ve kamu gelir politikalarında özel anlamda ise bütçe politikalarında cinsiyet eşitsizliğini sonlandırmaya yönelik yapılan çalışmalar arasındadır. Ayrıca siyasi karar mekanizmasını da etkilemeye yönelik bir stratejidir.
- Kadın haklarının kazanılmasına da yardımcı olmaktadır. Uygulanan politika ve stratejilerle kadın hakları daha fazla önem kazanmıştır.
- Cinsiyet farklılıklarından dolayı ülkelerin fakirlik seviyelerinden kadınlar erkeklere oranla daha fazla etkilenmektedir. Böylelikle cinsiyete duyarlı bütçeleme ile kadınların etkilenme oranlarının düşürülmesi ilkenin genel refahında da artış sağlamaktadır.
- Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekonomik üretkenliğinde azalmasına sebep olmaktadır. Toplumun genel refahında ve ekonomik üretkenlik veriminde düşüşe sebep olmaktadır. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması ile üretkenlik de artmaktadır.
- Hesap verilirlik ve şeffaflığın artmasını sağlamaktadır. AB ve uluslararası kuruluşların taahhütlerinin yerine getirilmesi açısından cinsiyete duyarlı bütçeleme etkin olmaktadır.
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı politikaların ne ölçüde tutturulduğunu ve takibini kolaylaştırmaktadır.
- Kadın ve erkek eşitliği sağlanarak demokratik bir yaşam standardının oluşmasına olanak sağlamaktadır. Bu durumda politika sürecine kadınların da dâhil olması ile daha demokratik ve sağlam kararlar alınmasına öncülük etmektedir (Klatzer, 2012: s. 12-13).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin sağlamış olduğu araç ve hedefler sayesinde ulaşılmak istenen politika hedeflerine daha kolay ulaşılmıştır. Ayrıca bütçe

sürecine kadınların daha aktif şekilde dahil olması ile birlikte bütçenin hazırlanma, kabul edilmesi ve sonuçlarının takip edilmesine imkan vermiştir. Bununla beraber daha demokratik toplum oluşmaktadır. Herhangi bir ayrımcılık yapılmadan sunulan kamu hizmetlerinin dağılımının eşit şekilde dağıtılmasına katkı sağlamaktadır (Eskişehir Soroptimist Kulübü Yönetim Kurulu Raporu, 2014: s. 12).

Cinsiyete duyarlı bütçeleme analizleri hükümetlerin karar alma süreçlerinde ve uluslararası kuruluşların taahhütlerini yerine getirme konularında katkı sağlamaktadır. Nitekim hükümetler kamu hizmetlerini, planlarını ve tavsiyelerinin cinsiyet eşitliğini dikkate alarak yapmaktadır. Ayrıca yapılan cinsiyet analizleri kadın ve erkek eşitliği amacına yönelik yapılan uluslararası politikalarda oluşan boşlukları da ortadan kaldırmaktadır.

1.4. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇE İLE DİĞER BÜTÇE SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, bütçeleme sistemlerinin tamamına uygulanabilmektedir. Ancak en etkili ve verimli sonuç performans esaslı bütçe sisteminden alınmaktadır. Bu bütçeleme sisteminin uzun vadeli ve kapsayıcı olmasından dolayı daha net sonuçlar elde edildiği düşünülmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin getirilerinden olan şeffaflık ilkesi de performans esaslı bütçe sistemine daha iyi entegre edilmektedir.

1.4.1. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ile Klasik Bütçe Sistemi Karşılaştırması

İlk olarak ortaya çıkan bütçe sistemidir. Klasik mali görüşün savunduğu bir anlayıştır. Asıl önemli olanın bütçe denkliliği olduğunu savunmaktadır. Klasik bütçe anlayışına göre devlet sadece savunma ve asayişten sorumlu olmalıdır (Pehlivan, 2011: s. 213). Klasik iktisatçılar devletin ekonomik faaliyetlerin en az seviyede olmasını kabul etmektedir. Görünmez el teorisini kabul etmektedirler. Klasiklere göre bütçe açık veya fazla verdiği durumlarda devlet piyasaya müdahale etmektedir. Bu durum görünmez el teorisi ile ters düşmektedir. Klasik bütçe sisteminde girdiler dikkate alınmaktadır. Diğer bir deyişle girdilerin finansmanı ve kiralama bedeli göz önüne alınmaktadır. Ayrıca ödenekler sıkı bir hukuk denetimine tabi olması amaçlanmaktadır (Kalenderoğlu, 2012: s. 226).

Klasik bütçe sistemi aynı zamanda geleneksel bütçe sistemi olarak da adlandırılan sistem, yıllık ve bir önceki yıla oranla farklılıklar göstermektedir. Nakit esas alınmakta ve çıktılar yerine girdiler dikkate alınmaktadır. Ayrıca tek bir yılı esas almasından dolayı öngörüsüz ve sadece büyük harcamaları dikkate aldığı için de durağan bulunmaktadır. Bundan dolayı farklı eleştiriler almıştır (Sakal vd., 2014: s. 84). Bu bütçeleme sisteminde mali disiplin esas olup farklı harcama kalemlerine ayrı ödenek verilmektedir. Eleştirilen taraflarında arasında, plan- program bütçe sistemine dikkat etmemesi, fayda maliyet ilişkisini göz ardı etmesi ve hizmet- sonuç çıktısını dikkate almaması sayılmaktadır (Yılmaz, 2017: s. 6-8). Klasik bütçe sisteminin denetimi sadece mali nitelikte olan hukuka uygunluk denetiminden ibarettir. Verimlilik, etkinlik, tutumluluk ve ödeneklerin tahsisi alanlarında denetim yapılmamaktadır (Candan, 2007: s. 104).

1.4.2. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ile Sıfır Tabanlı Bütçeleme Sistemi Karşılaştırması

Sıfır tabanlı bütçeleme sistemi ilk olarak 1964 yılında ABD' de uygulanmaya başlamıştır. Fakat kısa bir süre kullanımda kalmıştır (Bilici ve Bilici, 2013: s. 89). Klasik bütçe sisteminde, yapılan ödenekler her sene belli bir oranda diğer yıl artırılmaktadır. Bu durum yapılan hizmetlerin değişmesinden ve bazı programlara ihtiyaç kalmamasından dolayı kamu kaynaklarının verimsiz şekilde kullanılmasına sebep olmaktadır. Bu durum yeni bir bütçe sistemi oluşumunu mecbur kılmıştır. Oluşan bu israfı önlemek amacıyla sıfır tabanlı bütçeleme sistemi ortaya çıkmıştır. Bu sistemde bir önceki yıl dikkate alınmayarak veya çok az dikkate alınarak kamu hizmetlerini karşılamak amacıyla ödenek verilmektedir (Karacan, 2010: s. 14).

Sıfır tabanlı bütçeleme sisteminde, önceliğinin yitirmiş kamu hizmetleri yerine yeni kamu hizmetlerine kaynak aktarımı yapılmasını hedeflemektedir. Tek bir bütçe sistemi yerine alternatiflerinin de olduğu bir bütçe sistemi sunulmaktadır (Doğruyol, 2012: s. 631). Sistemin eleştirilen taraflarından birisi bütçe hazırlama sürecinin zorluğudur. Her sene sıfırdan bütçe hazırlama süreci yaşanmaktadır. Bu durum bütçe sürecinin uzun olması ve ölçütlerin subjektif yargılar içermesine sebep olmaktadır (Mutluer vd., 2010: s. 344).

Bu bütçeleme sisteminde kamu kaynaklarının ihtiyaç kalmayan harcamalarına aktarılmasını önlemek ve verimsiz şekilde kullanılmasının önüne geçmek amacıyla her yıl yeni bir bütçe planı ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu durumda bütçe hazırlama sürecini uzatması ve zorlaştırılmasından dolayı eleştirilmiştir. Bu kapsamda cinsiyet analizi yapılması da vakit almasından dolayı süreci uzatmaktadır.

1.4.3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ile Performans Bütçe Sistemi Karşılaştırması

Devletin yapmayı üstlendiği kamu harcamaları ile bu kamu harcamalarının birim maliyetinin önem kazandığı bir bütçe sistemidir. Yapılacak olan bu kamu harcamalarının üretim miktarı ve çıktısı arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu bütçeleme sisteminde etkinlik daha çok önem kazanmaktadır. Performans bütçe sisteminde yapılan hizmetler sayılabilir ve ölçülebilir olmalıdır. Verimlilik, etkinlik ve tutumluluk temel esas haline gelmektedir. Performans bütçe sisteminde de en az girdi ile en fazla kamu hizmeti sağlanmak istenmektedir. Ayrıca Kamu hizmetlerinin maliyetlerini olabildiğince minimum seviye tutmayı hedeflemektedir (Kalenderoğlu, 2012: s. 227).

Performans bütçe sistemi ilk olarak karşımıza 1912 yılında ABD’de de mevcut bütçe politikalarının eksikliklerini gidermek amacıyla çıkmıştır. Maliyetlerin hesaplanabilmesi, verimliliğin ölçülmesi sebeplerinden dolayı bu bütçe sistemine ihtiyaç duyulmuştur. Performans bütçe sistemi sonrasında 1949 yılında birinci Hoover komisyonu tarafından önerilmiştir (Tüğen, 2013: s. 118). Performans bütçe sisteminde yapılan kamu hizmetleri birim maliyet ve faydalara bölünemiyorsa verimli çıktılar elde etmek mümkün değildir. Örneğin; güvenlik, adalet ve savunma hizmetleri gibi tam kamusal mal olan harcamalarda bu durumu görmek mümkündür. Bu sistem daha çok bina, üretim tesisi, yol gibi hizmetler için verimli çıktıyı vermektedir. Performans bütçe sistemi ABD dışında da bazı batı ülkelerinde ve az gelişmiş ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır (Tüğen, 2013: s. 120).

Performans bütçe sistemi ilk olarak “icraat bütçesi” ya da “iş bütçesi” olarak adlandırılmıştır. Sistemde amaçların belirlenmesi, bu amaçların sınıflandırılması, planlanması, maliyet ve kaynakların belirlenmesi gibi düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir (Özen, 2008: s. 11).

Performans bütçe sistemine yapılan bazı eleştiriler vardır. Bunlar (Yıldız, 2005: s. 12);

- Bu bütçe sistemindeki fayda ve etkinliğini ölçen birimler yeterli kadar sağlıklı sonuçları vermeyebilir. Ayrıca verilen sonuçların denk olmamasından dolayı yanlış sonuçlar ortaya çıkabilir.
- Faydası birimlere bölünemeyen güvenlik, adalet ve savunma gibi kamu hizmetlerinin sonuçları net bir şekilde ortaya çıkmayabilir.

Bu nedenle performans bütçe sistemi eleştiriler almış ve başka bir bütçe sistemine ihtiyaç duyulmuştur.

Geleneksel bütçe sisteminden kaynaklanan bazı eksiklikleri performans bütçe sistemi ile tamamlanmaktadır. Fakat performans bütçe sisteminden kaynaklanan eksikliklerden dolayı yeni bir bütçe sistemine ihtiyaç duyulmuştur (Edizdoğan, 2007: s. 208). Performans bütçe sistemi ile birlikte yapılması planlanan kamu harcamalarının maliyet ve kaynaklarını belirlemeyi hedeflemektedir.

1.4.4. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ile Program Bütçe Sistemi Karşılaştırması

Program bütçe sistemi yapılan kamu harcamalarının etkin ve verimliliğinin en yüksek seviyede olmasını sağlamak amacıyla uygulanan bir bütçe sistemidir. Program bütçe ilk olarak ABD’de 1961 yılında savunma bakanlığınca kullanılmaya başlamıştır. 1973 yılından itibaren 5018 sayılı kanun çıkana kadar program bütçe sistemi kullanılmıştır (Kalenderoğlu, 2012: s. 227). Program bütçe sisteminde kamu harcamaları programlara dayanmakta ve kamu hizmetlerinin öncelik sırasına göre yapılmasını esas almaktadır. Programlar, alt programlara, onlar ise faaliyetlere dönüşmektedir. Böylelikle hükümetlerin daha rasyonel şekilde karar vermesine olanak sağlamıştır (Pehlivan, 2011: s. 215).

Program bütçe sisteminde programlar belli amaca yönelik oluşturulan faaliyet ve projeler toplamına denir. Alt programlar da program kapsamına giren hizmetlerin daha dar kapsamda nasıl bir yol izleneceği ve harcama ile ilişkilendirilmesi ile ilgilenmektedir. Faaliyetler ise girdi ve çıktıların kontrolünü sağlamaya yönelik ölçme işlemi yapmaktadır (Yılmaz, 2017: s. 16). ABD’de 1953 ile 1955 yıllarında ikinci Hoover Komisyonu tarafından yönetilen çalışmalar sonucunda performans bütçe sisteminin bir ileri aşaması olan program bütçe sistemi ortaya çıkmıştır (Sakal vd., 2014: s. 86).

Program bütçe sistemi, yapılacak olan kamu hizmetlerinin hangisinin en yüksek faydayı sağlayacağı belirlenerek yapılan ödenektir. Performans bütçe sistemi ile kıyaslandığında ise performans bütçe sistemi hangisi hizmetin en yüksek faydayı sağlayacağından çok en ucuz hizmeti belirlemeye yöneliktir (Candan, 2007: s. 106). Kamu harcamalarının faydaları uzun vadede ortaya çıkmaktadır. Klasik bütçe sistemi de kamu harcamaları ve hükümetlerin faaliyetlerinin hatları açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Fakat program bütçe sistemi ise daha çok bu faaliyetlerin programlaması ile ilgilendiği için temel kamu harcamaları olan savunma, adalet ve güvenlik gibi harcamalara öncelik verememesinden kaynaklı bir sıralama sorunu ortaya çıkmaktadır (Hastürk, 2006: s. 4).

Program bütçe sisteminde yapılan kamu hizmetlerinin sonucunda ortaya çıkan fayda önem arz etmektedir. Ödenekler fayda analizine göre belirlenmektedir. Bu sistem cinsiyet analizi de yapılarak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin uygulanması sonucunda ortaya çıkan faydayı dikkate alacağı düşünülmektedir. Ancak program bütçe sisteminde öncelikli olması gereken kamu hizmetleri göz ardı edilmektedir.

1.4.5. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ile Planlama- Programlama- Bütçeleme Sistemi Karşılaştırması

Geleneksel bütçe sisteminden kaynaklanan aksaklıklardan dolayı yeni bir bütçe sistemi arayışına gidilmektedir. Planlama programlama bütçe sistemi hem performans hem de program bütçe sistemini bünyesinde barındırmaktadır. Nitekim performans bütçe sistemi dar anlamda PPBS ise geniş anlamda yer kazanmıştır (Edizdoğan, 2007: s. 214). PPBS, maliyet-fayda, maliyet-analizlerinden büyük ölçüde yararlanılmaktadır. PPBS, bütçenin hizmetlere ve bu hizmetlerin çıktılarının değişimi ve verileri dikkate alınarak gelecek yıl ki hedeflerin tespitine olanak vermektedir. Bu bütçe sistemi verilen kamu harcama planlarının olabildiğince rasyonel olmasına destek olmakta ve kararların ekonomik ve etkili olmasını sağlamaktadır (Tüğen, 2013: s. 122).

PPBS’de kamu harcamaları için kaynakların kullanımına dair plan yapılmakta ve bu planlara dâhilinde en fazla fayda sağlayan hizmet seçilmektedir. Aynı zamanda mevcut kaynaklarla en düşük maliyet analiz edilmeye çalışılmaktadır (Nafak,209: s.

46). Fakat PPBS'nin başarısız olmasının sebebi analizlerin iyi yapılamaması ve bu bütçe sistemini uygulayacak seviyede personelin bulunmamasından kaynaklanmaktadır (Karacan, 2010: s. 14). PPBS hem performans hem de program bütçe sistemini kapsamaktadır. Böylelikle bu sistemde fayda- maliyet analizleri yapılarak kamu hizmetlerine ödenek ayrılmaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye de uygulanabileceği düşünülmektedir.

1.4.6. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ile Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi Karşılaştırması

Bütçe sistemlerinin tamamına cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulanabilmektedir. Fakat en etkili ve verimli sonuç performans esaslı bütçeleden alınmaktadır. Çünkü performans esaslı bütçeleme sistemi harcamaların cinsiyet etkilerini ve bütçeye dâhil olma sürecini en iyi şekilde karşılamaktadır. Performansa dayalı bütçeleme ve program bütçe sisteminde daha etkin sonuçlar elde edilmektedir. Bu bütçeleme sistemlerinde amaç, çıktı ve sonuç odaklı bütçeleme çalışmaları yapılmaktadır. Klasik bütçe sistemine oranla performans esaslı bütçeleme sistemi cinsiyet bütçe ilişkisinin oluşmasına daha iyi olanak sağlamaktadır (İpek, 2017: s. 51).

Performans esaslı bütçeleme sistemi hangi harcamayı yaptığından çok hangi hizmeti gerçekleştirmek için ne harcama yaptığıyla ilgilenmektedir. Diğer bir deyişle amaç ve hedefler doğrultusunda yapılan harcamalar büyük önem kazanmaktadır (Nafak, 2009: s. 46). Performans esaslı bütçeleme de kamu harcama araçları net bir şekilde belirlenmeli ve bu hizmetlere ağırlık verilmelidir. Ayrıca üretim araçlarının doğru şekilde kullanımı ve çıktıların sağlıklı veriler olması için amaç ve hedefler doğru belirlenmeli, faaliyet ve üretilen mallar birim maliyetleri üzerinden hesaplanmalıdır (Hastürk, 2006: s. 5).

Performans esaslı bütçe sisteminin cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemine entegrasyonunda bazı sorunlar vardır. Performans esaslı bütçeleme sistemindeki cinsiyet ve bütçe ilişkisinin kurulmasında engelleyici bir yapı olmasından ve bu sistemin zayıf yönlerinden kaynaklanmaktadır (Şahin İpek, 2017: s. 52). Performans esaslı bütçeleme sistemi sonuçlara odaklanmaktadır. Ayrıca kaynakların toplu olarak tahsis edilmesinden dolayı hizmet sunumunda karar mekanizmasına esneklik sağlamaktadır. Kapsayıcı olması ve uzun vadeli çıktılarında olmasına olanak sağlamaktadır (Karacan, 2010: s. 17).

Bütçe sisteminin politik niteliği bakımından, bütçeyi etkileyen politik sebepler vardır. Bu politik bütçe sistemindeki boşluklar cinsiyete duyarlı bütçe tarafından ele alınmalıdır. Bu politik sürece hükümet partilerini, bakanları, çıkar gruplarını dâhil etmek mümkündür.

Bütçe sonuçlarının politik niteliği, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelerin birlikte çalışmasını gerektirir. Öte yandan hükümet müdahalesi, cinsiyet eşitliği doğrultusunda performans esaslı bütçeleme politikalarının toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe sisteminin uygulanabilirliği yüksektir. Ayrıca bu bütçe sistemi cinsiyete duyarlı bütçeye rasyonel bir yaklaşım kazandırmış ve bütçe analizlerin iyileşmesini sağlamıştır (Sharp, 2003: s. 49).

Performans esaslı bütçeleme sistemi diğer bütçe sistemlerine göre toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme en iyi uygulandığı bütçe sistemidir. Bu sistemde amaçlar ve hedefler ön planda olduğundan dolayı cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik hedefler daha elverişli şekilde sağlanmaktadır. Türkiye’de de performans esaslı bütçeleme sistemi uygulanmaktadır.

1.5. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇE BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DEKİ MEVCUT POLİTİKALAR

Türkiye’ de cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalar ilk olarak 1923 Cumhuriyet döneminde başlamıştır. Cumhuriyet ile birlikte gelen reformlar arasında kadın- erkek eşitliğine yönelik değişikliklerde yer almaktadır. Çağdaş bir devlet yapısı ile birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğine de katkıda bulunmaktadır. Bu anlamda 1924 yılında kadın ve erkeklere eğitimde eşit imkanlar tanınmış, 1926 da kadına temel hakları verilmiş ve 1930 yılında ise kadınlara yerel yönetimlerde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Bununla beraber 1934 yılında kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilerek birçok dünya ülkelerinden önce bu hak tanınmıştır. 1980’li yıllarda da anayasal düzenlemeler ile kadın hakları güvence altına alınmıştır (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2009: s. 13).

Anayasa başta olmak üzere yönetmeliklere kadar bütün normlarda cinsiyete duyarlı düzenlemelere rastlamak mümkündür. Nitekim aktif olarak hayata geçememiş olsa da mevzuatta cinsiyet eşitliği dikkate alınmaktadır. Böylelikle kamusal alanlarda kanun ve hukuk kurallarında cinsiyet eşitliğinin getirdiği yükümlülükler yer almaktadır (Genç, 2010: s. 478).

1980 yılında ortaya çıkan, Birleşmiş Milletler (BM) Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), 20 ülkenin onaylaması ile birlikte 1981 yılında yürürlüğe konulmuştur. Türkiye bu sözleşmeye 1985 yılında onay vermiş ve 1986 yılında yürürlüğe girmesini sağlamıştır. CEDAW, kadına karşı her türlü ayrımcılığın önüne geçmek, kadın haklarının korunmasına destek olmak ve kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik düzenlemeler yapmakla yükümlüdür. Ayrıca temel insan haklarını korumaya yönelik mevzuat çıkarmak ve siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda dâhil olmak üzere müdahale etme hakkına sahiptir (Yumuş, 2011: s. 31). Cedaw'ın hükümlerini yerine getirmek amacıyla BM bağlı olarak Kadının Statüsü Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon CEDAW'ın üyeleri ile her yıl toplantı düzenlemektedir (Tüğen ve Özen, 2008: s. 7). Türkiye açısından değerlendirdiğimizde cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik BM 'in dışında Avrupa Birliğinin (AB) de önemli katkıları olmuştur. AB'nin sunmuş olduğu sosyal politikalar çerçevesinde cinsiyet eşitliği de önemli bir yer edinmektedir (Yumuş, 2011: s. 32).

1980'li yıllarda Türkiye'de cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları önem kazanmıştır. Cinsiyet eşitliğinin kurumsallaşması 1987 yıllarına dayanmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatına bağlı olarak Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü çatısı altında kadına yönelik politikalar danışma kurulu kurulmuştur. Daha sonrasında 1990 yılında 422 sayılı KHK ile Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı kurulmuştur. Bu kurum ilk olarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı iken 1991 yılında direkt olarak Başbakanlığa bağlanmıştır. 2003 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu müdürlük kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik birçok alanda çalışmalar yapmıştır. Cinsiyete duyarlı bütçeleme de bu çalışmalarının başında gelmektedir (Tüğen vd., 2008: s. 7).

Türkiye'de uygulanan maliye politikalarının tüm alanlarında cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalar olduğuna rastlamak mümkündür. Cinsiyet eşitliğini sağlamanın en etkili yollarından birisi olan devlet bütçesinde de cinsiyet eşitliği dikkate alınmıştır. Cinsiyete duyarlı bütçeleme kadınlar için ayrı bir bütçe yapmak anlamına gelmemektedir. Mevcut bütçe sürecine kadın ve erkeğin eşit şekilde katılımını sağlayarak cinsiyet eşitliğinin önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda eylem planları cinsiyet eşitsizliğini tüm politikalara uygulamakta önemli bir yer edinmektedir (Tepekule vd., 2016: s. 2325).

1993 yılında 514 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurulan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün daha etkin ve daha güçlü bir yapıya sahip olması için, Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Daha sonrasında kadının statüsü genel müdürlüğü eksik personel ve eksik kaynağı olmasına rağmen kurumsallaşmayı başarmış ve 5251 sayılı “Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri kanunu” ile tekrar kurulmuştur (Aksoy, 2006: s. 69).

Türkiye’de 2000’li yılların başında mevzuatta, anayasa başta olmak üzere, cinsiyet eşitliğine yönelik ciddi adımlar atılmıştır. 2004 yılında anayasanın 10. Maddesine “kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” hükmüne karar verilmiştir. 2010 yılında ise bu karara ek olarak “bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz” hükmü getirilmiştir. Bununla beraber toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda önemli bir adım atılmış olmaktadır. Ayrıca 2009 yılında TBMM’de Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuştur. Daha sonrasında bu komisyon TBMM bünyesinde UNDP ile birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğinin bütün politikalara dâhil edilmesini amaçlamaktadır (KSGM, 2018).

Bütçe sürecine TBMM iki şekilde dâhil olmaktadır. Bütçenin hazırlanması ve kesin hesap kanunun yasalaştırılması olarak karşımıza çıkmaktadır. TBMM cinsiyete duyarlı bütçeleme için mevzuattaki düzenlemeleri yapmak görevleri arasında sayılmaktadır. Ayrıca bütçenin yasallaşmadan ki hali ile kesin hesap kanunları cinsiyet eşitliği göz önüne alınarak değerlendirmelidir. Nitekim böylelikle toplumsal cinsiyet eşitliği bütün kurumlarda önemli hale gelmektedir. Kadın ve erkek eşitliğini sağlamaya yönelik yapılan bir diğer çalışma ise siyasi partilere belli bir sayıda kadın üye şartı konulmuştur. Kadınlara bakanlık, komisyon üyeliği ve müdürlük gibi roller verilerek kadınlar siyasi alanda daha aktif olması amaçlanmıştır. TBMM toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin uygulandığı ülkeleri dikkate alarak ve yaptıkları çalışmaları inceleyerek bir yol izlemeli ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde çalışmalarını yapmalıdır (Yıldız, 2015: s. 77).

Devletin temel organlarını ve yönetim biçimi açık şekilde ele alan anayasalar her ülkenin temelini oluşturmaktadır. Tarih boyunca değişime uğrayan anayasaların yakın dönemdeki en büyük değişimi insan haklarına saygı, hukuk üstünlüğü ve cinsiyet eşitliği dikkate alınarak hazırlanmaya başlanmıştır. Türkiye’de kadın- erkek

eşitliğini sağlamaya yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği açısından anayasa konulu alt komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon kadın-erkek eşitliğinin sağlanabilmesi için yapılabilecek çalışmaları değerlendirmektedir. Cinsiyet eşitliğini tüm alanlara yaymak amacıyla diğer kurumlarla bilgi alışverişinde bulunulmuştur. Sivil toplum örgütlerinin de bu alanda katkısı olmuştur. TBMM’de siyasi partilerde her cinsiyetin en az %30 oranında katılımcısı olması yasalarla desteklenmiştir (TBMM Komisyon Raporu, 2012).

Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kanunun amacı; kadın-erkek eşitliğini sağlamak, kadın haklarını korumak, uluslararası cinsiyet eşitliği ile ilgili gelişmeleri takip etmek, TBMM’ye sunulan kanun tekliflerini cinsiyet eşitliği açısından değerlendirmek ve cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile ilgili olarak ihtisas komisyonuna görüş sunmaktır. Bu anlamda Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun görev, yetki ve çalışma usullerini düzenlenmektedir(Fırsat Eşitliği Komisyonu).Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, Türkiye’de cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik uygulanan politikalar arasında yer almaktadır. Cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik de gerek mevzuat gerek anayasal ve kurumsal olmak üzere ek çok alanda çalışmalar yapılmıştır.

2. BÖLÜM: DÜNYADA TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME ÖRNEKLERİ

Toplumsal cinsiyet eşitliği sadece kadın haklarını savunan ve cinsiyet eşitsizliğini değiştirmeye çalışan bir sistem değildir. Hükümetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlaması ile birlikte büyüme, ekonomik kalkınma, sürdürülebilir kalkınma gibi hedeflerinde gerçekleşmesine katkıda bulunması düşünülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına en büyük katkıyı toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemleri gerçekleştirmektedir. Böylelikle kadınlar daha fazla istihdam sağlamakta ve bu da ekonomiye yansımaktadır.

Dünya Ekonomik Forumu, 2018 yılı cinsiyet eşitliği raporu verilerine göre ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ve cinsiyet eşitliği düzeyleri dikkate alınmış, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları, yüksek, orta ve düşük cinsiyet eşitliği olmak üzere sınıflandırılmıştır. OECD, BM ve AB gibi uluslararası kuruluşlar da cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarını desteklemektedir. Gerek tavsiye edici kararları ile gerek tekniksel destekleri ile bu sürece dahil olmaktadır. Bu kapsamda cinsiyet eşitliği uygulamaları BM özelinde değerlendirilmiştir.

Tablo:1 Ülkelerin Cinsiyet Eşitliği Endeksi

ÜLKELER	CİNSİYET EŞİTLİĞİ ÖLÇEĞİ
İzlanda	0,858
Norveç	2,835
İsveç	0,822
Finlandiya	0,821
Ruanda	0,804
Fransa	0,779
Almanya	0,776
İngiltere	0,774
Avustralya	0,743
ABD	0,720
Endonezya	0,691
Hindistan	0,638
Fas	0,607
Pakistan	0,552

Kaynak: The Global Gender Gap Report, 2018.

Tablo 1'e göre ülkelerin cinsiyet eşitliği endeksi verilmiştir. 0-1 arası ülkeler değer almaktadır. Bu bölümde bu ölçekler dikkate alınarak ülkeler cinsiyet eşitliği yüksek, orta seviye ve düşük olmak üzere gruplandırılmıştır. Gruplandırılan bu ülkelerde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin uygulanış biçimi değerlendirilmiştir.

2.1. CİNSİYET EŞİTLİĞİ YÜKSEK ÜLKELERDE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME UYGULAMALARI

Cinsiyet eşitliği yüksek olan ülkelerin cinsiyet verilerine bakıldığında kadın-erkek arasındaki ayrımın daha az olduğu görülmektedir. Bu ülkelerin, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe çalışmalarının gelişimi, analizi ve işleyişi önem taşımaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarının ekonomik, siyasi ve sosyal alanlara yansımaları üzerinde durulmaktadır. AB de dâhil olmak üzere ulusal ve uluslararası düzeyde devam eden birkaç TCDB girişimi bulunmaktadır. Bu anlamda cinsiyet eşitliği en iyi seviyede olan ülke İzlanda'dır. Daha sonra bu ülkeyi Norveç takip etmektedir. İskandinav ülkelerinde kadın-erkek eşitliğinin sağlanmaya en yakın ülke olduklarını ve bu ülkelerin ortak projelerde yer aldığını görülmektedir.

“Cinsiyet Açığı” kadınların dünya çapındaki haklara ve varlıklara sınırlı erişiminin yanı sıra, kadınların ve erkeklerin işgücü piyasasında elde ettikleri eşitsiz sonuçları tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Dünya Ekonomik Forumu'na göre, dünyadaki hiçbir ülke cinsiyet farkını tam olarak kapatamamıştır. Sadece bir kaç ülke İzlanda, Finlandiya, Norveç, İsveç ve Danimarka olmak üzere cinsiyet farkının %80'ini kapatmıştır. Cinsiyete duyarlı bütçeleme politika yapımcılar tarafından toplumsal cinsiyet farkını gidermek için kullanılan araçlardan biridir. TCDB'nin amacı, kadınlar ve erkekler arasında eşitliği teşvik etmektir (European Parliament, 2015: s.1).

2.1.1. İzlanda'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları

İzlanda'daki sosyal güvenlik mevzuatı 1999 yılında elden geçirilmiştir. En önemli değişikliklerden biri, engellilik değerlendirmesi için yeni bir standardın uygulanmasıdır. Analizin amacı, bu değişikliğin grubun cinsiyet dağılımı üzerindeki etkisini, yani engelli olarak tanımlanan kadın sayısının önemli ölçüde artıp artmadığını ve olası nedenlerin neler olabileceğini belirlemektir. Bütçe yönü bu açıdan önemlidir, çünkü bu faydalar refah sisteminin büyük bir bölümünü oluşturur. Cinsiyet boyutu da açıktır, çünkü kadınlar bu yararları erkeklerden daha fazla almaktadır (İskandinav Konseyi, 2006: s.13).

Organik Bütçe Kanununda Avusturya, İzlanda, Kore, Meksika, Hollanda ve İspanya, cinsiyet cinsiyetiyle ilgili özel hükümler içermektedir. Bununla birlikte, bu hükümlerin yasal olarak her ülkenin yapmak zorunda olduğu şey geniş ölçüde farklılık göstermektedir. İzlanda'da bu hükümler tüm bakanlıkların bütçe tekliflerinin

ve yasal tekliflerin cinsiyet analizini üstlenmelerini gerektirir. Parlamenteoya sunulan bütçe faturası ayrıca gelir ve gider politikalarındaki değişikliklerin cinsiyet eşitliği hedefleri üzerindeki etkisini de belirtmelidir. Cinsiyet bütçeleme uygulaması tipik olarak bir dizi hükümet departmanı arasındaki koordinasyonu içermektedir. İzlanda’da, Maliye Bakanlığı ve Eşitlik Bakanlığı, cinsiyet bütçeleme şartlarının bir parçası olarak bir cinsiyet bütçeleme programı hazırlamak için birlikte çalışmaktadır (OECD, 2016: s.15).

İskandinav Bakanlar Konseyi’nin uzun vadeli hedeflerinden biri, İskandinav ülkelere toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifini ulusal bütçe ve bütçe sürecine yerleştirme konusunda destek olmaktır. Diğer bir amaç ise bu perspektife İskandinavya refah devletlerinde değişim çalışmalarında önem verilmesini sağlamaktır. Böyle bir çalışma uluslararası alanda cinsiyet bütçelemesi olarak adlandırılmaktadır. Bu, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsveç arasındaki üç yıllık ortak bir projenin nihai raporudur. Toplumsal cinsiyet eşitliği meselelerinden sorumlu olan maliye bakanlıkları ve bakanlıklar, her ülkedeki toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifini ulusal bütçe ve bütçe sürecine dâhil etme çalışmaları ile ilgili geliştirme çalışmaları yapmıştır. Raporun amacı, projenin üretilmesine yardımcı olduğu bilgi ve deneyimini sunmak ve merkezi hükümet idarelerinde cinsiyet bütçelemesinin başarılı bir şekilde nasıl gerçekleştirilebileceği üzerine öneriler sunmaktır (İskandinav Konseyi, 2006: s.14).

Plana Hükümet tarafından kabul edilen yıllık eylem programlarında somut bir şekil verilmiştir. 2006 programı Bütçe Faturasına odaklanmaktadır. Hükümet, 2007 Bütçe Faturası’nın amacının bireysel olarak yapılmayan tüm tablo ve şemaların, yapmamak için özel bir neden olmadıkça, cinsiyet tarafından sunulması, tartışılması veya analiz edilmesi olduğunu belirtmiştir. Eylem programı ayrıca, devlet kurumlarına verilen talimatlarda aktiviteye özgü cinsiyet eşitliği hedeflerini formüle etmek amacıyla politika alanlarında cinsiyet analizleri geliştirmeye yönelik çabaları da beraberinde getirmektedir. Kuzey ülkeleri arasında yalnızca İsveç ve İzlanda’nın tüm kamu istatistiklerinin cinsiyete göre ayrıştırılmasını gerektiren hükümet kararları olduğunu belirtilmektedir (Villagomez, 2009: s. 116).

İzlanda, 2008’de Cinsiyet Eşitliği Yasası ve 2015’te organik bütçe kanunu ile cinsiyet bütçesini benimsemiştir (OECD, 2016). Merkez ve bazı belediye

seviyelerinde uygulanmaktadır. Gelişmiş politika ve idare yoluyla algılanan eşitsizliği ele almak amaçlanmıştır. Alanlar arasında tarımsal sübvansiyonların dağıtımını, tıbbi muayeneler için bekleme süreleri, ücretli ve ücretsiz işlerin dağıtımını, cinsiyet ödeme açığı vb. Metodolojiler performans belirleme ve diğer eski ve önceki ve sonrası cinsiyet etki değerlendirmelerine entegrasyonu içermektedir (International Monetary Fund, 2017: s. 34).

İzlanda hükümeti toplumsal cinsiyet analizleri yaparak 2008 yılında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi uygulamaya başlamıştır. Bu kapsamda, tüm bakanlıklar bütçe tekliflerini sunarken cinsiyet analizi yapmaları gerekmektedir. Ayrıca gelir ve gider üzerindeki etkisine de değinmektedirler. Cinsiyete duyarlı bütçelemenin gelişmesi açısından İskandinav Bakanlar Konseyi de ulusal anlamda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin politikalara yerleşmesinde katkıda bulunmuştur. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına destek olduğu düşünülmektedir.

2.1.2. Norveç'te Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları

Norveç, uzun süredir devam eden bir toplumsal cinsiyet geleneğine sahip, cinsiyet eşitliğini desteklemeye yönelik politikalarla cinsiyet eşitliğini sağlamaya çalışmıştır. Tüm kamu otoritelerinin cinsiyet eşitliğini teşvik etme sorumluluğu, 1979 Cinsiyet Eşitliği Yasası ile sağlanılmaya çalışılmıştır. 2002 yılında Kanun revize edildiğinde ve cinsiyet eşitliğini aktif, planlı ve sistematik bir şekilde teşvik etme görevi özel sektör kuruluşlarına yaygınlaştırılmıştır. Cinsiyet eşitliği konusunda rapor verme yükümlülüğü, personel politikası alanıyla sınırlı olarak yıllık hesaplarda (Bakanlıkların ilgilendiği bütçe tekliflerinde) cinsiyet eşitliğini rapor etmek için başka bir gereklilik getirilmiştir (Council of Europe, 2005: s.31).

Eğitim ve farkındalık yaratmak amacıyla, Parlamento üyelerini, sivil toplum örgütlerini, medyayı ve araştırma topluluğunu dahil edilerek 2003 yılında tüm İskandinav ülkelerinden katılımcılığa açık bir seminer düzenlenmiştir. 2004 yılının Ocak ayında, Devlet Sekreterleri Komitesinin Cinsiyet Eşitliği Konusunda düzenlediği seminere, bakanlıkların çoğunun yanı sıra bazı eyalet valileri ve bazı devlet kurumları katılmıştır. Bu seminerde, hem yerel hem de ulusal düzeyde bütçe hatlarının cinsiyete dayalı değerlendirmelerinin sonucu olarak ortaya çıkan kamu kaynaklarının farklı dağılımına dair somut örnekler sunulmuştur. Toplumsal

cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarındaki görünür konu üzerine yoğunlaşma, cinsiyet eşitliği açısından politika ve bütçe alanlarında fark yaratabilmektedir. Bu durum kaynak tahsisinin sınırlarına yönelirken makro-ekonomik düzeyi ihmal etmesinden dolayı eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu sebepten dolayı Norveç hükümeti 2005 yılında politika ve uygulamalarında reforma gitmiştir (Council of Europe, 2005: s.31).

2006 yılında Norveç'te devlet bütçe önerisi sırasında tüm bakanlıklar toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe önerisi yapmaya çağırılmıştır. Rehberlik süreci 2005'in sonunda başlamıştır ve 2007'deki bütçe sunumu için toplumsal cinsiyet perspektifinin gelişimi konu edilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği devlet sekreteriyasının himayesinde bakanlıklar arası bir çalışma gurubu ve dışarıdan asiste edilen uzmanlar tarafından bir rehberlik süreci hazırlanmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği eki makro ekonomik düzeyi daha iyi yansıtmaları için dönüştürülmüştür. Ayrıca ulusal istatistik ofisi, çocuk ve kadın bakanlığınca toplumsal cinsiyetlerce gelir, istihdam ve zaman kullanımı konusunda bir rapor hazırlama konusunda görevlendirilmiştir. Maliye Bakanlığı, istihdam ve sosyal hizmetler bakanlıklarını içeren referans gurup 2006 bütçe tasarısı raporunun hazırlanmasını desteklemişlerdir. Bu yöndeki amaç yeni bütçe ekinin daha faydalı olması, parlamentoya ve diğer iç ve dış kamu otoritelerine daha fazla fayda sağlaması olmuştur (Council of Europe, 2005: s. 32).

Ayrıca, Norveç farklı hükümet sektörlerinin kendi yetki alanları dâhilinde cinsiyet eşitliği politikalarının sorumluluğunu üstlendiğini belirtmiştir. Norveç' teki genel prensip doğrultusunda, bireysel sektöre dayalı bakanlıkların hizmetlerinden ve politikalarından tamamen sorumlu olduğunu belirtmiştir. Bakanlıkların cinsiyete dayalı bütçelemenin uygulanmasında merkezi otoriteye göre baskın bir rol oynamaktadır. Üç OECD ülkesi Avusturya, Norveç ve Hollanda, belirli bir yetkiye sahip bağımsız organların cinsiyet bütçelemesine dâhil olduğunu belirtmiştir (OECD: 2017: s.12).

Bütçe çerçeveleri oluşturulacağı zaman Maliye Bakanlıkları koordine edici bir role sahiptir. Bütçe kabul edildikten sonra, uygulanmasının asli sorumluluğu her bakanlığa geçmektedir. Bütçeyi hazırlarken, bu bakanlıklar Hükümetin hedefleri ve öncelikleri hakkında kapsamlı ve ayrıntılı hesaplar sunar ve ayrıca ilgili politika alanı

ve faaliyeti için özel hedefleri ve talep edilen ödeneklerin nedenlerini açıklamaktadır. Ayrıca, göstergeler ve genel sonuçlar şeklinde hedefler içeren performans raporları hazırlarlar ve bir bütün olarak ekonomik ve sosyal gelişmeleri ana hatlarıyla belirtirler. Norveç ve İsveç bu hesaplar ve analizleri bütçe belgesine dâhil edilmektedir. Diğer ülkelerde, bilgiler diğer materyallerde bulunur ve gerçek bütçe belgesi kendisini ekonomik gerçekler ve rakamlarla sınırlandırma eğilimindedir (Nordic Council of Ministers 2006: s.16).

Norveç hükümeti 2005 yılında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarına başlamış ve 2006 yılında bütçe önerisi görüşmelerinde her bakanlığın TCDB öneri yapmaya davet edilmiştir. Bu kapsamda TCDB için Maliye Bakanlığı'nın yetkisi ve önemli bir rolü bulunmaktadır. Bütçe kabul edildikten sonra TCDB'nin uygulaması her bakanlığın bünyesine geçmektedir. Norveç hükümeti bütçe yılının sonunda performans raporları hazırlayarak cinsiyet eşitliğine yönelik sonuçları ortaya koymaktadır.

2.1.3. İsveç'te Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları

İsveç hükümeti, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulamasının herhangi bir yasal hükümle desteklememektedir. Cinsiyete duyarlı bütçe sistemini üst düzey politik taahhüt ve kongre ile desteklemektedir. Bu siyasi taahhüt, mevcut hükümetin kendisini “dünyanın ilk feminist hükümeti” olarak tanımladığı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini en iyi şekilde sağlayacağına yöneliktir (OECD, 2017: s.12). Her yıl, İsveçli bütçe faturasına ek olarak, kadınlar ve erkekler arasındaki Ekonomik Eşitlik başlıklı, ekonomik kaynakların cinsiyetler arasındaki dağılımını gösteren bir ek yayınlanmaktadır. Ek 1988'den beri yayınlanmıştır ve 2003'ten beri ek, genel önemini vurgulamak için Bütçe Beyanı' na bitişik olarak yerleştirilmiştir. Bazı yıllarda ekonomik cinsiyet eşitliğine dair ek, tematik bir odak noktası oluşturmuştur. Ek, kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik açıdan nasıl ifade edildiğini, aynı zamanda refah sistemlerinin kazançlar arasındaki cinsiyet farkını nasıl azalttığını göstermektedir. Sırasıyla kadınların ve erkeklerin ekonomik durumlarını analiz ederken eğitim, kazançlı istihdam, ücretler, ev işleri ve sermaye gelirinin dağılımını inceler. Son olarak, çeşitli gelir ve sosyal sigorta yardımlarını birleştirerek ve vergileri düşerek harcanabilir geliri tanımlamaktadır (OECD, 2016).

1999'da İsveç'te, Ulusal Denetim Ofisi, cinsiyet eşitliği perspektifinin hem Hükümetin talimatlarında hem de ödenek talimatlarıyla ve ajansın raporlamasında ajanslara nasıl yansıtıldığını incelemek üzere görevlendirildi. Bu inceleme, toplumsal cinsiyet eşitliği için ulusal hedefler ile ödenek yönlerinde belirlenen hedefler arasında yetersiz bağlantı olduğunu ve gerekliliklerin çok kesin olmadığını ortaya koydu. Ofis, çalışmalarda daha fazla disiplinin sürdürülmesini ve eşitlik yönetimi için daha spesifik bir stratejinin geliştirilmesini önermiştir. Raporda ajansları onun yönetiminde cinsiyet eşitliği yaşanan sorunlar daha büyük ağırlık veriyoruz için uyarmıştır her ikisi de Maliye Meclis Komitesi ve Çalışma Market Meclis Komitesi, gelen yorumları çekti. Ofis'in raporu, toplumsal cinsiyet bütçelemesi ile ilgili çalışmalar için önemli bir temel teşkil etmiştir (Nordic Council of Ministers, 2006: s. 29).

İsveç'te, Hükümet İdari İşler Ofisi, toplumsal cinsiyet eşitliği eğitiminin düzenlenmesini, tedarik edilmesini ve Devlet Dairelerinin personeline verilmesini sağlamaktan sorumludur. Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi, yıllık eylem programlarında ele alınan süreçlerle bağlantılı düzenli eğitime yönlendirilmelidir. 2006 yılında, uygulamada bu, Cinsiyet Eşitliği Birimi, Maliye Bakanlığı ve İdari İşler Ofisi arasındaki işbirliğini içeren bütçe süreci ile ilgili eğitimi ifade etmektedir. 2004'ten bu yana, Hükümet Büroları'nın düzenli kurs programı, cinsiyet teorisi ve cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistiklere odaklanan cinsiyet eşitliği eğitimi ve biri bütçe çalışmaları ile ilgili politika alanlarının cinsiyet eşitliği analizlerini ele alan yöntem seminerleri ile tamamlanmıştır. Cinsiyet eşitliği, yeni çalışanlara ve üst düzey yetkililere verilen tanıtım eğitiminin çeşitli bölümlerinde de bir bileşendir. İsveç cinsiyet eşitliği eğitimi için kaynakları ayırmıştır. 2004 yılında, Hükümet Büroları metodoloji geliştirmek ve hedeflerle ve analizlerle çalışmakla ilgili eğitim vermek için üç yetkili görevlendirmiştir. 2005 yılının başlarında, toplumsal cinsiyet eşitliğini Devlet Daireleri ve devlet kurumlarının faaliyetlerine yaygınlaştırma görevi için yeni yöntemler ve eğitimler denemek ve geliştirmek için özel bir komite atanmıştır (Nordic Council of Ministers, 2006: s. 31).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin altında yatan ekonomik gerekçe, bütçelerin cinsiyet boyutunu ihmal etmekten kaynaklanan maliyetlerden kaynaklanmaktadır: düşük çıktı, insanların kapasitelerinin gelişimini azaltmış ve nihayetinde refahı azaltmıştır. TCDB' nin zaten standart hale geldiğinin bir örneği,

tüm bakanlıkların bütçe faturasında önerdikleri programlar dahilinde cinsiyet eşitliği hedeflerini ve hedeflerini belirlemelerinin beklendiği ve yıllık bütçenin cinsiyete etkisi hakkında bir raporun ana bütçe belgelerine ekli olduğu İsveç'tir (UN, 2009: s. 3).

İsveç uzun bir toplumsal cinsiyet geleneğine sahiptir. 1994 yılında hükümet toplumsal cinsiyet eşitliği politika hedeflerine ulaşmak için ana stratejisi olarak toplumsal cinsiyet ana akımını benimsemiştir. O zamandan beri stratejiyi uygulamak için farklı önlemler alınmıştır. Bununla birlikte, 2001 yılında, hükümet tarafından atanan bir çalışma grubu, hükümet dairelerinin kilit bir aktör olarak tanımlandığı cinsiyet eşitliği çalışmalarının yoğunlaştırılması için bir takım öneriler sunmuştur. Sonuç olarak, 2002 sonunda üst düzey bir yönlendirme komitesi hükümet tarafından, yürütme mekanizmaları, eğitim, yöntemler ve bakanlıklardaki cinsiyet odak noktaları gibi devlet dairelerinde genel olarak toplumsal cinsiyet uygulamalarının uygulanmasına ilişkin hususları ele almak üzere atanmıştır. Bu çalışmaya paralel olarak ve yönlendirme komitesi ile birlikte, devlet dairelerinde cinsiyet bütçeleme çalışmalarına başlamak için "Eşit Pay" adlı bir cinsiyet bütçeleme projesi başlatılmıştır. Proje yöntem geliştirmeye odaklanmış, Eğitim gereksinimlerini belirlemek ve toplumsal cinsiyet perspektifinin bütçe çalışmasına başarılı bir şekilde dahil edilmesini sağlamak için neyin gerekli olduğu hakkında bilgi toplanmıştır. Proje, Cinsiyet Eşitliği Birimi ve Maliye Bakanlığı Bütçe Daire Başkanlığı işbirliğinde yürütülmüştür. Projenin önemli bir parçası, bir dizi operasyonel bölümün üç politika alanında (bölgesel kalkınma, sosyal hizmetler ve ulaştırma) cinsiyet analizleri yapmıştır. Bu proje ile toplumsal cinsiyet bütçeleme sürecinin geniş bir cephede başlatılması ve toplumsal cinsiyetin tüm devlet bütçesi süreci boyunca görünür hale getirilmesi amacıyla temel atılmıştır (Council of Europe, 2005: s. 33). Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet perspektifini bütçe sürecine dahil etme görevi şimdi proje aşamasından itibaren devam etmiş ve hükümetin düzenli çalışmasının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Parlamento'ya sunulan cinsiyet eşitliği eylem planında, hükümet cinsiyet eşitliği için hedefler ve sonuç göstergelerini tanımlamak amacıyla tüm politika alanlarında cinsiyet eşitliği analizi yapmayı taahhüt etmiştir (Council of Europe, 2005: s. 35).

İsveç hükümeti bütçe hazırlık sürecinde kadın haklarına özel olarak önem vermekte ve bütçe sisteminin odak noktası haline getirmektedir. Ayrıca konuyla

alakalı olarak hükümet ofisleri kurmuştur ve bu ofise performans ve finansal yönetim yetkisi verilmiştir (Erkan vd, 2012: s. 102). Cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda İsveç hükümeti bakanlıkları, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme amaç ve hedeflerine yönelik olarak teklifler sunmaktadır. Maliye bakanlığı tarafından cinsiyet eşitliği göstergelerine dayanan bir rapor sunulmaktadır. Bu rapor her yıl bütçe teklifi ekinde parlamentoya sunulmaktadır (Villagomez, 2010). İsveç hükümeti kadın haklarına çok önem vermesinden dolayı TCDB'ye ayrıca önem vermektedir. Bu bağlamda cinsiyet analizleri yaparak ve TCDB ofisleri kurarak daha etkin bir bütçeleme sistemi uygulamayı düşünmektedir. Ayrıca cinsiyet eşitliğine önem veren hükümet 1994 yılında toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasını benimsemiş ve bütün politikalarına cinsiyet perspektifinden bakarak politikalarını yürütmüştür. 2002 yılında da bakanlıklarda ve tüm kurumlarda TCDB uygulamalarına yer vermiştir.

2.1.4. Finlandiya' da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları

Finlandiya'da toplumsal cinsiyetin yaygınlaşması esas olarak kamu sektöründe, özellikle devlet idaresinde uygulanmaktadır. Son zamanlarda, kamu sektörü İskandinav ülkelerinde daha pazar odaklı hale gelmiştir. İş odaklı düşünce, geleneksel olarak kar etmeyi vurgulamayan faaliyetlere nüfuz etmektedir (Brunila, 2009). Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet eşitliği bir ihracat metası olarak sunulmakta ve eşitlik politikaları işgücü piyasasının çıkarlarıyla yakından bağlantılı görünmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği yalnızca ekonominin kamu tarafından finanse edilen sektörünü değil, aynı zamanda ekonominin özel, kâr amaçlı sektörünü de ilgilendirmektedir. Pazarlaşma sadece eşitlik politikalarını değil aynı zamanda kamu sektörü kuruluşlarını ve örgüt kültürlerini de değiştirmektedir. Bu, toplumsal cinsiyetin yaygınlaştırılmasının dönüştürücü potansiyelini azaltır, ancak eşitliği teşvik etmek için yeni yöntemler sunmaktadır (Ylöstalo, 2016: s. 545).

Bazı ülkelerde devam eden eylemlerin değerlendirilmesi cinsiyet bütçelemesinin nasıl yapıldığı şeklindedir. Finlandiya'da devam eden durum ise faaliyetlerin rapor edilmesine odaklanılmasıdır. Sonuç olarak, cinsiyet bütçelemesinden sorumlu kişiler bütçe mekanizmasının içindedir ve bu nedenle cinsiyet bütçelemesi bütünleşmiştir. Devletin Denetleyici işlevi "Bütçe önerilerini değerlendirir" parlamentonun genel yararını değerlendirme, bakanlıkların tekliflerine cinsiyet etki değerlendirmelerini ne kadar iyi eklediklerine ilişkin değerlendirmeyi içermektedir (Ministry of Finance Budget Department, 2009: s. 8).

2000 yılında toplumsal cinsiyet analizleri yapılmaya başlanmış ve 2002 yılında cinsiyet eşitliği rehberleri oluşturulmuştur. 2007 yılında ise toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarına başlanılmıştır. 2009 yılı itibari ile de her bakanlık toplumsal cinsiyete yönelik mevzuat çıkartmıştır. 2009 yılında Yunanistan'da düzenlenen panelde, cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik olarak idari açıdan bir bakış açısı oluşturarak kurumların cinsiyet eşitliğini kendilerinin sağlamalarının sağlanacağı kararına varılmıştır (T.C. Maliye Bakanlığı, 2009: 9).

Finlandiya'da ulusal seviyedeki cinsiyet bütçelemesine katılım zorunlu bir temelden ziyade idari olarak ileri sürülmektedir. Bu durumda, cinsiyet bütçesi yalnızca nispeten az sayıda bölge ve belediye tarafından ilerleme kaydedebilmektedir (OECD, 2016: s. 12). Finlandiya, yasal düzenleme sürecinde kullanılmak üzere cinsiyet etkisinin değerlendirilmesi için bir rehber hazırlamıştır. Mevzuat taslağındaki cinsiyet etkisinin değerlendirilmesinin, yasaların kadınlar ve erkekler üzerinde ne gibi bir etkisinin olacağını belirleme arayışı içerdiğini, böylece ayrımcı cinsiyet sonuçlarının yasa uygulandığında dolaylı olarak ortaya çıkmadığını belirtmektedir. Amaç birinci sınıf yasama taslağı hazırlamaktır (Nordic Council of Ministers, 2006: s. 34).

Finlandiya pilot projesi, tüm sosyal sigorta harcamalarının beşte birinden sorumlu olan Sosyal İşler ve Sağlık Bakanlığı'ndaki tüm bütçenin cinsiyet eşitliği analizini içermektedir. Çalışma Finlandiya'da cinsiyet bütçeleme sürecinin hızlandırılmasına yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmaları için bir çıkış noktası sağladı analizleri, çeşitli etkinliklere cinsiyet eşitliği alaka belirlenmesi ve bu etkinliklere daha açıkça tanımlanmış cinsiyet eşitliği hedeflerinin formülasyonuna sürecine de katkısı olmaktadır. Çalışma, sektörde cinsiyete göre ayrıştırılmış daha fazla istatistik, sektörde daha fazla araştırma ve daha iyi hesaplama sistemlerinin gerekli olduğunu göstermiştir. Kamu hizmetlerini sağlamaktan sorumlu yerel makamlar olduğu için, çalışma aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğini faaliyetlerine yaygınlaştırma konusunda daha fazla sorumluluk verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Buna ek olarak, çalışma Maliye Bakanlığı'na toplumsal cinsiyet eşitliği gereksinimlerini bütçe kılavuzlarına getirmesini istemiştir. Bir sonraki adım ise tüm takip raporlarına bir cinsiyet eşitliği perspektifi eklemek olacaktır (Nordic Council of Ministers, 2006: s. 38).

Finlandiya'nın Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı, 2012-2015'in dili, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramını ülkenin ekonomik politikasına toplumsal cinsiyet perspektifinin dahil edilmesine, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik büyüme ve sürdürülebilirliğin hedeflerini tamamlayıcı olarak sunmaya kadar genişletmektedir. Eylem planı Hükümet Programının üç stratejik hedefi etrafında düzenlenmiştir: yoksulluk, eşitsizlik ve sosyal dışlanma; kamu maliyesinin konsolidasyonu ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin, istihdamın ve rekabetçiliğin güçlendirilmesidir. Devam eden toplumsal cinsiyet bütçeleme çalışmaları ek olarak, her bakanlığa toplumsal cinsiyet perspektifinin sürekli olarak Hükümet Programıyla açıkça bağlantılı olan ana politika alanlarından birine entegrasyonu için çalışmak zorundadır (Quinn, 2016: s. 20).

Finlandiya hükümeti cinsiyet eşitliğini sadece kamu sektöründe değil özel sektörde de sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca yasal düzenlemelerle de cinsiyet eşitliğini sağlamaya çalışmakta ve kadın haklarını koruma altına almaktadır. Buna yönelik olarak TCDB uygulamalarına önem vermiş ve bu bağlamda cinsiyet eşitliği rehberi oluşturarak TCDB'yi uygulamaya başlamıştır. Bütçelerde cinsiyet eşitliği analizi yaparak da bu alandaki pilot çalışmaya sahip ülke olmaktadır.

2.1.5. Ruanda'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları

Ruanda hükümetinin 1999 yılında kurmuş olduğu Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Gelişimi Bakanlığı, cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik önemli katkılarda bulunmuştur. Bakanlık aynı zamanda maliye bakanlığı ile işbirliği içerisinde, bütçeleri toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden denetlemektedir. Orta vadeli plan ile toplumsal cinsiyete duyarlı bütçenin uyumlu olması gerekmektedir. Orta vadeli harcama planı, toplumsal cinsiyete yönelik eylem planı, yerleşme çalışmaları ile birlikte eşzamanlı olarak yürütülmektedir (Diop, 2002: s. 120).

Ruanda, 1990'larda sivil çatışmalar sonrasında yeniden yapılanmada etkileyici bir ilerleme kaydeden, Afrika'da düşük gelirli, tarım temelli gelişmekte olan bir ülkedir. Ruanda cinsiyet farklarını kapatmak konusunda önemli adımlar atmasına rağmen, kadınlar ekonomik güçlendirme de dahil olmak üzere kilit alanlarda hala bir dezavantajda kalmaktadır. Ruanda' da toplumsal cinsiyet bütçesi devam etmekte olan bir süreçtir. Mevcut girişim 2008 yılına dayanmaktadır. Önemli bir adım, Avusturya modelini çizen Ruanda' nın 2012-2013' de Toplumsal Cinsiyet

Bütçesini resmen bütçe yasalarına dahil eden ve Cinsiyet Bütçe Beyanlarını zorunlu kılan organik bir bütçe kanunu çıkarmasıydı. Ruanda'daki toplumsal cinsiyet bütçesi çerçevesi, Cinsiyet ve Aile Teşviki ve İşbirliği Bakanlığı ve harcama bakanlıkları ile işbirliği içinde Maliye Bakanlığına lider rolü üstlenmektedir. Ruanda, Toplumsal Cinsiyet Bütçeleme girişimini, toplumsal cinsiyetle ilgili hedeflerin sektörel olarak tanımlanması ve istenen sonuçların belirlenmesi yoluyla program veya sonuçlara dayalı bütçelemenin uygulamaya konması için kamu mali yönetimi reformuna entegre etme yolunda önemli bir adım atmıştır. Ruanda, toplumsal cinsiyet eşitleme çalışmalarına, hem sosyal hem de ekonomik sektörlerde cinsiyet eşitliğinin önemini gösteren dört pilot Eğitim, Sağlık, Tarım ve Altyapı Bakanlığı ile başlamıştır. Girişimi tüm ulusal hükümete yadıktan sonra, girişimi, ulusal, devlet, sağlık, eğitim, altyapı ve diğer alanlardaki kritik kamu hizmetlerinden de sorumlu olduğunu belirten önemli bir tanıma olan yerel yönetimler seviyesine genişletmiştir (Stotsky, 2017).

Ruanda Hükümeti, uzun zamandan beri bir insan hakları ve kalkınma sorunu olarak kabul edilen toplumsal cinsiyete ve kadınların ekonomik güçlenmesine öncelik vermektedir. Hükümet, kadınlara yatırım yapmanın doğurganlık ve bebek ölümlerinin azalması, çocuk sağlığı durumunun artması ve verimlilik artışı gibi kritik sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesine katkıda bulunduğunun bilincindedir. Ruanda Hükümeti, toplumsal cinsiyetin yerel yönetimlerde yaygınlaştırılması ve Cinsiyet bütçelemesi yoluyla bütçelerin peşindedir. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe (TCDB), cinsiyeti ciddiye alan bir planlama süreci sağlamak için cinsiyetini makro düzeyde koruma yollarından biridir. Şu anda, Cinsiyet ve Aile Teşvik Bakanlığı (MIGEPROF) ve farklı kalkınma ortakları ile işbirliği içerisinde Maliye ve Ekonomik Planlama Bakanlığı (MINECOFIN), toplumsal cinsiyetin makro düzeyde yaygınlaştırılması için kilit bir strateji olarak Cinsiyet Duyarlı Bütçesini kurumsallaştırma sürecindedir (East African Community, 2009: s. 16). TCDB kapsamında Ruanda hükümeti 1999 yılında Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Gelişimi Bakanlığı kurmuştur. Cinsiyet eşitliğini de sağlamaya yönelik pek çok çalışması olan bakanlık TCDB çalışmalarını da desteklemiştir. Bu bağlamda Avustralya modelini örnek alan hükümet 2013 yılında TCDB'yi uygulamaya başlamıştır. Aynı zamanda sadece ulusal anlamda değil yerel anlamda da TCDB çalışmalarına önem vermektedir.

2.2.CİNSİYET EŞİTLİĞİ ORTA SEVİYELERDE OLAN ÜLKELERDE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME UYGULAMALARI

Cinsiyet eşitliği orta seviyelerde olan ülkelerde kadın- erkek eşitliğini sağlamaya yönelik yapılan çalışmalar değerlendirilmektedir. Dünya Ekonomik Forumunun yayınlamış olduğu 2018 verileri dikkate alınarak cinsiyet eşitliği ortalamasına yakın olan ülkeler seçilerek değerlendirilmiştir. Bu ülkelerde TCDB çalışmalarının analizleri, uygulanma süreçleri, izlenen politika ve analizler dikkate alınarak değerlendirme yapılmıştır. TCDB uygulamasının ülkelere ekonomik, siyasi ve sosyal alanlara yansımaları üzerine durulmaktadır.

2.2.1. Fransa’da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları

Fransa, toplumsal cinsiyetin geliştirilmesi ilkesini genel bir politika ilkesi olarak formüle etmiş ve toplumsal cinsiyetin yaygınlaşması 8 Mart 2004 tarihinden bu yana “Eşitlik Şartı”nın bir parçası olmuştur. Fransa’nın CEDAW raporunda özellikle “kadınlarla erkekler arasında eşitliği sağlamaya yönelik devlet kaynaklarındaki artış” ve 2000 yılında kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda kadın harcamaları için kamu harcamalarını açıklayan bir bütçe bütçesinin kadın hakları ve eşitliği konusuna tanıtılması yapılmıştır. Her bakanlık için cinsiyet eşitliği göstergelerini içermektedir. Kadının hakları ve eşitliği üzerine sarı bütçe belgesi, meclisin talebi üzerine getirilen yasal bir gerekliliktir. Bilgi ve izleme aracı olarak işlev görmektedir. Rapor, hem ana akım hem de kamu politikasının erkekler ve kadınlar üzerindeki etkisini ölçmeye yarayan bir araç olarak, eşitlik üzerindeki sarı bütçe belgesi, halkın eylemlerinin yönlendirilebileceği ve düzeltilebileceği önemli bir yönlendirme mekanizmasıdır. Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğin ilerlemesini ve gerçek bir etki yaratmasını sağlamaktır (Elson, 2006: s. 36).

2000 yılında Fransa Hükümeti, meclisin talebi üzerine, kadınların hakları ve eşitliği konusunda bir bütçe raporu yayınlamıştır. Parlamenterlere, kadınların haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etme çabalarına yönelik kamu harcamalarını etkin bir şekilde ölçmek ve izlemek için bir araç sağlanması amaçlanmıştır. Bütçenin bir bütün olarak CEDAW ile uyumlu olup olmadığını değerlendirmeyi amaçlamamaktadır. Rapor, özellikle kadın ve kızlara yönelik bütçe tahsislerini belgelemektedir. Kadınlara ait işletmelerin kurulmasını destekleyen ve aile içi şiddete maruz kalmış kadınlar için barınakların çalışması için yapılan hibeler bu duruma örnek olmaktadır. Ayrıca politika yapımcıların ve bütçe yetkililerinin

cinsiyet eşitsizliklerini ele almalarını sağlamak için tasarlanmış bilinçlendirme veya kapasite geliştirme faaliyetlerine yapılan harcamaları da belirlemektedir. 2000 yılında, bu iki tür harcama yaklaşık 260 milyar toplam ulusal harcamada yaklaşık 40 milyon Euro'yu bulmuştur (Philippe-Raynaud, 2002: s. 138). Fransa'da kadınların çalışmasını ve girişimciliğini de etkileyen bir katkıda söz konusudur. Ülkedeki girişimlerin %27'si kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu amaca hizmet eden kadınlara özel kefalet fonuna Fransız hükümeti 10 milyon Frang kaynak tahsisi yapmıştır (Bellamy, 2002).

2000 yılında Fransız Parlamento hükümeti, Devlet bütçesi hazırlandığında, kadınların haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için harcanan mali çabanın yıllık kanıtlarını sunmuştur. Bu, kadınların hakları ve eşitliği ile ilgili bütçenin sarı eki olan "jaune budgétaire" e neden olmuştur. Parlamenta bilgi ve durumun izlenmesini sağlayan ve yasal dayanağı olan bu belge, hükümetin politika sonuçlarını bütçe ödeneklerinde yansıtıldığı gibi göstermesine, kaydedilen ilerlemenin ölçülmesine ve eksikliklerin belirlenmesine olanak sağlamaktadır. Cinsiyet eşitliği konusundaki farkındalığı artırmak veya arttırmak için getirdiği önlemleri belirlemek ve almak, bakanlıkların her birine bağlıdır. Her bölümden ayrıca cinsiyet eşitliği yaklaşımını açıklaması ve sorumlu olduğu alanda en alakalı olduğunu düşündüğü göstergeleri sunması istenmektedir (Council Of Europe, 2005: s. 29).

2008'e 73 tarihli Sarı Bütçe Belgesi, 2001'deki ilk bildiriye kıyasla, Fransa'da cinsiyet eşitliği durumunun bütçe açısından istatistiklerini ve analizini iyileştirmek için yapılacak çok iş olduğunu göstermektedir. Her ne kadar 2001'de istihdama ilişkin iyi kalite istatistikleri olmasına rağmen, raporları sunan diğer Bakanlıkların birçoğu, belirli istatistiklerin ve göstergelerin bulunmasında bazı zorluklar yaşamış, böylece bulunan bilgiler niteleyici bir nitelik taşıyordu (National Commission For The Promotion of Equality, 2009: S. 59).

Enine Politika Belgesi genellikle politikanın sunumunu, katkıda bulunan programların listesini, politika uygulamasının sunumunu, politikanın performansını iyileştirmeye yönelik genel stratejiyi ve ardından stratejik öncelikli hedeflerin sunumunu içermektedir. Performans göstergeleri ve ilgili değerler seçilmiştir. 2012 yılına kadar uygulamada bu belge toplumsal cinsiyet perspektifinin gerçek bir çapraz

analizine izin vermedi ve Maliye Bakanlığı cinsiyet bütçesi perspektifi hakkında derin bir anlayışa sahip değildir. O zamandan beri hükümet, toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleme isteğini yineledi ve Ağustos 2013'te konuyla ilgili iki bakanlık genelgesinin yayınlanmasıyla toplumsal cinsiyetin yaygınlaşması kamu politikası sürecine daha fazla dâhil olmuştur. İlk genelge, her yeni kanunun değerlendirilmesinde toplumsal cinsiyetin yaygınlaştırılmasını zorunlu kılmaktadır. Aynı şekilde, ikinci genelge, 2013'ten itibaren, her bir cinsiyetin en az %20'sini, kamu hizmetinin üst düzey yönetim pozisyonlarına, 2015 yılında %30'unu ve 2018'de en az %40'ını tayin etmekle ilgili yasal yükümlülüğü hatırlatmaktadır. Bekleyen mevzuat üzerindeki cinsiyet etki değerlendirmelerinin yapılması, toplumsal cinsiyetin yaygınlaştırılmasının uygulanmasının sağlanması için önemli ve yeni bir yol oluşturmaktadır (Lépinard ve Lieber, 2015: s. 9). Ülkenin uygulamış olduğu toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin cinsiyet eşitliği ve kadınların durumunun iyileştirildiğinin verileri bütçenin sarı eki adıyla yayınlanmaktadır. Böylelikle uygulanan politikaların sonuçları ve bütçe ödenekleri net bir biçimde sunulmuş olmaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeme uygulamasının eksikliklerinin belirlenmesinde ve durum tespiti yaparak programın geliştirilmesine katkı sağladığı düşünülmektedir.

2.2.2. Almanya'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları

Toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların geliştirilmesine yönelik yeni araçlar göz önüne alındığında, ülkelerin bunları uygulamaya koymamaya karar verdikleri bazı durumlar vardır. Örneğin, Almanya'da, 2005-2006'da Alman Bütçeleme Sistemine giriş için gerekli araçları ve iyi uygulamaları belirlemek amacıyla bir Ulusal Fizibilite Çalışması yapılmıştır. Federal Hükümet, politikaları tasarlarken, cinsiyet eşitliği hedeflerini ve cinsiyetle ilgili etkileri hesaba katmaktan, hükümet departmanlarının kendilerinin sorumlu olduğu konumunu koruyarak cinsiyet bütçesini uygulamaya koymamaya karar vermiştir (OECD, 2016: s. 10).

Alman Federal Hükümeti'nin bakanlıklar arası çalışması Cinsiyet kaynaştırma grubu 2003 yılında cinsiyet bütçelemesi için bir alt çalışma grubu kurmuştur. Bu cinsiyet ve bütçeleme uzmanları grubu, 2005-2006 yılları arasında yürütülen cinsiyet bütçelemesi üzerine bir fizibilite çalışması başlatmıştır. Almanya'daki bazı federal bakanlıklar, cinsiyet eşitliği sürecinin bir parçası olarak toplumsal cinsiyet bütçelemesi konusunda önemli adımlar atmışlardır. Örneğin,

Gençlik bakanlığı, önemli bütçe başlıklarının sistematik bir cinsiyet kontrolünü uygulamaktadır. Bu alanda kamu maliyesi alan kurumların bakanlığa vermeleri gereken yıllık raporlarda, kız ve erkek çocuklarının tüm faaliyetlere katılımıyla ilgili veriler analiz edilip sağlanmaktadır. Her yıl Alman Gençlik Enstitüsü (DJI), federal bakanlık tarafından finanse edilen önlemlerden kız ve erkek çocuklar tarafından elde edilen yararları ve kamu fonu alan kurumlarda cinsiyet politikalarının ilerlemesini değerlendiren nitel bir bilimsel araştırma yürütmektedir. Eğitim bakanlıkları, uluslararası işbirliği ya da dış ilişkiler ya da federal siyasi eğitim bürosu gibi federal kurumlar gibi diğer federal bakanlıklar da harcamaları kontrol etmek ve yeniden yapılandırmak için benzer ilginç araçlar oluşturmaktadırlar (Council of Europe, 2005: s. 30).

Berlin'in toplumsal cinsiyet bütçeleme girişimini, Almanya'nın geri kalanı bağlamında önemlidir. Toplamda, Arazi, ilçe ve belediye düzeyinde önemli düzeyde bir toplumsal cinsiyet bütçeleme faaliyeti vardır ancak hiçbiri merkezi düzeyde değildir. Bununla birlikte, Almanya, toplumsal cinsiyet bütçesi konusunda ulusal düzeyde bir fizibilite çalışması yaptırmış olan birkaç ülkeden biri ve çalışmanın önerileri üzerinde ilerlemese de konuyu tekrar gözden geçirme olasılığını açık bırakmıştır. Spesifik olarak, resmi cevap "daha fazla temel açıklama" çağrısında bulunmuş ve federal hükümetin bütçe reformunu tekrar ele alması halinde, toplumsal cinsiyet bütçelemesinin uygunluğunun bu bağlamda en iyi şekilde değerlendirilebileceğini önermiştir. Ek olarak, Federal hükümet, hükümet departmanlarının, görev alanlarındaki cinsiyet eşitliği hedeflerinden sorumlu olduğunu ve bunların kaynak tahsislerine yansıtılması gerektiğini savunmaktadır. Almanya Federal Meclisi'nin Bütçe Komitesi'nin Temmuz 2015'te, fizibilite çalışmasından bu yana faaliyetlerini gözden geçirmek ve potansiyel fırsatları incelemek üzere toplumsal cinsiyet bütçeleme üzerine bir duruşma düzenlediğini belirtilmektedir (Quinn, 2016: s. 25). Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi uygulamaya konulmuştur. Ayrıca cinsiyet eşitliği hedefleri belirlenerek bu hedeflerin kamu harcamalarına ayrılan ödeneklere yansıtılması gerektiği savunulmaktadır.

2.2.3. ABD'de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini (CEDAW) onaylamamış yedi ülkeden biridir ve federal

düzyeyde cinsiyet bütçesini kabul etmemiştir. Ayrımcılığa karşı mücadele yasaları ve kadına yönelik şiddet, uygun sağlık hizmetleri ve yüksek eğitime erişim gibi doğrudan cinsiyet eşitsizliğini hedef alan bazı federal politikalar mevcut olmakla birlikte, ülke ekonomik katılım ve ödeme konusunda hala bir cinsiyet eşitsizliği yaşamaktadır. Bununla birlikte, yerel düzeylerde cinsiyet bütçeleme girişimleri vardır. San Francisco’ da, kentin Kadının Statüsü Departmanı, CEDAW’a uygun bir yerel yönetmelik uygulanmış ve şehir departmanlarını yargılamak için cinsiyet analizi kuralları geliştirilmiştir. Tüm şehir departmanlarının bütçeleme, işe alma ve hizmet sunumu uygulamalarını inceledi ve önerilerde bulunmuştur. Kadının Statüsü Dairesi ayrıca yerel yönetimdeki kadın sayısını da değerlendirmiş ve 2008 yılında komisyon ve kurulların kent nüfusunun çeşitliliğini yansıtmalarını sağlamak için şehir tüzüğünü değiştirmiştir (Wharton University, 2019).

Kanada’daki ve ABD’deki kadınların sivil toplum örgütleri bu konuda zaten deneyime sahiptir. Bu ülkelerde, TCDB girişimleri kamu harcamalarına bakar ve bir ülkenin taahhütlerinin diğer önemli alanlarında karşılanmayan ihtiyaçlarla karşılaştırmaktadır. Her ne kadar bu görüşlerin aktarımı bu ülkelerde acil olmasa da, bütçe öncesi görüşmelere katılma fırsatları cinsiyete dair endişeleri ortaya koymada faydalı olmuştur (National Commission for the Promotion of Equality, 2009: s. 27).

San Francisco’da da dâhil olmak üzere, ulusal düzeyde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları mevcuttur. Bununla birlikte, bu mekanizmanın kurulması için bilgi tabanının bir parçası olacaktır, çünkü Devlet Performansı ve Sonuçları Yasası 2010 Modernizasyon Yasası federal kurumların stratejik hedeflerini yerine getirme konusundaki ilerlemeleri yıllık olarak rapor etmelerini gerektirmektedir. Bu amaçla, çok sayıda yararlı gösterge geliştirilmiştir. Bazı durumlarda, bu hedefler toplumsal cinsiyet politikalarına atıfta bulunur, bu nedenle en alakalı alanlarda gösterge niteliğinde bir veri seti vardır. Bunun dışında, Senato cinsiyet politikalarının bütçe boyutuyla ilgili konuları tartışmakta aktif olmuştur (IMF, 2017: s. 33). ABD, CEDAW’ı kabul etmeyen ülkeler arasındadır ayrıca toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi federal düzeyde kabul etmemiştir. Fakat yerel düzeyde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları mevcuttur.

2.2.4. Avustralya’ da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları

Avustralya’ da Cinsiyet bütçelemesinin üç aşamayı kapsadığı görülmektedir: konuların analizi, cinsiyet eşitliği sonuçlarına ulaşmak için bütçenin yeniden yapılandırılması, cinsiyetin tüm bütçe süreçlerine sistematik olarak dahil edilmesi, olarak sıralanmaktadır. Cinsiyet bütçelemesi girişimleri, uzun yıllar çeşitli şekillerde takip edilmiştir. Avustralya, kadın hakları aktivistlerinin çağrısına cevap olarak 1984’ ten itibaren toplumsal cinsiyet bütçelemesi girişimlerine öncülük etmiş ve pilot uygulamalarda öncülük etmiştir (OECD, 2016: s. 6).

Cinsiyete duyarlı politika oluşturma ile ilgili bir başka güncel uygulama, bütçe ile aynı anda ayrı cinsiyet beyanlarının yayınlanmasıdır. Örneğin, Avustralya “Kadın Bütçe Tablosu” nda daha geniş kadın ve cinsiyet eşitliği için önemli hükümet politikalarının bilgilendirici bir tartışma sağlayan 2008 yılından bu yana her yıl yayımlanmıştır. TCDB, son 30 yıl içerisinde zemin kazanmış olan nispeten yeni bir araçtır. TCDB ile yapılan öncü deneylerin çoğu Avustralya’da olmakla beraber 1984 yılında Avustralya’daki kadın örgütleri TCDB’yi savunmaya başladı ve 1997’de Avustralya Hükümeti ilk cinsiyete duyarlı bütçe analizini yapmıştır (Europe Parliament, 2015: s. 3).

Cinsiyet bütçelemesi, yalnızca cinsiyete özgü programlara odaklanmamakta, bunun yerine, cinsiyet yelpazesinde politika tarafsızlığı varsayımlarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Ancak, hükümetin cinsiyet makinelerine harcanan fonların diğer bakanlıklar veya bölümlerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesinde yararlı bir rolü vardır. Örneğin, 1985-1986’da Güney Avustralya’da yapılan analizler, kadın ve kızlara yönelik programlara kaynak tahsisatının toplam kaynak tahsisine kıyasla asgari düzeyde olduğunu ortaya koymuştur (Sharp ve Broomhill, 2002: s. 27).

Hükümet bütçelerinin cinsiyete duyarlı analizlerini geliştirme konusundaki bu Avustralya deneyimleri, 1990’larda diğer hükümetler tarafından geliştirilen benzer projeler üzerinde. Avustralya’nın girişimi, Güney Afrika’da 1995’te Avustralya’yı ziyaret ettikten sonra geliştirilen ve cinsiyet uzmanları ve insan hakları komisyoncusu heyeti tarafından oluşturulan, Parlamenteoya bağlı, ancak Güney Afrika’daki cinsiyet bütçesi girişimini doğrudan bilgilendirmiştir. 1996’da başlatılan Filipinler’in Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma girişimi, Avustralya’nın toplumsal

cinsiyet bütçesi kavramsal çerçevesine imza atmıştır. Avustralya deneyimi, toplumsal cinsiyetin ulusal bütçelere dâhil edilmesi konusundaki Commonwealth Sekreterliği pilot projesine de aktarılmıştır. 1996'da Trinidad' daki Kadın İşlerinden Sorumlu Commonwealth Bakanları' ndan çıkan bir girişimdir. Bu projeye Sri Lanka, St. Kitts dahil edilmiştir. Nevis, Fiji Adaları (darbeden sonra iptal edildi), Barbados ve Güney Afrika'da bir hükümet içi tatbikat yapmıştır (Guy Hewitt, 2000).

Kanada Federal Hükümeti, Kanada'nın Kadının Statüsü Danışma Konseyi'nden Avustralya'nın tatbikatına benzer bir toplumsal cinsiyet bütçesi tatbikatı yapılması önerisini reddetmiştir. San Francisco şehri, Uganda, İskoçya, Fransa ve seçilen bakanlıklarda yürütülen bir Norveç pilot programının tümü, bu tatbikatları hükümetin içinde uygulamak için Avustralya deneyiminin çeşitli yönlerini belirtmiştir. Avustralya tatbikatlarının tümü “Devlet Yönetimi” modelini izlemektedir. Tüm devletlerin yanı sıra son on beş yılda toplumsal cinsiyet bütçeleri uygulayan federal hükümetin yanı sıra, bu kadar çeşitli örneklerden ortaya çıkmış çeşitli tatbikatların makul bir şekilde gerçekleşmesi beklenebilirdi. Aslında, Avustralya deneyiminin dikkat çekici bir özelliği, konuları ve kurumsal düzenlemeleri, kapsamı ve bütçe süreçleri ve politikaları ile ilişkileri bakımından, çeşitli bireysel cinsiyet bütçelerinin benzerliklerinin farklılıklardan çok daha fazla olmasıdır. Bu nedenle, federal, eyalet veya bölge düzeyinde, nispeten homojen bir “iç hükümet” modelini teşkil eden Avustralya deneyimine gönderme yapmak mümkün görünmektedir (Sharp ve Broomhill, 2002: s. 29).

Ayrıca, yerel düzeyde cinsiyet bütçesinin nasıl uygulanacağı ve uygulanacağı konusunda daha pratik yardım talebine cevap olarak, Cinsiyete dayalı bütçelemenin bölgesel ve bölgesel yerel seviyeler rehberi Haziran 2004'te yayınlanmıştır. 2002'de Maliye Bakanlığı, cinsiyet ayrımı konusunda Avusturya'nın gelir vergisine dayalı bir veri analizi yaparak, toplumsal cinsiyet bütçelemesi yolunda ilk adımları atmıştır. İdare için cinsiyet bütçeleme rehberi olarak hizmet verecek bir kontrol listesi de hazırlanmıştır. Mart 2004'te, Avusturya Federal Hükümeti nihayet toplumsal cinsiyet bütçelemesi uygulamaya karar verilmiştir. Sağlık ve Kadın İşleri Bakanlığı buna göre toplumsal cinsiyetin yaygınlaştırılmasının bir parçası olarak bir cinsiyet bütçeleme çalışma grubu oluşturmuş, uygulama süreci ve 2004'ün sonuna kadar ilaç politikalarına ilişkin harcamaların pilot analizini başlatmıştır. Ayrıca, 2005 Bütçe Kanunu, toplumsal cinsiyet bütçelemesini toplumsal cinsiyetin yaygınlaşması için bir

araç olarak ortaya koymuştur. İlk adım olarak, her bakanlıktan bütçe tahsislerinin bir kategorisinin cinsiyet etkisini analiz etmesi istenmiştir (Council of Europe, 2005: s. 28).

Avusturya, performans bütçelemesi için bir çerçeve ortaya koyan 2013 yılında kamu yönetimi reformu çerçevesinde toplumsal cinsiyet bütçelemesini uygulamaya koymuştur. Bu girişim için yasal temellerin belirlenmesi, 2009 yılında, Avusturya Anayasası'na yapılan değişikliklerde, hükümetin tüm düzeylerinde cinsiyet bütçelemesi gerekmektedir. Halen, toplumsal cinsiyet bütçelemesi girişimi algılanan cinsiyet eşitsizliklerini ele almaya odaklanmıştır ve federal hükümetteki her bakanlık bakanlığının daha sonra belirli görevlerle ilgili olan azami beş sonuç hedefinden en az bir tane cinsiyetle ilgili amaç belirlemesini gerektirmektedir. Avusturya, toplumsal cinsiyet perspektiflerini bir toplumsal cinsiyet ihtiyaç değerlendirmesi, temel analiz, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sonrası etki değerlendirmesi, cinsiyete göre ayrıştırılmış ihtiyaç analizi vb. analizler kullanılarak bütçelemeye entegre etmek için kapsamlı bir çerçeve oluşturmuştur. Merkez Bütçe otoritesi, yıllık bütçe genelgesiyle detaylandırılan ve talimatlarla tamamlanan cinsiyet bütçesini uygulamak için kılavuzlar geliştirmiştir. Personel bilgi alışverişinde bulunur ve eğitim almaktadır. Ayrıca bazı cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler mevcuttur. Bütçe reformları, etkileri zaman alacak olan önemli örgütsel ve kültürel değişiklikler başlatmıştır, bu nedenle Avusturya henüz önemli politika sonuçları bildirmemiştir (IMF, 2017: s. 39). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi ilk uygulayan ülke olan Avustralya cinsiyet eşitliğini hala istenilen seviyeye ulaştıramamıştır. Ancak Avustralya hükümeti cinsiyet analizlerine önem vererek ve bu alanda rehberler yayınlayarak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye verdiği önemi göstermektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sonrası cinsiyet eşitliğine olan etkisinin analizi yapılarak bütçelemeye yön vermeye çalışılmaktadır.

2.2.5. İngiltere’de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları

İngiltere Kadın Bütçe Grubu (WBG), akademisyenleri ve sivil toplum kuruluşlarından insanları bir araya getiren bağımsız bir örgüt olup, uygun ekonomik politika ile cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için bir uzmanlar ağı oluşturmak üzere sendikalar sendikaları sendikalar İngiltere’ de kilit rol oynamaktadır. Cinsiyet eşitliği Sivil toplum örgütü, İskoç Kadın Bütçe Grubu’nu (SWBG) kurdu ve İskoç parlamentosunun kurulmasından bu yana SWBG, toplumsal cinsiyet bütçeleme

tekniklerini benimsemesi için lobi yapmıştır. 2000 yılının sonlarında hükümet, hükümete cinsiyet etki analizinin nasıl başlatılacağı konusunda tavsiyede bulunmak için Maliye Bakanlığı bünyesinde birisini istihdam etmeyi kabul etti cinsiyete duyarlı bütçeleme başlatmak için bir araya gelmiştir (Bellamy, 2002).

Birleşik Krallık'ın diğer ülkelere göre farklı bir bütçe süreci vardır. Bu gerçek, Kadınların Bütçe Grubu'nun (WBG) İngiltere Hazinesi ile olan ilişkisini şekillendirdi, çünkü WBG, Cinsiyet Bütçeleme ile ilgili kilit bir itici güç haline gelmiştir. İngiltere'deki bütçe süreci içerisinde, söz konusu bütçe yılı için ayrı ayrı bölümler için Hükümet harcamalarını ve takip eden üç bütçe yılı için bir projeksiyon öngören bir Harcama İncelemesi bulunmaktadır (IMF, 2017: s. 32). İngiltere Kadınlar Bütçe Grubu (UK WBG) belki de sivil toplum tarafından ulusal düzeyde veya dış hükümet girişimleriyle başlatılmış olan en başarılı TCDB örneğidir. Grubun etkileyebileceği fayda ve vergilerdeki değişikliklere ek olarak, 90 büyük adım daha atılmıştır. Üç hükümet departmanı arasında bir cinsiyet pilotluğu projesi yürütmeye ikna etmekle görevlendirilmiştir. Ana sonuçlar aşağıda "Kapsam" analizine dahil edilmiştir (Villagomez, 2009: s. 113). İngiltere Kadın Bütçe Grubu, hazine ile düzenli olarak toplantılar yapmaktadır. Bu toplantıda bütçe analizleri, makroekonomik planlar ve cinsiyete duyarlı bütçe ile alakalı yayınlar yapılmaktadır. Kamu harcamaları için hazine rehberliği adındaki yayını ile toplumsal cinsiyete eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmaları zorunlu kılmaktadır (Women's Budget Group, 2009).

Kadınların Bütçe Grubu, 1989'dan bu yana birbirini izleyen hükümetleri toplumsal cinsiyet ve ekonomik politikaya yönlendirmiştir. Akademisyenleri ve sivil toplum kuruluşlarından insanları bir araya getiren ve sendikaları uygun ekonomik politikalar yoluyla cinsiyet eşitliğini teşvik eden bağımsız bir örgüttür. Dünya Bankası politika yapıcılarında geniş bir erişim alanı sağlamıştır ve şu anda İngiltere Maliye Bakanlığı ile en yakın çalışmaktadır. Yıllık Bütçe ve Şimdi Bütçe Öncesi Raporu, Dünya Bankası Hazine'yi bir dizi sosyal ve ekonomik konuda lobi yapması için fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca yıl boyunca belirli politika reformlarına, analiz konularına ve Hazine'nin ekonomik politika yapımını geliştirmek için toplumsal cinsiyet analizini kullanabileceği yöntemlere odaklanabilecek toplantılar mevcuttur. Hükümetten bağımsızlığın, toplumsal cinsiyet bütçesi girişimlerinin çoğunun Devlete dahil olduğu uluslararası bağlamda eşsiz kıldığına dikkat edilmelidir. Bağımsız bir kurumun politikasını cinsiyet etkilerine yönelik incelemesinin önemli

avantajları olmasına rağmen, dış kuruluşların cinsiyet bütçelerini yürütmeye ne kadar ileri gidebileceklerinin de sınırları vardır (Rake, 2002: s. 1). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme bağlamında yapılan bir düzenleme olan Kadın Bütçe Grubu TCDB'nin en başarılı örneği olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Kadın Bütçe Grubu cinsiyet ve bütçe analizleri yaparak makroekonomik planlar önermektedir.

2.3. CİNSİYET EŞİTLİĞİ DÜŞÜK SEVİYELERDE OLAN ÜLKELERDE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME UYGULAMALARI

Cinsiyet eşitliği Dünya Ekonomik Forumu verilerine göre ortalamanın altında olan ülkeler Hindistan, Fas, Afganistan, Pakistan, Endonezya olarak sıralanmaktadır. Bu kapsamda adı geçen ülkelerin TCDB çalışmaları değerlendirilecektir. Bu ülkelerde TCDB'ye yönelik olarak nasıl çalışmalar yürütüldüğü, BM'in katkıları ve cinsiyet eşitliğinin istenilen seviyede sağlanamama nedenleri üzerinde durulacaktır.

2.3.1. Hindistan'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları

Delhi'deki Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu Ofisi, Hindistan'da cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımına ilişkin çalışmaları başlatmış, kadın parlamenterlerin öncülüğüyle konuya ülke çapında önem verilmiştir. Günümüzde 22 eyalet bütçelerinde konuya hassasiyet göstermektedir. 2000-2001 ve 2001-2002 Ulusal Ekonomik Araştırma çalışmalarında da bütçelemede kadınlar aleyhine eşitsizlikler ortaya çıktığı vurgulanmıştır (Leadbetter, 2004:3). Hindistan'ın Bangalore şehrinde bulunan Karnataka Kadın Bilgi ve Kaynak Merkezi (KWIRC), yerel düzeydeki kadın temsilcileri seçilen ve yoksul ve genellikle okuma yazma bilmeyen, aşağıdan bütçe oluşturmalarını sağlamak amacıyla yerel düzeyde kadın temsilcileri seçmiştir. Proje, cinsiyet eşitliğinin tanındığı başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir.

2001 yılında Ulusal Kamu Maliyesi ve Politikası Enstitüsü (NIPFP) tarafından Cinsiyete İlişkin Ekonomik Politika Sorunları Üzerine Bir Çalışma yapılmış ve NIPFP'nin ikinci ara raporu, ilk kez Birlik Bütçesi 2001-2002'yi cinsiyet perspektifinden analiz etmiştir. Kadınlara yapılan harcamalar, 2002-2003, 2003-2004, 2004-2005 ve sonraki yıllarda Birlik Bütçelerinden çıkarıldı ve geniş sonuçlar yansıtılmıştır. Kadın ve Çocuk gelişimi bölümü (DWCD) yıllık raporlarında bu birlik Bütçesinin Cinsiyet Analizi yönünde bir adım öne geçilmiştir. Ocak

2003'te, Hindistan Kabine Sekreteri, Bakanlıkların ve Bakanlıkların Yıllık Raporlarında cinsiyet sorunları ile ilgili bir bölüm almaları önerisini önermiştir. Pek çok Bakanlık ve Departman o zamandan beri aynı raporda bulunmakta ve bu da Bakanlıklar ve Daireler içinde Toplumsal Cinsiyet Bütçeleme konusundaki başarıları gözden geçirmenin temelini oluşturmaktadır. 2004 yılında da Maliye Bakanlığı, "Toplumsal Cinsiyet Bütçeleme ve Ekonomik Sınıflandırmaya Genel Bir Yaklaşımın Fizibilitesinin İncelenmesi ve Önerilmesi" başlıklı Hükümet işlemlerinin sınıflandırma sistemi üzerine bir Uzman Grubu oluşturmuştur. 7 Aralık 2004 tarihinde yapılan bölümler arası komitenin ilk toplantısı, burada tüm Bakanlıklarda ve Bölümlerde Toplumsal Cinsiyet Bütçe Hücrelerinin açılması konusu öne sürülmüştür ve daha sonra bunun için bir mektup yayınlanmıştır. Ekonomik İşler Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı tarafından Aralık 2004'te 1 Ocak 2005 tarihine kadar "Cinsiyet Bütçeleme Hücresi" oluşturulması için tüm Bakanlıklar ve Dairelere talimatlar verilmiştir. Daha sonra, Planlama Komisyonu Sekreteri, Maliye Bakanlığı'nın görüşlerini onaylamış ve "Bakanlıklar ve Dairelere, 2005-2006 Yıllık Plan tekliflerinde plan hükümlerini ve fiziki hedeflerini açıkça ortaya koymaları ve bir olay analizi yapmaları için tavsiyelerde bulunmuştur (DWCD, 2019).

Hint anayasasında yer alan temel insan haklarının bir parçası olarak Artık birçok kadın, 1993'teki anayasa değişikliğinin bir sonucu olarak köy meclislerine seçilmekte ve bu da meclis sandalyelerinin üçte birinin kadınlara ayrılmasını gerektiriyor. Bununla birlikte, KWIRC, kadınların seçilmiş temsilcilerinin sık sık bütçe tartışmalarının dışında bırakıldığını ve seçim bölgelerindeki projelere fon sağlamak için yaptıkları taleplere, erkekler tarafından seçilen temsilcilerden daha az öncelik verildiğini tespit etmiştir. KWIRC, bunun, işleri tahsis ederken ve yardım dağıtırken makamlar tarafından gösterilen cinsiyet ayrımcılığı ve cinsiyet yanlılığı nedeniyle olduğu sonucuna varmıştır. Sonuç olarak, kadın üyelerin çoğu, kendi alanlarında geliştirme çalışmaları yapamamıştır (Elson, 2006: s.42).

2005-2006 yılından bu yana, Maliye Bakanlığı harcama bölümü, her yıl Bütçe Genelgesinin bir parçası olarak Cinsiyet Bütçeleme ile ilgili bir belge yayınlamaktadır. Bu, Maliye Bakanlığı'nın Harcama Birimi tarafından Harcama Bütçesi Belgesi Cilt 1' in bir parçası olarak Bildirim 20 şeklinde derlenmiş ve eklenmiştir. Bu cinsiyet bütçeleme beyanı iki kısımdan oluşmaktadır. Bölüm A ve

Bölüm B şeklinde yayınlanmaktadır. Bölüm A, Kadınlara Özel Planları, yani kadınlar için% 100 pay alanları yansıtmaktadır. Kısım B, Pro Kadın Programlarını, yani tahsisatın en az% 30'unun kadınlar için olduğunu yansıtmaktadır. Kapasiteyi arttırmak ve araştırmayı teşvik etmek amacıyla Toplumsal Cinsiyet Bütçeleme ile ilgili planın tanıtılması, böylece her türlü planlama, bütçe oluşturma ve uygulama süreçlerinde toplumsal cinsiyet perspektifi korunmuştur. Hindistan hükümeti 18 Şubat 2013 tarihinde Devlete Cinsiyet Bütçeleme'si'ni kurumsallaştırmaya yönelik bir yol haritası sağlamak üzere Devletlere kılavuzlar hazırlamıştır (DWCD, 2019). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kullanımını artırmak amacıyla planlar yapılmıştır. Ayrıca bütçenin hazırlanma ve uygulanma sürecine cinsiyet perspektifi ile bakılmasının daha doğru sonuçlar vereceği düşünülmektedir.

2.3.2. Fas'ta Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları

Fas, toplumsal cinsiyet bütçesiyle ilgili olarak düzenli olarak sivil toplum ve paydaşlarla iletişim kuran bir ülkedir. Ajanslar arası gruplar iyi uygulamalar alışverişinde bulunur, uzman gruplardan tavsiye almaları istenir ve sivil toplum ve diğer paydaşlarla yapılandırılmış bir diyalog vardır (Downes vd, 2016: s. 20).Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, çıktı ve sonuç göstergelerinin getirilmesi ve dördüncü performans kriteri olarak cinsiyet eşitliğinin getirilmesi söz konusudur. UNIFEM, Fas Hükümeti'ne yeni ortaya çıkan performans bütçe sistemine toplumsal cinsiyet perspektifini kazandırması konusunda destek vermektedir (Elson, 2006: s.67).

Fas, toplumsal cinsiyet eşitliğini ele almak için uzun süredir devam eden, üst düzey bir siyasi irade ile toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe çalışmaları konusunda uzun bir geçmişe sahiptir. Ocak 2014'te yeni bir finans kanununun kabul edilmesinden bu yana, kadınların ve kızların ihtiyaçları, hükümetlerin harcama harcamalarına ve cinsiyet öncelikleri bütçeleme süreci boyunca nasıl bütünleştirildiğine giderek daha fazla yansımaktadır.

Devam eden çabalar, TCDB'nin Fas'ın bütçe reform sürecine aşamalı olarak desteklenmesiyle sonuçlanmıştır. Fas'ta 10 yıldan uzun bir süredir sonuçlara dayalı ve toplumsal cinsiyete duyarlı kamu maliyesi yönetimi deneyimi, bütçe sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğini yasal olarak kurumsal hale getiren Hükümet Konseyi tarafından yeni bir finans yasasının kabulü ile sonuçlanmıştır. TCDB işlemlerini bir

adım ileriye götüren yeni yasa açıkça, bütçe eşitliği hedeflerinin, sonuçlarının ve performans göstergelerinin tanımlanmasında cinsiyet eşitliğinin dikkate alınması gerektiğini açıkça belirtmektedir. Yeni organik yasa aynı zamanda Cinsiyet Raporunu, yıllık Finansman Yasasının bir parçası olan resmi bir belge olarak kurumsallaştırmıştır (UNWOMEN, 2019).

BM'nin kamu politikalarında şeffaflık ilkelerini teşvik etmek için gerekli bir mekanizma olduğunu düşünerek, ülkelerin toplumsal cinsiyet yaklaşımını bütçelerine entegre etme çabalarına verdiği desteği vurgulanmıştır. Ekonomi ve Maliye Bakanlığı ve BM Kadınlar tarafından düzenlenen konferansta, daha iyi rehberlik, sonuçlara dayalı ve cinsiyete duyarlı bütçelemenin sağlanması ve sonuç olarak kabul edilen en iyi uygulama ve cevapların değişimi amacıyla çeşitli TCDB deney ve yaklaşımlarının değerlendirilmesi üzerinde durmaktadır. Ayrıca çok sayıda küresel krizle ve toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkileriyle mücadele etmektedir. Ayrıca, ekonomik ve mali krizlere cevaben öngörülen bütçe reformları çerçevesinde insan haklarını, toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadınların güçlenmesini sağlama, yönetimde kullanılan araçlar ve sistemler bakımından mülkiyeti ve yeniliği teşvik etme yollarını ve araçlarını sağlamada ortak bir yaklaşım geliştirmeye odaklanmaktadır. Cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi için finansmanın izlenmesi ve teşvik edilmesidir (UN, 2019).

Fas, bölgedeki ilk ve en gelişmiş toplumsal cinsiyet bütçelemesi girişimi yapmakla dikkat çekmektedir. Ülke, 2002 yılında Maliye ve Özelleştirme Bakanlığı'nın "Fas' da cinsiyet ve çocukluk için bütçe hesaplarının metodolojik uygulanabilirliği" konusunda ön araştırmalar yaparak, Dünya Bankası'nın desteğiyle ilk adımlarını atmasıyla başlamıştır. Fas'ın hedeflerinden biri, Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin yerine getirilmesi konusundaki performansını artırmak ve bu hedefleri ele almak için Sektörel Bütçeleri Eğitim ve Öğretim, Sağlık ve Tarım ve Kırsal Kalkınma Bakanlıklarına adapte etmeye yönelik erken çabalamıştır. Ayrıca kadınların kamu istihdamını artırmaya ve cinsiyete göre ayrıştırılmış veri toplamaya da vurgu yapıldı. Ekonomi ve Maliye Bakanlığı, 2006' da, her biri cinsiyet farklarının olduğu kilit alanları belirleyen, değerlendirmeler sunan ve gelecekteki performans için hedefler belirleyen dört bakanlıktan oluşan Cinsiyet Raporu'nu yayımlamıştır. Ardışık raporlar da benzer bir taslaktan sonra gelmekte, bu rapora dahil olan bakanlıklar, birimler ya da kurumların sayısı her yıl artarak 31'e ulaşmakta

ve federal bütçenin yüzde 80' ini karşılamaktadır. Cinsiyet Raporu başlangıçta Ekonomik ve Mali Raporun bir eki olarak tasarlanmıştır, ancak meclise sunulan yıllık Finans Yasası'na eşlik eden bağımsız bir belge olmuştur. Cinsiyet Raporu, Fas'ın cinsiyete dayalı bütçeleme girişiminin temel taşı haline gelmekte ve başarıların yanı sıra çeşitli bakanlıklar için kilit öncelikleri ve hedefleri vurgulanmıştır. Rapor zaman içinde gelişmiştir ve en eski versiyonlar, 2005-2007 yılları arasında toplumsal cinsiyete dayalı hükümet politika ve programlarının analizini içermektedir. 2008 sürümü işletme ve sermaye bütçeleri için performans göstergelerini incelemiştir. Sonraki Raporlar, insan hakları ölçülebilir göstergelerinin bir değerlendirmesini eklemiştir (Kolovich ve Shibuya, 2016: s. 12).

Fas, temel uluslararası insan hakları sözleşmelerinin dokuzunun hepsine taraftır, 23 ve Anayasa'nın girişinde, usulüne uygun olarak onaylanmış uluslararası sözleşmelerin iç hukukta öncelikli olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, bu üstünlük “değişmez ulusal kimliğe ilişkin olarak Anayasa hükümleri ve yasaları çerçevesinde” olarak nitelendirilmektedir. Aynı şekilde, kadın ve erkeklerin eşit haklarına “Anayasa hükümlerine saygı ve kalıcı özellikler Krallığın yasaları. ”İslam'ı devlet dini olarak kuran maddeler ve aileyi toplumun temeli olarak tanımlayan, birliği, istikrarı ve devlet tarafından güvence altına alındığı korunumu ile, uluslararası insan hakları ve cinsiyet eşitliği” Anayasanın 22. maddesi, genel olarak gözlemciler tarafından aile içi şiddet de dahil olmak üzere, tüm TCDB'lerin biçimlerinin de dâhil olduğu şekilde yorumlanmaktadır (Usaid, 2018).

TCDB programının değerlendirilmesi, dört ülke çalışmasının (Ekvador, Fas, Mozambik ve Senegal) UNIFEM' in TCDB çalışmalarını yoksulluğu azaltma ve ulusal kalkınma, ulusal cinsiyet politikaları ve daha geniş kapsamlı politika çerçevelerine ilişkin olarak konumlandırmakta başarılı olduğunu göstermektedir. Ulusal politika planlama ve bütçeleme ve izleme çerçeveleri, dört ülkede de, cinsiyet eşitliği konusundaki üst düzey bağlılık, ulusal politikayı etkileme ve bu taahhütlerin uygulanmasını sağlama çabalarını destekleme fırsatları sağlamıştır. Fas, Mozambik ve Ekvador deneyimleri, kamu mali yönetimi reformlarının sağladığı fırsatları, özellikle de sonuçlara dayalı bütçelemeye vurgu yaptığını vurgularken, Senegal örneğinde, Dünya Bankası gibi önemli ortaklarla bağlantıların sürdürülmesinin önemini ortaya koymuştur ve reform süreçleri ivmeyi korumaktadır (UNIFEM, 2009: s.32). Fas'da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları sivil toplum

örgütleri ile birlikte yürütülmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları yasal olarak da güvence altına alındıktan sonra hedeflerin ve sonuçların daha net şekilde ortaya konulacağı düşünülmektedir. Ayrıca Fas'a toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları için UNIFEM tarafından teknik ve finansal olarak destek sağlanmaktadır.

2.3.3. Pakistan'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları

Pakistan'daki eğitim verisi rejimi son yıllarda güçlendi ve ilerlemeyi izlemek ve hükümetlerin tüm çocuklara kaliteli eğitime eşit erişim sağlama konusundaki kararlılığını ölçmek için uluslararası olarak karşılaştırılabilir bir dizi gösterge mevcuttur. Bununla birlikte, verilerin bulunmadığı ya da bunları ölçmek için herhangi bir resmi girişimde bulunulduğuna dair göstergeler hala vardır. Eğitim bütçelerine girmek ve bunları bir toplumsal cinsiyet merceğinden analiz etmek, hükümet uygulamalarının toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama ve kız çocuklarının eğitimine öncelik verme politikaları ile aynı olup olmadığını incelemek için bir yol sağlamaktadır. Bu bağlamda, kız çocuklarının eğitimi için yeterli bütçenin tahsis edilip kullanılmadığını analiz etmek kritik önem taşımaktadır (Institute of Social and Policy Sciences, 2016: s. 3).

Kadınlar Pakistan'da yaşamın her alanında ayrımcı muamele görmektedirler. Kadınlar ve erkekler arasındaki cinsiyet farkını azaltmak için başlatılan diğer girişimler arasında, toplumsal cinsiyet duyarlı bütçeleri büyük önem taşımaktadır. TCDB çalışmaları Pakistan bağlamında Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme kavramını tanımlamak ve Pakistan'daki Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Girişiminin kapsamını ve zorluklarını araştırmaktır. İkincil verilerin eleştirel bir incelemesi, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin sadece toplumsal cinsiyet farklarını tespit etmekle kalmayıp aynı zamanda farklı politika müdahaleleri yoluyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğini de azaltabildiğini ortaya koymaktadır. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme kurumsal ve idari zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin etkili bir şekilde uygulanması, kadınların güçlendirilmesi ve bir ülkenin genel kalkınması hedefine ulaşılmasına büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır. Pakistan' da bu eşit olmayan cinsiyet ilişkileri gelişme sürecini engellemektedir. Gelişimin farklı etkileri Pakistan toplumunda görülmektedir. Sosyal yapılar ve kurumlar kadınlara karşı ayrımcılık yapan normlar ve değerler ile dahil edilmiştir. Bu durum, kadınların alt konumlarını meşrulaştırmakta ve cinsiyete dayalı hiyerarşilerin

korunmasına yardımcı olmaktadır. Kadınların çalışması, tüm dünyada eşi benzeri olmayan, doğal ya da verimsiz olarak kabul edilmiştir (Qureshi, 2013: s. 2-18).

TCDB'nin bir analizi, TCDB'nin Pakistan'da uygulanması sırasında koordineli bir çaba veya sinerji inşa etmenin olmadığını göstermektedir. Kadın Kalkınma Bakanlıkları (MOWD), Planlama ve Kalkınma ve Mali İşler Bakanlığı arasında koordinasyon eksikliği ile birlikte belirsiz rol ve sorumlulukların Pakistan'da TCDB uygulamasında büyük bir engel olduğu tespit edilmiştir. Maliye bakanlığı dışındaki bakanlıklar TCDB'ye tam anlamı ile yaklaşmamıştır. Muhtemelen bu kayıtsız tutumun arkasındaki neden, sadece bakanlık ve ekli bakanlık görevlilerine değil, TCDB'de çalışan Finans Bölümü yetkilileri tarafından kabul edilebilecek olan bir teşvik eksikliği olduğu görüşü ortaya atılmıştır. Ayrıca, politikayı her şeyden çok belirleyen “politika ve güç” olduğunu tespit etmiştir. Kamu politikalarının sürdürülebilirliği büyük ölçüde hükümetin bütçelerine bağlı olduğundan, bu politikalar kadınların, özellikle de fakir kadınların çıkarlarını yeterince yansıtamadığında yetersiz kalmaktadır. TCDB uygulanması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekleyen yapısal, kültürel ve hükümet uygulamalarının ve prosedürlerinin dönüşümünde merkezi bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, siyasi güçlerin özellikle, Maliye, Planlama ve Kalkınma ve Kadın Kalkınma Bakanı dahil ilgili bakanların katılımı ve desteği ile kadınların güçlendirilmesi hedefine ulaşmak için gerekli görünmektedir. Siyasi irade eksikliği ve toplumsal cinsiyet etkilerinin iyi anlaşılması TCDB'lerle ilgili büyük sorunların merkezinde olmuştur. Bu girişimin sürdürülebilirliğinin sağlanamamasının nedenleri arasında sayılmaktadır (Qureshi, 2013: s. 2-18).

2005 yılının ortalarından bu yana, Pakistan'da, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme araçları ve federal, ilçe ve il düzeyindeki yaklaşımlar konusunda bilinçlendirme, eğitim ve becerilerin artırılması konularında ilerleme kaydedilmiştir. En belirgin şekilde hedeflenen TCDB değişiklikleri bütçe süreçlerinde ve belgelerde ortaya konmuştur. Bu TCDB faaliyetleri iki ardışık aşamayı kapsamıştır bir TCDB pilot girişimi 2005-2008 ve cinsiyetin 2008-2012 Yoksulluğu Azaltma Stratejisinin Güçlendirilmesi İzleme projesinin ikinci döngüsüne yaygınlaştırılmıştır. Cinsiyete duyarlı bütçeleme ilk olarak 2001 yılında Kadın Kalkınma Bakanlığı tarafından, bir parçası olarak ortaya konan toplumsal cinsiyet ve yoksulluk sorunları ile ilgili bir makalede belirtilmiştir (Costa, vd., 2010: s. 4).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sadece kadınlara değil, aynı zamanda çocuklara ve birçok erkeğe de maliyetli olduğu konusunda artan bir farkındalık vardır. Buna karşılık, ekonomik özgürlük, seçimler ve fırsatlar, haklara hak kazanma, ihtiyaç ve endişeleri göz önünde bulundurma ve kaynaklara erişim ve kontrolü kontrol etmek, aynı zamanda cinsiyet bütçelerinin ve kadınların güçlenmesinin bir göstergesi olarak görülebilmektedir. TCDB' nin bir ülkede cinsiyet eşitliğini desteklemeye yardımcı olabileceğini ortaya çıkarmıştır. Benzer şekilde cinsiyet bütçesi girişimlerinin bir sonucu olarak, toplumsal cinsiyet eşitliğinin merkezi temalardan biri olarak ortaya çıktığı bir çalışmada sonuca varılmıştır. TCDB'nin rolü, kadınların büyük çoğunluğunun yoksulluk ve düşük ücretli iş mağdurları olduğu ve sağlık riskinin yüksek olduğu Pakistan'da çok önemli bir hale gelmiştir. Bununla birlikte TCDB, yoksulluğun kadınlaştırılması, düşük ücretli, zorlu, güvensiz işlerde kadınların çalışmasını engellemeye çalışmaktadır. Hükümet bütçeleri cinsiyet eşitsizliğinin azaltılmasına büyük ölçüde katkıda bulunabilir, ancak daha fazla eşitlik ancak cinsiyete duyarlı politikalarla sağlanabilmektedir. Bu bağlamda, TCDB öncelikle cinsiyet ve cinsiyet ayrımlı verilerin toplanmasına odaklanmaktadır. Bu verilerin kullanılabilirliği, herhangi bir sektördeki cinsiyet eşitsizliği seviyesini değerlendirmek için bir ölçüt sunmakla kalmaz, aynı zamanda cinsiyet eşitliği temelinde müdahalelerin geliştirilmesine yardımcı olmaktadır (Qureshi, 2013: s. 2-18).

Pakistan'ın Yoksulluğu Azaltma Büyüme Tesisi kapsamında bir IMF kredisine başvurusu olmuştur. Bütçe reformlarının yapılması ve kamu kaynakları yönetimi süreçlerindeki değişiklikler, TCDB girişiminin ortaya çıkması için fırsatlar sağlamıştır. Pakistan, 2000'li yılların başından bu yana, planlama ve finans arasındaki ilişkiyi güçlendirmek ve resmi ve katı makro düzeyde planlamayı atmak için çeşitli kamu maliyesi reformları düzenlemiştir. Bunlar, federal bütçeyi hizmetler ve hizmetlerin hedef nüfus üzerindeki etkileriyle sunan ve üç yıl boyunca performans göstergeleri ve hedefleriyle ilişkilendiren çıktı temelli bütçelemenin başlatılmasını içermiştir (Pakistan Maliye Bakanlığı 2010: 3). Pakistan'da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları ile federal, il ve ilçe düzeyinde olmak üzere ilerlemeler kaydedildiği düşünülmektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet analizleri yapılarak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin faydası artırılmaya çalışılmaktadır.

2.3.4. Afganistan’da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları

TCDB kavramı, Maliye Bakanlığı tarafından Bütçe prosedürlerine dahil edilmiştir ve BM Kadınlar için Kalkınma Fonu (UNIFEM), BM Kadınlar ve BM Kalkınma Programı (UNDP) desteğiyle kademeli olarak uygulanmaktadır. TCDB’nin uygulama sürecini en başından beri desteklemiştir. İlk dönüm noktası, daha sonra Maliye Bakanı tarafından 2008’de Kabil’de düzenlenen ve toplumsal cinsiyet bütçelemesinin uygulanmasının daha fazla toplumsal cinsiyet eşitliği garantisi olacağını doğrulayan bir toplumsal cinsiyet bütçeleme konferansı vesilesiyle yaptığı açıklanmıştır. Bakanlıkların bütçelerini cinsiyet perspektifinden inceleme ve tavsiye etme yetkisine sahip bir Maliye Bakanlığı’nda bir toplumsal cinsiyet bütçesi oluşturuldu. Bu gelişme, tüm bakanlıklarda Cinsiyet Birimleri kurulmasına yönelik tavsiyelerine uygun olarak zamanlanmıştır. Bağışçılar ile işbirliği içinde, toplumsal cinsiyet bütçesi birimi, toplumsal cinsiyet bütçelemesi için bir planlama aracı geliştirdi. 2009 yılında, altı bakan ve Meclis Başkanı’nın katılımıyla TCDB hakkında bir panel düzenlenmiştir. Cinsiyete göre ayrıştırılmış bütçeler hazırlamaya ve bütün bakanlıklarda kadınların güçlenmesi ve cinsiyete özgü projelerine yılda 5 milyon ABD doları ek finansman ayırmaya karar verilmiştir. Bununla birlikte, Maliye Bakanlığı yetkilileri, fonun hiçbir zaman uygun bir şekilde kullanılmadığını ve tasarruf tedbirleri nedeniyle 2014 yılında kaldırılmasına kadar sonraki yıllarda azalmıştır. Sivil toplum örgütleri, başvuru prosedürlerinin fona başvurmayı neredeyse imkânsız hale getirdiğini bildirmişlerdir (Birtsch ve Hedayat, 2016: s. 14).

Afganistan’da, DB’nin kolaylaştırılmasıyla geliştirilen İkinci Kişisel Finansal Yönetim Yol Haritası, TCDB uygulama sürecini devam eden ve yaklaşmakta olan mali ve bütçeleme reform süreçleriyle uyumlu hale getirmek için benzersiz ve somut bir fırsattır. Bu reform, ilk Kişisel Finansal Yönetim reform sürecinden sonra eksik olan veya henüz uygulanmayan alanları ele almayı ve birleştirmeyi amaçlamaktadır. Kişisel Finansal Yönetim Yol Haritası, diğerleri arasında, program tabanlı bütçeleme ve ülke dışı bütçeleme reformlarına odaklanır ve Afganistan’ın Kişisel Finansal Yönetim sisteminde TCDB’yi tutturmak için gerekçenin yanı sıra teknik ve yasal koşulları da sağlamaktadır. TCDB açık diyalog etkinliği sırasında katılımcılar, TCDB için lobi ihtiyacı olduğunu ve bunu Kişisel Finansal Yönetim reformuna dâhil ettiklerini vurguladılar (Birtsch ve Hedayat, 2016: s. 20).

Afganistan'ın ulusal bütçesi, yalnızca bir devlet faaliyeti olduğu için değil aynı zamanda tüm devlet faaliyetlerinin mali çerçevesi olduğu için insan haklarına tabidir. Ayrıca, Afgan hükümetinin insan haklarına dair taahhütleri ve bu taahhütlerin anayasaya dahil edilmesi, hükümetin finansal hedeflerine insan haklarını ihlal eden veya yerine getiremeyen yollarla ulaşılmaması gerektiği anlamına gelmektedir. Bütçeleme genellikle makroekonomik istikrarı desteklemeye odaklanmış olsa da, bu uluslararası anlaşmaların yükümlülüklerini ihlal eden ya da görmezden gelen bütçe hususları, amaçlanan bir eylem ya da ihmal etme eylemi ile olsun olmasın bir ihlal teşkil etmektedir (Gender Responsive Budgeting Handbook, 2015: S. 21). Afganistan devlet bütçesi sadece ekonomik ve devlet faaliyetlerini kapsamamaktadır aynı zamanda insan hakları gibi konuları da kapsamaktadır. Fakat bütçe daha çok makro ekonomik verileri dikkate almakta ve sosyal konuları göz ardı etmektedir. Afganistan hükümetine UNIFEM, UNDP ve BM kadınlar olmak üzere toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları alanında teknik ve finansal destek sağlamaktadır.

2.3.5. Endonezya'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamaları

Endonezya'nın planlama ve bütçeleme bürokratik prosedürlerinin karmaşıklığı, parlamento müzakerelerinde ve lobicilikte yürütülen siyasi yarışmalar, sivil toplum forumlarının seçkin yakalanması ve TCDB çalışmalarında personel kapasitesinin yetersizliğini de içeren kısıtlayıcı faktörleri ortaya koymaktadır. Ayrıca, hükümetin cinsiyete duyarlı bütçeleme politikalarını uygulama konusundaki taahhüdünün finansal harcamaları tarafından desteklenmediğini de tespit etmektedir. Bu durum, TCDB'nin Endonezya'da cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi konusundaki etkililiğinin sınırlandırılmasını sağlamıştır. Nitekim, TCDB'nin Endonezya'da cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi konusundaki etkililiğinin sınırlandırılmasını sağlamıştır (Salbiyah, 2015).

2010-2014 Orta Vadeli Ulusal Kalkınma Planında (RPJMN), toplumsal cinsiyet temelli politika, çeşitli bakanlık ve kurumlardan politika, gösterge ve cinsiyete dayalı hedeflerden oluşan planlama ve bütçeleme sistemine entegre edilmiştir ve tüm ilgili paydaşlar da yer almıştır. Plan, ana akım ilkelere birinin toplumsal cinsiyet ana akımının kalkınma uygulamasının operasyonel temeli olduğunu açıklamaktadır. Bu nedenle prensipler kalkınma politikasına yansıtılmalıdır. Bu ilkelere, ulusal ve ulusal düzeyde planlama ve bütçeleme

döngüsüne toplumsal cinsiyet entegrasyonu, hem erkek hem de kadınlara olumlu katkı sağlayacak daha etkili, hesap verebilir ve adil bir insan kaynakları tahsisine neden olmaktadır (Lisda, vd., 2015: s. 5). Endonezya’ da bürokratik sürecin karmaşık oluşu ve bütçe sürecindeki siyasal kaygılar dolayısıyla toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili taahhütlerini yerine getirmedikleri düşünülmektedir. 2010 yılında hazırlanan orta vadeli plan ile cinsiyet eşitlinin sağlanması amacıyla hedeflerin toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye entegre edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması benimsenmiş ve politikalarda yer verilmesine karar verilmiştir. Bu durumun cinsiyet eşitliğinin istenilen seviyeye getirilmesi için bir adım olduğu düşünülmektedir.

Cinsiyet eşitliği verileri dikkate alınarak yapılmış olan ülke grupları değerlendirilmiş olup, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarının ülkelerin uyguladıkları politika ve ihtiyaçlara göre değişiklik gösterdiği düşünülmektedir. Ayrıca yapılan literatür çalışması sonucunda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarına BM’in farklı oranlarla teknik ve finansal olarak destek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3. BÖLÜM: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME UYGULAMALARI

BM, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin yayılmasına ve cinsiyet eşitliğinin bütün politikalara yayılmasında önemli katkılar sağlamaktadır. Başta kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesi ile kadın haklarını savunurken cinsiyet eşitliğini ve cinsiyete duyarlı bütçelemenin temelini atmıştır. Dünya kadın konferansları ile birlikte cinsiyete duyarlı bütçelemenin diğer ülkeler tarafından kullanılmasında öncülük etmiştir. Bu bölümde TCDB'ye BM'in yönelim ve politikaları, BM sisteminde TCDB ve Uluslararası Dünya Kadın Konferansları başlıkları çerçevesinde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme değerlendirilecektir.

3.1. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME'DE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER YÖNELİM VE POLİTİKALARI

TCDB'ye BM'in katkısı oldukça fazladır. Gerek bütçelemeye yönelik teşvik edici programlar gerekse dünya kadın konferanslarında bütçelemeye gerekli özeni göstermiştir. BM cinsiyete duyarlı bütçelemeye politikalarında yer vermekle birlikte alt kuruluşlarını da bu sürece dahil etmiştir.

3.1.1. Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Kadın haklarının geliştirilmesi ve ekonomiye katılması için uluslararası mekanizmalar Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) yapmıştır. Kadın haklarını korumaya yönelik; cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmak, kadınların ekonomi, siyasi, sosyal ve kültürel her anlamda eşit konuma gelmeleri devletlerin bu konuda çalışmalar yapmalarına teşvik eden, taraf devletler arasında bağlayıcı bir niteliği bulunan uluslararası hukuk sözleşmesidir. Bu konuda denetimi sağlamak ve düzenlemeleri yapmak amacıyla Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi oluşturulmuştur. Bu komite taraf devletlerin çalışmalarını denetlemek ve sözleşmenin gereklerinin yerine getirilip getirilmediğini kontrol etmek amacıyla kurulmuştur (Belek Ersen,2006:2).

Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ile kadın haklarını korumak kadınlara karşı yapılan ayrımcılığın önlenmesini sağlamak amacıyla bağlayıcı niteliğe sahip uluslararası bir sözleşme yapmıştır. Bu sözleşme cinsiyet eşitsizliğini sağlamanın ötesinde kadınların ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda da erkeklerle eşit konuma gelmesini

desteklemektedir. CEDAW devletleri kadınlar ile erkeklerin toplumsal rollerinin ayrışmasını önlemeye yönelik tedbirler almasına zorlamaktadır. Kadın hakları birleşmiş milletlerin temel prensiplerinden birisidir ve taraf devletlerin CEDAW' ın yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekmektedir (Belek Ersen, 2006:5-6).

CEDAW insan hakları ve insan onurunu, değerini dikkate alarak çıkmıştır. CEDAW kadın ve erkek eşitliğini dikkate alarak ve üye devletlerin kadın-erkek eşitliğini, siyasal, ekonomik, kültürel ve sosyal politikalarına yaymaları gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca kadınlara annelik görevinden dolayı çocukların büyütülüp yetiştirilmesinin sadece anneye değil babaya da ait olduğuna dikkat çekmektedir. Böylelikle bu konuda kadın ve erkeklerin eşit sorumluluğa sahip olduğu dikkat çekmektedir (Elson, 2006:29). CEDAW'ın amacı kadına karşı yapılan ayrımcılık kavramını siyaset, ekonomi, kültürel, insan hakları, çalışma alanları, temel ihtiyaç ve özgürlükleri hangi alan da olursa olsun kadına karşı yapılan bütün ayrımcılık, dışlama, kısıtlama ve ikinci sınıf insan muamelesi yapmayı yasaklamak anlamına gelir (BM CEDAW, 1979).

Bu sözleşme, kadınların aile ilişkilerindeki rollerinin şekillendirilmesine yardımcı olan, aynı zamanda kadınların doğurma haklarını koruyan ve kültür ve gelenekleri düzenlemeye yardımcı olan uluslararası anlaşmadır. Kadınların sömürülmesine karşı çıkan ve kadınlara karşı yapılan haksızlıklara karşı mücadele etmeyi savunan tek insan hakları anlaşmasıdır. Bu sözleşmeyi kabul eden devletler sözleşmenin hükümlerini yerine getirmek zorunda ve yasalarında yer vermek zorundadır. Ayrıca anlaşmanın kararlarına uyduklarını gösteren bir ulusal bir rapor hazırlayarak 4 yılda bir sunmalıdırlar (UNWOMEN, 2019). Cedaw sözleşmesine tabi olan devletler, insan haklarına ve insani değerlere, kadın-erkek eşitliğine önem vererek, ayrımcılığın kabul edilemez bir gerçek olduğunu onaylamaktadırlar. Bütün insanların eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğunu kabul edilerek, ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve kişisel hakları kayıt altına alarak bu sözleşmeyi kabul etmişlerdir (BM CEDAW, 1979).

Kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi için bu stratejilerin bütün politikalara yayılması gerekir. Tüm kamu politika ve bütçe tasarılarında cinsiyet eşitliği geliştirme, uygulama ve değerlendirme aşaması yapılmalıdır. Cinsiyet ayrımcılığını engellemek ve bu alanda ilerleme sağlayabilmek için eylem planları belirlenmelidir. Cinsiyet eşitliği sorunlarını azınlıkta kalmasını sağlayarak bürokrasi

de azaltılabilir (OECD, 12). Bu sözleşme kadın haklarını güvence altına alan ve kadına karşı yapılan her türlü ayrımcılığın önüne geçmeye çalışan uluslararası bir güvence niteliğindedir. Aynı zamanda kadın hakları ve kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımını desteklen bu sözleşmeyi TCDB'nin gelişimine katkı sağladığı düşünülmektedir. Bununla birlikte kadınların sahip olduğu hak ve özgürlükler güvence altına alınmış ve tüm kamu politikalarında uygulanmaya çalışılmıştır.

3.1.1.1. CEDAW'ın Tarihçesi

İnsan hakları evrensel bildirgesinde, herkesin eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğunu savunmakta ve cinsiyet alanına da değinerek bu eşitliğin her birey için aynı hükümleri içerdiğine dikkat çekmektedir. 1966 yılında Uluslararası, Ekonomik ve Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde hiçbir cinsiyet ayrımının kabul edilemez olduğu belirtile de BM sisteminin kadına karşı ayrımcılığı engellemeye yeterli olmamıştır. Ayrıca genel insan hakları beyannamesinin kadın haklarını korumak ve cinsiyet eşitliğinden doğan ayrımcılığı önlemek konusunda yetersiz bulunduğu noktalar vardı. Nitekim bundan dolayı Genel Kurul ekonomik ve sosyal konsey'de Kadının Statüsü Komisyonuna eşit hakların verilebileceği uluslararası statüye sahip kadın ve erkek eşitliğini dikkate alan bir beyanname hazırlaması istenmiştir. BM bünyesinde ki sivil toplum örgütleri de bu süreci desteklemiştir. 1965 yılında Kadının statüsü komisyonundan seçilen bir komite tarafından kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi bildirisi çalışmaları başlamıştır (UN WOMEN, 2019).

Bu bildiri aile ve evlilikte eşitlik maddelerinden başlayarak istihdama kadar birçok konuya yönelmiştir. 1976 yılında Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin metni, komisyon bünyesinde çalışma grupları tarafından hazırlanmıştır. Daha sonra 1977'de 1979 yılına kadar ki süreçte Genel Kuruldaki Komite tarafından geniş ölçekte tartışılarak hazırlanmıştır. Mexico City şehrinde düzenlenen Birinci Dünya Kadın Konferansında kadına yönelik ayrımcılığın önlenmesi konusundaki çalışmalar teşvik edilmiştir. 1980 yılında Kopenhag'da düzenlenen konferans da tekrar gündeme gelmiş ve bildiri gözden geçirilmiştir. BM Genel Kurulu tarafından 1975-1985 yılları kadın yılları olarak ilan edilmiştir (UN WOMEN, 2019). Kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesi 1 Mart

1980 tarihinde BM üye ülkelerin imzasına sunulmuştur. Sözleşme 3 Eylül 1981 tarihinde 20 ülkenin onay vermesi ile birlikte yürürlüğe girmiştir. CEDAW' a Çocuk Hakları Sözleşmesinin de dâhil olmasıyla birlikte en geniş kapsalı sözleşme haline gelmiştir. 1985 yılında Türkiye onaylamış ve 1986 yılında Türkiye'de yürürlüğe girmiştir. 2010 yılında toplamda 186 ülke sözleşmeye taraf olmuştur. CEDAW aynı zamanda kadına karşı ayrımcılığı önlemek adına yapılmış ilk ve tek yasal sözleşmedir (KSGM, s.19).

CEDAW, kadına karşı her türlü ayrımcılığa yönelik net bir tanım getirmenin yanı sıra taraf olan devletlerin gelişme ve ilerlemeleri içinde yol gösterici niteliktedir. Aynı zamanda erkeklere eşit haklara sahip kadın haklarını koruma altına almakta ve bu alanda yasal olma özelliğini kullanmaktadır. Ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal alanda gerekli düzenlemeleri yapmaktadır(Yumuş, 2011: s. 30).Türkiye CEDAW sözleşmesinin toplumun her alanına yayılması gerektiğini, cinsiyet rollerinde ver olan önyargı ve geleneksel yaklaşımın kırılması gerektiğini, ayrımcılık içeren bütün politikaların kaldırması gerektiğinin ve yerine daha eşitlikçi bir yaklaşımın getirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca yasalar ve mevzuatların bu alanda düzenlenmesinin en sağlıklı neticeyi doğuracağını dile getirmektedir (TBMM Komisyon Raporu, 2012).

CEDAW, kadına karşı ayrımcılığı ele alan ilk uluslararası sözleşme kabul edilmiştir. İnsan hakları kapsamında da her birey eşit hak ve özgürlüklere sahip olmasından dolayı ve kadınlara yapılan ayrımcılıktan dolayı bu sözleşmeye ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. CEDAW, aile ve eşitlik kavramlara değinerek, kadınlara eşit haklar verilmesi halinde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanacağına dair pek çok konuya değinmektedir. CEDAW'ı kabul eden bütün ülkelerin bu sözleşmeye uyması gerektiği yönünde taahhütleri bulunmaktadır. Ayrıca kabul eden ülkelere cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik de rehber olma niteliği taşımaktadır. CEDAW'ı Türkiye 1985 yılında kabul etmiş ve politikalarında CEDAW'ın maddelerine yer vermeye çalışmıştır.

3.1.1.2. CEDAW'ın Getirileri

1979 yılında kabul edilen ve 1981 yılında yürürlüğe giren CEDAW kadın haklarının savunulmasında ve cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında önemli bir yere

sahiptir. Bununla birlikte uluslararası alanda kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği yer almıştır. CEDAW ile birlikte kabul eden ülkelerin cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik sorumlulukları oluşmuştur. Ayrıca bu ülkeler mevzuatlarında ve kurumsal düzenlemelerinde cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalar yapması gerekliliği ortaya konulmuştur.

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi sözleşmesinde yer alan bazı kararlar şu şekildedir (TBMM Komisyon Raporu);

- Siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda tedbir alma yükümlülüğü
- Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi
- Ekonomik ve sosyal yaşamın diğer alanlarındaki haklar
- Önyargıların ve geleneklerin tasfiye edilmesi
- Hukuki alanda tedbirler alma yükümlülüğü
- Evlenme ve aile ilişkileri alanındaki haklar
- Oy verme, seçilme ve katılma hakkı
- Geçici olarak alınan özel tedbirler
- Kırsal alandaki kadınların hakları
- Kadın satışının yasaklanması
- Hukuk önünde eşitlik hakkı
- Hükümeti temsil hakkı
- Komitenin İçtüzüğü
- Vatandaşlık hakkı
- Devlet raporları
- Çalışma hakkı
- Eğitim hakkı
- Sağlık hakkı

CEDAW Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Kadınların Adalete Erişimlerine İlişkin Tavsiye Kararının amacı, sözleşmeye taraf olan devletlerin sözleşmenin amacıyla ters düşen yükümlülüklerin kaldırılmasına ve idari, siyasi ve ekonomik tedbirlerin alınması olanağı sunmaktadır. Kadına karşı her türlü ayrımcılığı önlemeye yönelik bütün politika ve stratejik kararları bu sözleşmeye bağlı olarak düzenlemektedir. Ayrıca bu alandaki mağdur kadın ve çocuklar için

yasal koruma sağlanmalı ve ileriye dönük iyileştirici çalışmalarda bulunmalıdır. Sadece mevzuatı yasalastırmak zararlı uygulamaları tek başına önlemeye yeterli değildir. Bu zararlı uygulamaların sonuçlarını en aza indirmek için daha kapsamlı düzenlemeler ve önlemler gerekmektedir (BM Cedaw Raporu, 2014).

CEDAW'ın 29 Ocak 2003 tarihinde yayınlamış olduğu ihtiyari protokol'e onay veren ülkeler CEDAW komitesine; sözleşmenin yükümlülüklerine karşı herhangi bir ihlal söz konusu olduğunda bireysel şikâyet başvurusunda bulunma ve inceleme yetkisi tanınmıştır. Böyle bir durumda sözleşme yükümlülüklerini ihlal eden ülkeler hakkında gerekli incelemenin yapılacağına ve şikâyette bulunan birey veyahut gruplara herhangi bir zarar gelmeyeceğinin garantisini vermektedir. CEDAW Komitesinin incelemesi sonucunda ağır bir ihlal ile karşı karşıya kalındığında komitenin soruşturmayı başlatacağı belirtilmiştir (TBMM Komisyonu).

CEDAW sözleşmesinin 18. Maddesi gereğince sözleşmeye taraf olan devletlerin kabul ettiklerinden itibaren sonraki bir yılı ve ilerleyen süreçte dört yılda bir raporlarını sunmak zorundadır. Bu komite sözleşmenin 17. Maddesi gereğince kurulmuş olup sözleşmenin yükümlülüklerinin yerine getirilip getirilmediğini denetlemekle yükümlüdür. CEDAW komitesi kadınların ilerlemesi, kadınlara karşı yapılan cinsiyet ayrımının engellenmesi, cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi gibi konuları dikkate alarak incelemesini yapmaktadır. İnceleme sonucunda ülkede ki durumu analiz ederek tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu yükümlülük karşısında Türkiye ilk raporunu 29 Ocak 1990 tarihinde vermiştir (KSGM, 2018).

CEDAW sözleşmeyi kabul eden ülkeler üzerinde yaptırıma sahiptir. Sözleşmeye göre cinsiyet eşitliği ve kadın haklarına dair yapılan çalışmalar ve uygulanan politikaların raporlarını dört yılda bir CEDAW komitesine sunmak zorundadırlar. Bu ülkelerin sözleşmenin maddeleriyle ters düşen politika ve mevzuatların değiştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Böylelikle cinsiyet eşitliğinin sağlanması adına önemli adımlar atıldığı düşünülmekte ve TCDB'nin gelişimine katkı sağladığı düşünülmektedir.

3.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

Birleşmiş Milletler 20.yy da uluslararası güvenlik ve kalıcı barışı sağlamak adına kurulmuştur. 26 Haziran 1945 yılında Türkiye'nin de içinde bulunduğu 50

ülke tarafından onay verilmiştir. BM yasası üye ülkelerinde onay işlemlerini tamamlaması ile birlikte 24 Ekim 1945 yılında resmen kurulmuştur. Başlangıçta üye 50 ülkesi olan BM' in 2010 itibariyle üye ülke sayısı 192 olmuştur (KSGM, 2018). Türkiye'deki Birleşmiş Milletler Mukim Koordinatörlüğü sistemi ile koordine edilmektedir. Bu sistem ülke bazında değişik BM kuruluşlarının verimliliğini ve bu kuruluşların etkinliğini artırmayı beraberinde getiriyor. Türkiye'de resmi olarak temsil edilen BM kuruluşları: FAO, ILO, IOM, UNDP, UNFPA, UNHCR, UNIC, UNICEF, ENIDO, UNODC, WFP ve WHO. Bretton Woods kuruluşları olan Dünya Bankası ve IMF' nin de BM Ülke Ekibi'nin bir parçası olarak Ankara'da merkezleri bulunuyor (UNDP, 2019).

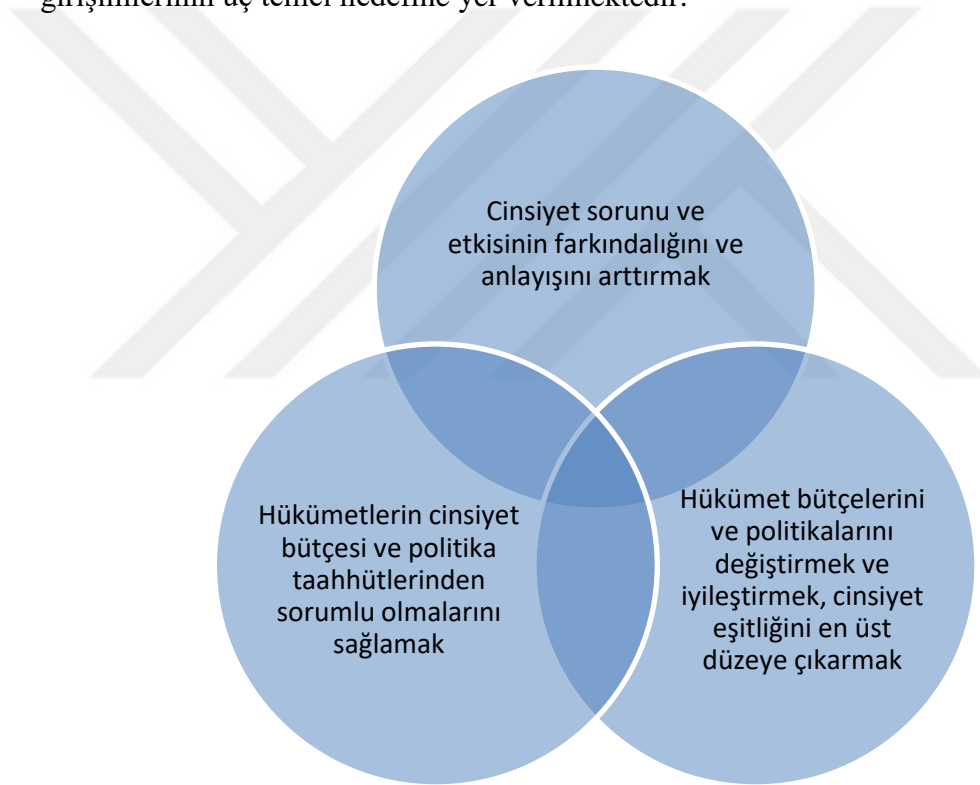
BM yasasının evrensel olmasından dolayı kadının konumu, kadının rolü, kalkınma, sosyal devlet, sosyal eşitsizlik, refah seviyesinin artırılması gibi konuların tamamındaki ilkelerine üye ülkelerin uyması gerekmektedir. Ayrıca BM cinsiyet eşitliği ve kadın hakları ile de kurulduğu tarihten itibaren ilgilenmektedir. 1945 yılında ki İnsan Hakları Evrensel Beyannameinde kadın- erkek eşitliğine dikkat çekmiş uluslararası platformda yer almasını sağlamıştır. Nitekim 1946 yılında da BM bünyesi içinde kadının statüsü genel müdürlüğü kurulmuş ve ilki 1975 olmak üzere dört defa dünya kadın konferansı düzenlemiştir (KSGM,2018). Bu durum BM' in kadınların gelişimine ve cinsiyet eşitliğine ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

BM yetersiz finansman ve cinsiyet eşitsizliğini giderecek yeterli bilgi ve birim olmamasından dolayı uzun süre cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yönelik çalışmalarda bulunamadı. 2010 yılında Birleşmiş Milletler Kadın Birimi oluşturulmuş ve kaynakları bir araya getirerek büyük bir etki yaratmaya başlamıştır. Kadın Gelişimi Bölümü (DAW), Kadınların Gelişimi için Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (INSTRAW), Toplumsal Cinsiyet Sorunları ve Kadınların Gelişimi Konusunda Özel Danışmanlık Ofisi (OSAGI), Birleşmiş Milletler Kadınlar için Kalkınma Fonu (UNIFEM) bu dört kolu tek bir çatı altında toplamıştır (UN Women, 2010: s. 2).

Birleşmiş Milletler, Pekin Eylem Platformu ve Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) gibi iki temel politika ile toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik önemli ilerleme kaydetmiştir. Ayrıca uluslararası düzeyde de hükümetlerin cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını teşvik edici

politikaları olmuştur. Bunların arasında teknik ve finansal destek vermesini, küresel anlamdaki politikalarının ve standartlarının bu yönde olması, cinsiyet eşitliğine yönelik yapılan çalışmalarının denetiminin sağlanması ve ilerlemenin izlenmesi gibi politikaları sayabiliriz (UN WOMEN, 2018).

Cinsiyete duyarlı bütçe girişimleri, hükümetler, sivil toplum örgütleri ve diğer kuruluşlarla ortak yürütülmüştür. Kamu politikalarının tamamına cinsiyet eşitliği perspektifinden politikalar uygulanması uygun görülmüştür. Vergilendirmenin de cinsiyet analizi yapılarak uygulanmasını ve ulusal ve yerel bütçelerde yer verilmesinin cinsiyet eşitliği açısından faydalı olacağı görüşü hakimdir (Hewitt, 2001: s. 37). Bu bağlamda Şekil 1’de cinsiyet bütçesi girişimlerinin üç temel hedefine yer verilmektedir.

Şekil 1. Cinsiyet Bütçesi Girişimlerinin Üç Temel Hedefi

Şekil 1’de gözlendiği üzere cinsiyete duyarlı bütçe girişimleri, cinsiyet sorunu ve etkisinin farkındalığını ve anlayışını arttırmak, hükümetlerin cinsiyet bütçesi ve politika taahhütlerinden sorumlu olmalarını sağlamak, hükümet bütçelerini ve politikalarını değiştirmek ve iyileştirmek, cinsiyet eşitliğini en üst düzeye çıkarmak amaçlarının ortak kesişim noktasıdır. İlk olarak cinsiyete duyarlı bütçeleme bu üç ana hedef etrafına toplanmıştır. Bununla birlikte ülkelerin cinsiyet analizlerinin yapılması ve ihtiyaçlar doğrultusunda bütçenin hazırlanmasıyla daha faydalı bir

bütçe sistemi oluşturulacaktır. Bütçe sistemlerinin şeffaf ve verilerinin halka açık olmadığı takdirde bu üç hedef tek başına yeterli olmamaktadır.

3.2.1. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey (EKOSOK)

1945 yılında BM Şartnamesi gereğince Ekonomik ve Sosyal Konsey kurulmuştur. Ekonomik ve Sosyal Konsey; ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınmanın gelişimi adına önemli bir yere sahiptir. Bu konsey kabul görmüş uluslararası kararların koordinatörlüğünü, yenilikçi yaklaşımların oluşumunu desteklemek ve ileriye dönük fikir beyanında ortak karara ulaşmak gibi amaçları vardır. Aynı zamanda Dünya kadın konferansı ve BM zirvelerinin de kovuşturmasını yapmaktadır (UN,2018).

1998 yılında Ekonomik ve Sosyal Konseyin aldığı karara göre BM genel kurulu, komiteleri ve diğer organlarının toplumsal cinsiyet bakış açısının tüm alana yayılması gerektiğinin dikkatini çekmeye çalışmıştır. Ayrıca kendi kurum bütçeleri de dâhil olmak üzere cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarına yer vermekte ve yaygınlaştırılmasının takibini sağlamaktadır (UN,2018).

EKOSOK sosyal konulara da değinmektedir. Makroekonomik anlamdaki kalkınma faaliyetleri, yoksullukla mücadele, insan hakları, yardımlaşma ve barış ve güvenlik gibi konularda da çalışmalarda bulunmaktadır (UN,2018). Sosyal alanlarda ve sosyal politikalarda cinsiyet eşitliği temelinin oturması gerektiğinin ve cinsiyet eşitliğinin bütün politikalara yayılması gerektiğinin sonucu ortaya çıkmaktadır.

EKOSOK, BM Yasası gereğince, BM' in kendi üyeleri içinden seçilerek ekonomik ve sosyal hayatı düzenlemeyi hedefleyen ve seçilerek göreve gelen 54 üye ülkeden oluşmaktadır. Türkiye'nin de dahil olduğu EKOSOK uluslararası platformda ekonomik ve sosyal konuların tartışıldığı ve çözüm üretildiği bir konseydir. EKOSOK kadın- erkek eşitliği, sosyal politikalar, insan hakları, kadının statüsü gibi birçok alanda çalışmalar yapmıştır. Türkiye'deki Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü de EKOSOK' un kadınlara alanındaki çalışmalarında yakından takipçisi olmuş ve komisyonun aldığı kararlar doğrultusunda çalışmalarını devam ettirmişlerdir (KSGM, 2018).

EKOSOK, yapılan programların ve uygulanan projelerin cinsiyet eşitliğini gözetir şekilde olması gerektiğinin üstünde durmaktadır. Bu durumda görünür bir

şekilde olmasının yolunun bütçeden geçtiğini belirtmektedir. Cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik yeterli tahsilât işlemin yapılması gerektiğini ve eylem planlarına uyulması gerektiğinin altını çizmektedir (EKOSOK Kararı). EKOSOK'a göre 1998 yılında toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasını benimsemiş ve tüm alanlara cinsiyet eşitliğinin yayılması gerektiğini savunmuştur. Aynı zamanda EKOSOK cinsiyet eşitliğinin en iyi TCDB ile sağlanacağını düşünmektedir. Bu kapsamda TCDB'nin yayılmasında ve uygulanmaya koyulmasında önemli katkılarının olduğu düşünülmektedir. EKOSOK kararı ile ayrıca Kadının Statüsü Komisyonu kurulmuştur.

3.2.1.1. Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu (CWS)

Kadının Statüsü Komisyonu 1946 yılında EKOSOK kararı ile kurulmuştur. Komisyonun amacı, kadın- erkek eşitliğini sağlamak ve cinsiyet eşitliğini tüm politikalara yaymaktır. Bu bağlamda komisyon EKOSOK' a ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda kadın eşitliğine yönelik görüş bildirmekte ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Ayrıca komisyona verilen bir diğer görev de 1995 yılında dördüncü dünya kadın konferansında verilmiş olup, eylem platformlarında alınan kararların takipçisi olarak denetlemesini yapmaktır (KSGM,2018).

Birleşmiş Milletlerin kuruluşundan sonra 1947 yılında kadının statüsü komisyonu New York' da bir araya gelmiştir. Toplamda 15 hükümetin yer aldığı toplantı da temsilcilerin hepsi kadınlardan oluşmaktadır. Komisyon sivil toplum örgütleri ile de koordinasyonlu olarak çalışmalarına devam etmekte ve EKOSOK ile yapılan görüşmelerde gözlemci olarak davet edilmektedir. Kadının statüsü komisyonu 1947 yılından 1962 ye kadar olan süreçte kadınların problemlerini uluslararası platforma taşımış ve bu alanda mevzuatta değişikliğe gidilmesine odaklanmıştır. Nitekim İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi de katkıda bulunmuştur (UN WOMEN, 2019).

Komisyonun kuruluşunun 25. Yılında 1975 yılının uluslararası kadın yılı seçilmesini önermiştir. Bu önerinin kadın- erkek eşitliğine katkısının büyük olacağı düşünüldükçe kabul edilmiştir. Ardından 1975 yılında Birinci Dünya Kadın Konferansı düzenlenerek kadın haklarına ilginin artması sağlanmıştır. Birleşmiş milletler daha sonra ki süreçte BM Kadınlar İçin Kalkınma Fonu (UNIFEM) ve Kadınların Gelişimi İçin Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsünü (INSTRAW)

kurmuştur (UN WOMEN, 2019). BM' in kadın haklarına ve kadın çalışmalarına verdiği değer daha da artmaktadır.

Komisyon EKOSOK'un sadece cinsiyet eşitliği ve kadın hakları ile ilgilenen bir organıdır. Bu komisyon kadın haklarını korumakta, kadınların sosyal ve ekonomik durumunu belgelemekte ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına destekçi olmaktadır. 1996 yılında EKOSOK kararı ile kadının statüsü komisyonun yetki ve görev alanı genişletilmiştir. Ayrıca komisyonun görev süresi de uzatılmıştır. Gerçekleşen dünya kadın konferanslarının sonucunda kadın haklarına önem daha fazla artmaktadır. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan tavsiyelerin takibi için EKOSOK yetkilendirilir (UN WOMEN, 2018).

BM Kadının Statüsü Genel Komisyonu her sene mart ayında toplanmaktadır. Bu toplantı yaklaşık olarak on gün sürmekte ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik yapılabilecekleri değerlendirmektedir. Ayrıca toplantı sonucunda ortaya çıkan sonuç belgesinde belirlenen öncelikli konular ve tavsiye kararları yer almaktadır (KSGM, 2018). EKOSOK kararı ile kurulan Kadının Statüsü Genel Komisyonu toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik birçok alanda çalışma yapmıştır. Bu komisyon, kadın- erkek eşitliğini sadece sosyal alanda ele almamış aynı zamanda ekonomik ve siyasi alanda da değerlendirmiştir. Cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik yapılan bir diğer çalışma da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeledir. Bu çalışmalar toplumsal cinsiyete duyarlı bütçenin hazırlanmasında önemli katkılar sağlamıştır.

3.2.2. Birleşmiş Milletler Kadınların Güçlenmesi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Birimi (UNW)

BM Kadınlar Birimi, uluslararası politikalar, küresel standartlar ve uluslararası hukuk dallarında kadınların gereksinimlerinin ve cinsiyet eşitliğinin takipçisi olmuşturlardır. Ayrıca BM'in cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik olarak sunmuş olduğu politikaların takibini yapmaktadır. 2011 yılından itibaren aktif bir şekilde kadın hakları ve cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalarda bulunmaktadır (KSGM, 2018).

BM, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalarına uzun yıllar boyunca yeterli finansman kaynağı bulamamıştır. Ancak 2010 yılında BM Genel Kurulu tarafından kadınların güçlenmesi ve kadın haklarının savunulması amacıyla

BM Kadınları kurmuştur. Bu durum BM üye ülkeler açısından da cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik atılmış önemli bir adım olmuştur. BM kadınları toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesi alanlarıyla reformların yapılmasına öncülük etmiş ve gündemin bir parçası haline gelmesini sağlamıştır. Daha sonrasında cinsiyet eşitliği ciddi bir ivme kazanmıştır. BM kadınlar birimi daha öncesinde dört bölüme ayrılan çalışmaları geliştirmiş ve birleştirmiştir. Bu bölümler (UN WOMEN, 2019);

- Kadınların Gelişimi Anabilim Dalı(DAW)
- Uluslararası Kadınların Gelişimi Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (INSTRAW)
- Cinsiyet Sorunları ve Kadınların Gelişimi Konusunda Özel Danışman Ofisi (OSAGI)
- Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu (UNIFEM)'dir.

Birleşmiş Milletler Kadınları, kadın- erkek eşitliğini sağlamaya yönelik kurumsal veya özel ortaklıklar kurarak çalışmalarını devam ettirmiştir. Cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik olarak politikaların, stratejilerin, plan ve bütçelerin cinsiyete duyarlı olmasına yönelik hükümetleri teşvik etmektedir. Hükümetin diğer organlarının da kamu mali yönetim sistemine cinsiyete duyarlı bütçe sistemini entegre etmeye çabalamıştır. Politik ve ekonomik açıdan kadınların durumunda iyileşme sağlamaya yönelmiştir. Bunun sonucunda da ilerleme kaydedilmiştir (UN WOMEN, 2019). UNW kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konusunda BM'in uyguladığı politikaların takipçisi olmuştur. Ayrıca BM bünyesinde UNW birimi kurularak BM'in cinsiyet eşitliğine verdiği önemi göstermektedir. Bu kapsamda bu birim cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politika ve programlara destek vermektedir. TCDB de destek verdiği bir politikadır.

3.2.3 Birleşmiş Milletler Kadınlar Kalkınma Fonu (UNIFEM) Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Çalışmaları

UNIFEM, kadın haklarını korumak, kadına karşı yapılan ayrımcılığı önlemek, kadına yönelik şiddetin cezasız kalmasını önlemek gibi süreçlerde yer almaktadır. UNIFEM uygulamada ve politika süreçlerinde kadınların aktif rol almasını sağlar nitelikte çalışmalarda bulunmaktadır (UN WOMEN, 2018).UNIFEM sadece kadınlara karşı yapılan şiddet ve ayrımcılığın ötesinde ekonomide ve politikalarda verilerin analizlerini yaparak, önemli bir işleve sahiptir. Bununla beraber barış ve güvenlik, çatışma analizi, toplumsal cinsiyetleri gözetleme gibi işlevleri de vardır (Goetz, 2006: s. 1-8).

UNIFEM cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları için ilgi, kapasite ve bağlılığın artmasına büyük katkı sağlamıştır. Bütçe sürecine ve bütçe uygulamalarına cinsiyet eşitliği perspektifinin dâhil olmasını hedeflemiştir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda UNIFEM 2001'den bu zamana 35'ten fazla ülkeye destek vermiştir. BM' in bu alandaki en önemli kolu olarak çalışmalar yapmıştır (UNIFEM, 2003). Bu alandaki ilk çalışması olarak değerlendirebileceğimiz “Ekonomik Yönetişimin Güçlendirilmesi: Devlet Bütçelerine Uygulanan Cinsiyet Analizi” başlıklı küresel programı başlatmıştır. Ayrıca 2001 yılında Latin Amerika, Afrika ve Asya Pasifik'teki cinsiyete duyarlı bütçeleme girişimlerine teknik ve finansal destek sağlamıştır. Nitekim bu çalışmalar birçok ülkeye de örnek olmuştur. Günümüzde UNIFEM' in toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme programlaması bölgesel, tematik ve ülke çapında olmak üzere 3 ayrı şekilde odaklanmıştır (UNIFEM, 2009).

UNIFEM' in desteklemiş olduğu ilk cinsiyete duyarlı bütçe girişimi Latin Amerika olmuştur. Bu girişim ile kadınlar bütçeye daha yakın olmasıyla beraber kadınların rollerine ilişkin bir yol açmıştır. Yerel ve ulusal etkileri ve finansal yönetimi deneyimlenmiştir. Bu deneyimler bölgeye özgü bir yöntem geliştirilmesine yardımcı olmuştur (Budlender ve Hewitt, 2002: s. 14). UNIFEM cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarında programların uygunluk, etkinlik ve sürdürülebilirliği ile ilgilenmektedir. Bu bütçeleme sistemlerinin programatik olarak ve stratejilere uygunluğu açısından denetimini yapmaktadır.

Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme alanındaki ilk çalışmaları yapan ülkelerin bütçeleri UNIFEM tarafından değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmalar UNIFEM' in oluşturduğu bağımsız bir kurul tarafından yürütülmüştür. Ayrıca seçilen dört ülkedeki Bölge Müdürlüklerinden bir personel referans grubu üyeleri ile beraber çalışmalar yürütülmeye devam etmiştir. Ortaya çıkan değerlendirme raporu sonucunda UNIFEM öneri ve tavsiyelerde bulunmaktadır (UNIFEM, 2005).

Cinsiyete duyarlı bütçelemenin politikaya geçiş süreci politik konuma bağlı olarak farklı şekillerde olabilir. Bu durum bütçenin kapsamı ve bütçe döngüsünde bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Ulusal, bölgesel ve yerel yönetimler bazında cinsiyete duyarlı bütçe uygulamaları farklılık gösterebilir (Elson, 2001:s. 16).

Sivil toplum örgütlerinin katkısı ile kamu maliyesine cinsiyet analizinin gerekli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ülkelerin kamusal işleyişini etkileyen cinsiyet perspektifinin bütçeye kazandırılmasının önemi üzerinde durulmuştur. Eşitlik politikaları, sürdürülebilir kalkınma için kilit bir faktör olduğu vurgulanmıştır (UNIFEM, 2008).

UNIFEM'in çalışmaları sonucunda cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarında, yeteri kadar teknik personelin bulunmaması ve personelin sıkça değiştirilmesi, sınırlı kaynakların olması, karşılaşılan zorluklar sebebiyle istenilen etki alınamamıştır. Ayrıca ülkeler planlama ve programlama alanında yeteri kadar bilgiye ve tecrübeye sahip değildir. Bu durum toplumsal cinsiyete duyarlı bütçenin değerlendirilmesinde verimli verileri elde etmemize engel teşkil etmektedir. Göstergelerin değişkenliği, güven eksiliği gibi durumlar değerlendirmenin analitik değil betimleyici olmasına sebeptir (UNIFEM, 2007).

UNIFEM'e göre cinsiyete duyarlı bütçelemenin daha etkili olması için yapılması gerekenler (UNIFEM, 2008);

- Programın önceliklerini dikkate alarak bütçeleme sürecinde bu önceliklere bağlı kalmak
- Stratejiler geliştirmek ve programın sonuçlarını iyi değerlendirmek
- Cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik yapılan çalışmalarda hak temelli bir yaklaşım benimsemek
- Planlama ve maliye politikalarını program hedeflerine göre düzenlemek
- Programın hedefleri doğrultusunda bağlantılı organları koordine ederek faydayı maksimize etmek.

Bütçe incelemeleri UNIFEM' in etnik kadınların ekonomik ve sosyal haklarının bir parçasıdır. Kadınların sosyal ve ekonomik haklarını bilmesi ve bilinçlenmesini amaçlayan bir programdır. UNIFEM bu alanda hükümetlerden katkı beklemektedir (Vargas- Valente, 2001: s. 101). UNIFEM' in cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına yönelik odaklandığı üç alan vardır. Bunlar; uygunluk, etkinlik ve sürdürülebilirliktir (UNIFEM, 20018). Bunlar sırasıyla:

Uygunluk: Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin faaliyet gösterdiği alanın analizi, hedeflenen amaçların yararlarının önceliği, politika ve kurumsal çevrenin analizi gibi

konulara yönelmekte ve belgelerle kayıt altına alınmasıdır. Kadınların önceliklerine göre hareket edilmesi cinsiyete duyarlı bütçeleme hedeplerini belirlemede en önemli rolü oynamaktadır.

Etkinlik: Ülkelerin cinsiyet eşitliği ve uyguladığı politikaların bilgilerine rahat ulaşılmalıdır. UNIFEM tarafından cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarının sonuçlarına ve bu sürecin devamlılığı göz önüne alınmasıdır. Bütçe tahsilâtlarının ve analizlerinin, programlama kritiklerinin, şeffaf bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilirlik: Kapasite gelişimi, sürdürülebilirliğin temel prensibidir. Kapasite geliştirme örneğin, akademik derslerle, eğitim kursları ile cinsiyete duyarlı bütçeleme işleyişi hakkında, cinsiyet eşitliğinin tüm politikalara yayılması gerektiği hakkında bilgilendirme seminerleri düzenlemesidir. Kapasite gelişiminin tutarlı olması ve bu verilerin izlenmeye elverişli olması sağlanmalıdır. Üye devletlerin orta vadeli taahhüt planını paylaşmaları gerekmektedir (UNIFEM, 2018).

UNIFEM, üye ülkelerden gelen taleplere cevap vererek cinsiyete duyarlı bütçeye olan ilgi ve kapasiteyi artırmayı hedeflemiştir. Bütçe sürecine cinsiyet perspektifinin yerleşmesi için katkı sağlamıştır. Cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemi ulusal bütçe sistemine de yansımıştır.

UNIFEM cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarının ilk yıllarında cinsiyet bütçeleme araçları yapmaya odaklanmış ve mevcut bütçe politikalarının analizlerini yapmıştır. Bütçeleme süreçlerinin iyileştirilmesi ve kaynak tahsisinin etkinliğinin sağlanması için katkıda bulunmuştur. İkinci aşama olarak da fakir kadınların öncelikli ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamıştır. İlk olarak Fas’ da yaşayan kadınların ihtiyaçlarına karşılamaya yönelik bir çalışma yapılmıştır. Daha sonra Mozambik, Senegal ve Ekvador ülkelerinde bütçe uygulamalarına cinsiyet perspektifi getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kaynak tahsisinde kadınların ihtiyaçları doğrultusunda somut veriler elde etmek istemiştir. UNIFEM’ in bu 4 ülke için uygulamış olduğu program birçok ülkede TCDB için iham vermiştir. UNIFEM’ in TCDB girişimleri ülkelere göre farklılık gösterse de nihai hedeflerinde ortak payda da buluşmaktadır (UNIFEM, 2009). Yapılan bütçe incelemeleri kurumlar arasındaki koordinasyonu da zenginleştirmiştir. Bu durum cinsiyet analizinin kapsamını genişletmeye yardımcı olmuştur. Örneğin, Ekvador’ da UNIFEM ve UNICEF

aracılığı ile toplumsal cinsiyet yaklaşımıyla katılımcı bütçelere odaklanan bir eğitim etkinliği düzenlenmiştir. Bu etkinlik bütçe inceleme tekniklerinin gelişmesine katkı sağlamıştır (Vargas- Valente, 2001: s. 111).

UNIFEM cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarını küresel, bölgesel, ulusal ve yerel düzeyde olmak üzere yürütmektedir. Bu bölgelerde araştırma ve kapasite geliştirme yoluyla cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. Kamu hizmetlerinin cinsiyet eşitliğini gözetler şekilde ilerlemesini ve kadınların ekonomi sektörüne dâhil olmasını teşvik etmektedir (UNIFEM, 2005). Birleşmiş Milletler, cinsiyete duyarlı bütçeleme ile yakından ilgilenmektedir. Ülkeleri cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları için teşvik etmiş ve TCDB çalışmaları yapan ülke ve kuruluşlarla işbirliği halinde olmuştur. Ayrıca uluslararası programlar hazırlanmıştır. Bu programda Kalkınma Araştırma Merkezi (IDRC) ve Birleşmiş Milletler Kadınlar İçin Kalkınma Fonu (UNIFEM) ortaklaşa çalışma içinde bulunmuşlardır (Budlender ve Hewitt, 2002: s. 14).

UNIFEM' in yürütmüş olduğu Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme programlarının ilki 2001-2004 yılları arasında gerçekleşmiştir. İkinci aşaması 2005-2008 yılları arasında gerçekleşmiştir. Yerel düzeyde ise 2003-2006 yılları arasında cinsiyete duyarlı bütçeleme programı yürütülmüştür (UNIFEM, 2009: s. 83). UNIFEM sadece kadın haklarını savunmak ve kadına karşı yapılan ayrımcılığı önlemek amacıyla kurulmuş bir fon değildir aynı zamanda cinsiyet eşitliği analizi yaparak ekonomi ve politikalar anlamında da önemli bir yere sahiptir. UNIFEM, TCDB çalışmalarına da destek olmaktadır. Bu anlamda TCDB'ye teknik ve finansal olarak destek olmaktadır. Ayrıca TCDB girişimleri ile ilgili veriler UNIFEM tarafından değerlendirilerek öneri ve analizlerle birlikte rapor edilmektedir. Aynı zamanda TCDB çalışmalarını küresel, bölgesel ve ulusal düzeyde olmak üzere yürütmekte ve çalışmalar yapmaktadır. UNIFEM, bu bütçeleme sisteminin yaygınlaşmasında ve TCDB'nin etkin bir şekilde kullanılmasında önemli katkılarda bulunmuştur.

3.2.4. Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı (UNDP) Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Çalışmaları

Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı (UNDP), 165 ülkeyi kapsayan, 2030 sürdürülebilir kalkınma gündemini ilerletmek için 40 BM fonu, programı, uzman kuruluşları ve diğer organları ile beraber koordineli çalışan Sürdürülebilir Kalkınma Fonunun merkezindedir. Bu amaçla ülkelere tutarlı, etkili ve verimli destek sağlamak

için stratejik yönlendirme ve destek sunmaktadır (UNDP, 2018). UNDP, kadınları geri planda tutan cinsiyet eşitsizliklerini, ayrımcı yaklaşımları ve uygulamaların ortadan kaldırılması gerektiğini savunmaktadır. Bu amaçla UNDP, BM Kadınlar, UNFPA, UNICEF ve sivil toplum örgütleri yanı sıra vakıflar, akademi, kamu ve özel sektör dâhil olmak üzere cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik BM ile ortak çalışma içerisinde bulunmuştur (UNDP, 2019).

Cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarına UNDP, finansal ve teknik destek sağlamaktadır. Ayrıca bakanlıklara cinsiyet unsurunu politikalarına uygulama aşamasında program ve planlar aracılığı ile yardımcı olmaktadır. Hükümetler tarafından ulusal kalkınmanın tüm yönleriyle gerçekleşmesi amacıyla cinsiyet eşitliğini tüm politikalarına, planlama ve bütçeleme aşamalarına dâhil etmesi gerekmektedir. UNDP diğer taraftan yoksulluğun azaltılması, demokratik yönetimin güçlenmesi ve kadınların yönetime katılması amacına da hizmet etmektedir (Ahmad, 2012: s. 118).

Cinsiyete duyarlı bütçeleme, kamu harcamalarında bir artış veya kadınlar ve erkekler için ayrı bir bütçe anlamına gelmez. Cinsiyete duyarlı bütçe, toplumsal cinsiyet eşitliğinin taahhütlerinin yerine getirilmesi ve uygulanması için bir araçtır (UNDP, 2015). UNDP'nin de desteklemiş olduğu Eskişehir' de hibe programı tarafından desteklenen iki proje uygulanmıştır. İlki 2013 yılında “ Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Eğitimleri” yapılmıştır. İkincisi 2014 yılında projenin başarısını sürdürmek amacıyla “ Eskişehir Eşitlik Platformu Güçlendirilmesi” olmuştur (UNDP, 2018).

2012 yılında başlatılan hibe programı cinsiyet eşitliğini yerel düzeyde iyileştirmek amacıyla başlamıştır. Hibe programı, bireysel ve kurumsal kapasiteyi geliştirmek amacıyla yerel yönetimleri ve üniversiteleri desteklemektedir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarına da hibe desteği dermektedir. UNDP bugüne kadar 10 ülkede 20 STK' ya ulaşmıştır. Hibe programlarının uygulayıcısı olan UNDP, tüm projeler için hem teknik açıdan hem de maddi açıdan destek olmaktadır. Hibelerin cinsiyet eşitliği açısından kullanılmasının takibini yapar (UNDP, 2015).

UNDP'ye göre; öncelikli olarak kadınlara yönelik programlara dâhil olmak yerine cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelmek ve kadınların güçlenmesini sağlayan yapısal reformlara yönelmek gerekmektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliğinin

çevre, enerji ve kriz yanıtı ve toparlanma konusundaki UNDP çalışmalarına entegrasyonunu güçlendirmek ve toplumsal cinsiyetin yaygınlaştırılması için kurumsal mekanizmalar ve ilerlemeyi teşvik etmek için ölçülebilir standartlar ve teşvikler sağlayan toplumsal cinsiyet belirteçleri üzerine inşa etmenin daha etkili olacağı görüşündedir. UNDP programlamasını, toplumsal cinsiyet eşitliğinin merkezindeki kurumsal mesajlaşma ve kadınların sürdürülebilir kalkınmaya ulaşma konusundaki yetkilendirmeleri ile daha uyumlu hale getirileceğini savunmaktadır (UNDP, 2018: s. 3).

UNDP, bölgesel, ulusal ve yerel kalkınma programlarında, planlarında ve bütçelerde cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çözümlere katkı sağlamak için hükümetlere destek olmaktadır. UNDP çalışmalarında cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik programlarını kademeli olarak artırmaktadır. Bunun sonucunda tüm ülkelerde ve cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarında kadın- erkek eşitliğini sağlamayı hedeflemektedir (UNDP, 2018: s. 19). Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini ilerletmede merkezi bir rol oynayan projeler ile UNDP, kalite programlama, yoksulluğu azaltma ve hedeflenen kurumlara, demokratik yönetim, kamu idaresi ve temel hizmetlere tüm programlar aracılığıyla erişim sağlama konularında değerlendirme yapmayı planlamaktadır. Ayrıca çok disiplinli hedefe yönelik yaklaşımlarda yeterliliklerin değerlendirilmesi ve yeterliliklerin güçlendirilmesi konularında performansın artmasına katkı sağlayacaktır (UNIFEM ve UNFPA, 2006: s. 2-65).

Toplumsal cinsiyet eşitliği, temel bir insan hakkı ve barışçıl, müreffeh ve sürdürülebilir bir dünya için gerekli bir temeldir. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, tüm kalkınma ortamlarında en yaygın ayrımcılık türlerinden biri olmaya devam etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri herkesi etkileyebilse de, sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak için küresel ilerlemeyi engelleyen, en fazla ayrımcılığa maruz kalan kadınlardır (UNDP, 2018).

UNDP, küresel anlamda tanınan bir kurumdur. UNDP' nin kadınların güçlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği, yoksulluğun engellenmesi, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve dışlanmaların ortadan kaldırılması alanlarındaki çalışmalarının hepsi toplamda bir bütündür. UNDP, Türkiye'de cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların ekonomik, siyasi ve sosyal yönden güçlenmesi için

çalışmaktadır. Tüm bu amaçlar için Türkiye’deki bütün programlara ve faaliyetlere toplumsal cinsiyet eşitliği ana akımlaştırılmıştır. Ülkelerin ekonomik refah seviyelerini üst seviyelere çıkarmaları için sadece ekonomik verilere değil aynı zamanda insani gelişmeye de önem vermesi gerekmektedir (UNDP, 2019).

2012’den bu yana Eskişehir’de Birleşmiş Milletler Kadının İnsan Haklarını Destekleme Ortak Programı uygulanmaktadır. BM kadınları öncülüğünde ve BM ortak programının cinsiyete duyarlı bütçeleme bileşeni kapsamında kapasite geliştirme programı yürütülmüştür. Eskişehir dâhil olmak üzere 11 ilde kapasite geliştirme programı yürütülmüştür. Bu program ile beraber UNDP’ nin Hibe Programı ve BM Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Programı ortak payda da buluşmuştur. Program, belediyelerin cinsiyete duyarlı bütçeleme alanında nasıl bir performansa sahip olacağını izleyecektir (UNDP, 2015: s. 27-28). Tablo 2.’de küresel cinsiyet ayrımına yer verilmektedir.

Tablo 2. Küresel Cinsiyet Ayrımı

	İş gücüne katılım	Ücretsiz bakıcılığa harcanan gün	Tarım arazisi sahipliği	Cinsiyet maaş farkı	Parlament o koltuk dağılımı	Kadınlara yönelik fiziksel/cinsel şiddet
Cinsiyet	%49 K %76 E	%18 K %7 E	%12.8 K %87.2 E	%23	%24 K %76 E	%35

Kaynak: UNDP Gender Equality Strategy 2018.

Tabloya göre, küresel anlamda cinsiyet eşitliğinin sağlanamadığı ve erkeklerin toplumda daha fazla söz sahibi olduğu söyleyebiliriz. Bu durum kadınlara ekonomide, siyasette ve toplumda söz hakkının daha az tanındığını göstermektedir. İş gücüne katılım oranına göre kadınların sadece yarısının dâhil olduğunu görmekteyiz. Ayrıca arada ki maaş farkının %23 olmasının aynı işi yapsalar dahi erkeklerin kadınlar daha yüksek ücretle çalıştığını göstermektedir. Kadınların hem siyasette hem de ekonomide daha fazla yer almasını sağlamak amacıyla hükümetlerin politika geliştirmeleri gerekmektedir. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme bu politikalara örnek olabilir.

UNDP kadınların ekonomik, sosyal ve siyaset alanlarında düzenli bir ivme kazanması için çalışmalar yapmaktadır. Bu durumda toplumsal cinsiyet eşitliğini

sağlamaya yönelik olarak ücretsiz bakım ve ev işlerinin daha eşit şartlarda yapılmasına, kadınların toprak ve arazi sahibi olmasını desteleyen nitelikte politikaların uygulanması gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Örneğin, kapsayıcı ve eşsiz yerel kalkınma programı (IELD), UNDP, Milletler Sermaye Kalkınma Fonu (UNCDF) ve BM Kadın Programı ile ortak olarak kadınların işgücüne dâhil olurken karşılaştıkları yapısal engelleri ele almış ve çözüm üretmeye çalışmıştır. Bu amaca yönelik kadınların yönettiği işletmeler, yatırım yapılabilir projeler ve cinsiyete duyarlı işletmelerden oluşan bir proje hazırlamıştır (UNDP Cinsiyet Eşitlik Stratejisi, 2018).

BM’de 2001 yılında başlayan cinsiyete duyarlı bütçeleme girişimleri için UNDP tarafından eğitim ve sunumlar verilmiştir. Temel amaç somut yolların belirlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği görüşünün yayılmasıdır. Ayrıca cinsiyete duyarlı bütçeye teşvik etmek ve hükümetin tüm sektörlerine yayılmasını sağlamaktır (Budlender ve Hewitt, 2002: s. 95).

UNDP, cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik olarak birçok program ve projede yer almıştır. Buna örnek olarak Haziran 2004’ de yeni kurulan Filistin İdaresi Kadın İşleri Bakanlığı ile cinsiyete duyarlı yapıların, programların ve politikaların teşvik edilmesini amaçlayan üç yıllık bir eylem planının geliştirilmesini desteklemek üzere bir anlaşma imzalamasını verebiliriz. Plan, bakanlıklar, sivil toplum örgütleri ile fikir alışverişinde bulunularak düzenlenmiştir. UNDP, UNİFEM koordinasyonluğunda Filistin’e stratejik vizyon ve çalışma planı hazırlanmasına yardımcı olmuştur. Bakanlıkların cinsiyete duyarlı politikalar yönetmesine ve kadınların gelişimi için bir komite kurulmasına teşvik etmiştir (CSW, 2005: s. 12).

UNDP, TCDB’ye yönelik olarak teknik ve finansal anlamda katkı sağlamıştır. Ayrıca ilgili bakanlıklara cinsiyet analizleri yaparak program ve planlarda destek olmaktadır. UNDP’ye göre kadınlara yönelik harcamalara yönelmek yerine cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldıracak programlara yönelmenin daha doğru olacağı düşünülmektedir. Sivil toplum örgütleri ile birlikte çalışma yürüten UNDP TCDB’nin yayılmasında katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu kapsamda TCDB için projeler yürütmüş ve stratejik çalışma programları hazırlamıştır.

3.2.5. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Çalışmaları

UNFPA, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, her kadının hakkını destekleyen uluslararası bir kalkınma ajansıdır. Cinsiyete duyarlı bütçeleme girişimlerini de destekleyen UNIFEM ile birlikte sağlık sorunlarını UNFPA ele almıştır (Budlender ve Hewitt, 2002: s. 52). UNFPA kadın haklarını koruyan, kadın ve erkeklerin eşit fırsatlara sahip olması gerektiğini savunan bir kuruluştur. UNFPA ülkelerin nüfus verilerini kullanarak, cinsiyet eşitliği ve cinsiyete duyarlı bütçeleme politikalarına yardımcı olmaktadır.

2005 yılında UNFPA ile UNIFEM ortaklık programı olarak “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme” ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadınların Üreme Hakları” olmak üzere çalışma yapmışlardır. Amaç, ulusal planlama ve bütçeleme sürecinin tanıtılması ve cinsiyet perspektifine teşvik etmektir. Bu programda eğitim kaynaklarını ve ülke düzeyindeki ihtiyacı karşılamaya yönelik uzman ekipler oluşturulmuştur. Uygulanan bu program sayesinde cinsiyete duyarlı bütçeleme konusundaki ortak girişimler güçlenmiştir. Ayrıca cinsiyet eşitliğini taahhüt eden ülkelere bu program sayesinde daha etkili ve tutarlı verilerle destek sunulmaktadır (UNIFEM ve UNFPA, 2006: s. 2-65).

UNFPA ve UNIFEM ortaklaşa olarak hazırladıkları cinsiyete duyarlı bütçeleme eğitim kılavuzu, cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusunda yardımcı olmuştur. Ayrıca cinsiyete duyarlı bütçe analiz araçlarının uygulanarak kapasite artırımına katkı sağlamıştır. Bu kılavuz ile toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme politikalarının süreçlerinde verimlilik ve şeffaflığı teşvik etme aracı olarak kullanmayı amaçlanmaktadır (UNIFEM ve UNFPA, 2006: s. 2-65). UNFPA kadın haklarını ve cinsiyet eşitliği savunan bir kuruluştur. Daha sağlıklı bir TCDB uygulanması için cinsiyet analizlerinin sağlıklı olması gerekmektedir ve bu analizler içinde UNFPA ülke nüfus verileri kullanılmaktadır. UNFPA ile UNIFEM ortaklaşa çıkartmış olduğu TCDB rehberi, TCDB'nin gelişiminde ve bütçe analizleri yapmada faydalı olduğu düşünülmektedir.

3.2.6. UNDP, UNICEF, UNFPA ve BM Kadın Stratejik Planların Ortak Bölümü

Cinsiyet perspektifini tüm alanlara yaymak amacıyla BM kurumları hükümetlere destek sağlamaktadır. Örneğin, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Hükümetlerle birlikte çalışmakta ve cinsiyete dayalı şiddeti azaltmak için

ulusal mekanizmalar kurmuştur. UNDP, 40' tan fazla ülkede toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme girişimleri için destek çıkmaktadır (CSW, 2005: s. 7). UNDP, UNFPA, UNDAF ve UNIFEM dâhil olmak üzere birçok birleşmiş milletler kuruluşu cinsiyet eşitliğini ve kadın haklarını yaymak için ortaklaşa çalışmalara yürütmüştür. Binyıl kalkınma hedefleri ve yoksulluğun azaltılması da bu çalışmaların ortak paydasıdır (CSW, 2005: s. 8).

UNDP, BM sistemi ve diğer ortaklar ile oluşturduğu programda, yoksulluğun ortadan kaldırılması, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi, barışın sağlanması, iklim değişikliği, sürdürülebilir verilerin oluşturulması alanlarında başarı kaydetmiştir (UNIFEM ve UNFPA, 2006: s. 2-65). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve Birleşmiş Milletler Cinsiyet Eşitliği Kurumu ve BM Kadınları daha güçlü tutarlılık ve işbirliği ile birlikte daha iyi çalışmayı taahhüt etmektedir (UNDP Stratejik Plan, 2017: s. 3).

UNIFEM ve UNICEF ortaklaşa olarak bütçe incelemeleri için teknik beceriler genişletildi ve gelecekteki bütçe tekliflerinin hazırlanmasına yardımcı olmuştur. Ortak araçların kullanımını kolaylaştıran ve toplumsal cinsiyet göstergelerini gösteren, ilerlemeyi ölçmek ve cinsiyete duyarlı bütçelemenin gelişimini izlemek amacıyla koordineli şekilde çalışmalara devam edilmektedir (Vargas- Valente, 2001: s. 111). Cinsiyete duyarlı bütçeleme, yeni finansal mimari için ve demokratik bir kurumsal yapı için araç niteliğindedir. Karnataka Kadın Bilgi ve Kaynak Merkezi, UNIFEM ile işbirliği içinde, yoksullar için sosyal ve ekonomik kaynakları arttırmaya yönelik bir modül tasarlamışlardır.

Dünya bankası ile UNDP, yerleşme konusunda, küreselleşmenin yoksullar üzerindeki etkilerine karşı en iyi finansal korumanın ve finansal güvenliğin, yerel yönetimlerde politik ekonomi yönetimi ile sağlanacağını savunmaktadır (Jain, 2001: s. 151). UNDP, UNFPA, UNICEF ve Birleşmiş Milletler Kadınları ile planlarının ortak bölümünde belirtildiği gibi, işbirliğinin artırılmasını, Birleşmiş Milletler ülke ekiplerinin konuların ortak analizlerini yapmasını, verimliliği artırılmasını, ortak programlamayı planlamasını ve uygulanmasını desteklemektedir. Ayrıca özel sektör dâhil ortaklıkları ve cinsiyet eşitliği için yapılan çalışmaların finansmanını da

desteklemektedir. Bununla beraber ortak öğrenmeyi ve ortak izleme ve değerlendirmeyi geliştirme çabaları da göstermektedir.

Bu çalışmalar ortak öğrenmeyi güçlendirir ve ortak değerlendirme ve izleme imkanı da tanımaktadır. Bu ortaklıklar aynı zamanda kadınların siyasi kurumlara ve süreçlere de katılımını teşvik etmektedir. Ayrımcı politikaları ve normları da sonlandırmayı amaçlamaktadır (Birleşmiş Milletler Cinsiyet Eşitliği Stratejisi, 2018: s. 6). UNDP, UNFPA, UNICEF ve BM kadınlarının işbirliği halinde çalışmasıyla birlikte, koordinasyon sağlanmış ve ortak bölüm geliştirme, yaklaşım ve çizelgelerin uyumlu hale gelmesi sağlanmıştır. Gündem 2030 ile de ortak ilke ve stratejiler geliştirilmiştir. Kurumlarla arasındaki koordinasyon sürecinde zaman çizelgelerinin ve beklentilerin gözden geçirilmesi, ilerlemeyi koordine etmek ve bilgi alışverişinde bulunmak açısından katkıları olmuştur. Ayrıca sonuç raporlarına yaklaşım ve sonuçların kaynağa bağlanması konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Ortak çalışma yürütülmesinin amaçları arasında toplumsal cinsiyet eşitliği ve birliğin sağlanması sonuçlara dayalı yönetimin uyumlaştırılması vardır (UN WOMEN, 2018). Bu çalışmalarla sonucunda sağlıklı verilerle cinsiyet eşitliğini gidermede yeterli bilgi sahibi olunmaktadır. Bu durum cinsiyete duyarlı bütçeleme hazırlama sürecine de olumlu yansımaktadır (UN WOMEN, 2019). BM kadınları, UNDP, UNICEF, UNFPA ve UN-OCHA' nin çalışmalarını dayanan, cinsiyet eşitliği bütçelerini ayrıştırmak için sistem çapında bir yaklaşım geliştirmek üzere BM' in diğer kurumlarıyla koordineli olarak çalışmaktadır (UN WOMEN, 2018).

BM kadınların insan haklarının korunması ve geliştirilmesi ortak programı kapsamında, içişleri bakanlığı, UNFPA, UNDP ve SIDA işbirliği ile kadın dostu kentler projesi gerçekleştirilmiştir. Türkiye' de 2006-2010 yılları arasında uygulanan proje kapsamında İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van illerinde yürütülmüştür. İkinci olarak 2011-2014 yılları arasında Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin, Samsun illerinde yürütülmektedir. Bu projeye birlikte yerel yönetimlerin toplumsal cinsiyet bilincinin oturması ve cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarının ivme kazanması amaçlanmıştır. Projenin uygulandığı illerde yerel eşitlik eylem planları hazırlanmış olup cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarının uygulanabilirliğine dikkat çekilmiştir (KEFEK, 2014: s. 25).

BM kadınlar ve UNDP tarafından 2012-2015 yılları arasında uygulanan proje ile yerel düzeyde cinsiyet eşitliğine dikkat çekilmesi ve cinsiyete duyarlı bütçeleme sisteminin uygulanmasının hızlandırılmasında, kadın haklarına verilen önemin artmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma düzeyinin artmasına ve politikaların tamamına cinsiyet eşitliği yaklaşımının yayılmasına destek olmuştur. Projeye, Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Türkiye Belediyeciler Birliği, Milli Eğitim Bakanlığı Ve Sabancı Vakfı işbirliği halinde olmuştur (KEFEK, 2014: s. 27).

Hem UNIFEM hem de UNDP şu anda hem ulusal hem de bölgesel düzeyde TCDB' nin tanıtılması ve cinsiyet eşitliği çabalarının artırılması için hem hükümeti hem de sivil toplum örgütlerini desteklemektedir. Ayrıca UNIFEM, akademisyenlere ve sivil toplum örgütlerine, federal bütçeyi ve bütçe politika kararlarını etkileyen yasaları analiz etme desteği vermiş ve öneri sunmuştur (Villagomez, 2009: s. 113). BM'in alt kuruluşları ortaklaşa uyguladıkları program ile birlikte TCDB'nin gelişiminde katkıları olduğu düşünülmektedir.

3.2.7. Birleşmiş Milletler Kalkınma Grubu (UNDG) Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Çalışmaları

Eylül 2015'teki BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde Birleşmiş Milletler Üye Devletleri, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'ni kabul etmiştir. Çekirdek Kalkınma Hedefleri Gündeminde adil, hak temelli ve kapsayıcı bir dünya hedeflenmektedir. Sürdürülebilir ve kapsayıcı politikaları, ekonomik büyümeyi, sosyal kalkınmayı ve çevrenin korunmasını teşvik etmek ve kadınlar, çocuklar, gençler ve gelecek nesiller dâhil olmak üzere herkesin yararına ortak paydaşlarla birlikte çalışmayı taahhüt etmektedir. Bu gündem Uluslararası hukuk uyarınca devletlerin mevcut yükümlülüklerine uygun bir şekilde uygulanmalıdır. Gündem, "hiç kimseyi geride bırakmamak" ve merkezi tanımlayıcı özellik olarak eşitsizliklere ve ayrımcılığa mahal vermeden, her seviyedeki sürdürülebilir kalkınma ve kolektif eylemlere entegre olan bir yaklaşım gerektirecektir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Grubu (UNDG), Üye Devletlerin Birleşmiş Milletler Kalkınma Sisteminden 2030 Gündemi'nin uygulanmasına kadar tutarlı ve entegre destek talebine yanıt vererek, gelecekte etkin ve tutarlı bir uygulama desteği için ortak bir yaklaşımın unsurları belirlemiştir (UNDG, 2015:s. 1-3).

2030 Gündemi ülkelerin cinsiyet eşitliğini ve kadınların güçlenmesini, Paris İklim Değişikliği Anlaşması ve diğer uluslararası olarak kabul edilmiş araçların yanı sıra, bölgesel, ulusal ve yerel kalkınma planlamasına dahil etmelerini desteklemektedir. Yaygınlaştırma, hızlandırma ve politika desteği ile cinsiyet eşitliğini ele almayı ve UNDP' nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefinin planlama ve uygulamanın her seviyesinde toplumsal cinsiyete duyarlı olmasını sağlamak, cinsiyet eşitliği ile tüm hedeflerin hızlandırılması arasındaki bağlantılara dikkat çekerek, ulusal ve yerel planları desteklemektedir. İlerlemeye engel olan toplumsal cinsiyet eşitliğini bütçeler aracılığı ile ortadan kaldırmayı hedeflemektedir (UNDG, 2015: s. 2). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin her alanına uygulanması gerektiği savunulmaktadır. Ülkelerin gelişmesine engel olan cinsiyet eşitsizliğinin toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ortadan kaldırılacağı düşünülmektedir.

3.3. ULUSLARARASI DÜNYA KADIN KONFERANSLARI VE EYLEM PLANLARI

BM tarafından dört defa gerçekleştirilen dünya kadın konferansları, uluslararası alanda toplumsal cinsiyet eşitliğini ele almıştır. Bununla beraber kalkınma ve barış amaçları doğrultusunda kadın- erkek eşitliğini ortak paydada buluşturmuştur. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması için sorunun ele alınarak kapsamını genişleterek çözümlendirilmesine katkıda bulunmuştur. Başlangıçta kadın konferansları sadece sağlık, eğitim ve istihdam alanları ile ilgilenmekteyken daha sonraki yıllarda kalkınma sorunu da ele alınmıştır. Bununla beraber cinsiyet eşitliğini her alana yayma politikası olarak plan, program ve politika alanlarına da bu bakış açısı yerleştirilmiştir (KSGM, 2008: s. 15).

Dünyada cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve cinsiyete duyarlı bütçelemenin uygulanması için konferansların beraberinde çalışma yapan birçok kurum bulunmaktadır. Uluslararası düzeydeki kuruluşlar; Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Kalkınma Fonu, İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı, Uluslararası Kalkınma Araştırmaları Merkezi, İskandinav Konseyi, Hollanda ve Norveç Hükümetleri Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, Avrupa Birliği Alman Teknik İşbirliği Ajansı, İngiliz Milletler Topluluğu Sekretaryası, Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma Departmanı, İsviçre Kalkınma Kurumu, Danimarka ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme alanında birçok çalışmalar

yapmışlardır. Ulusal düzeydeki kuruluşlar; sivil toplum örgütleri, hükümetler, parlamento, yerel kuruluşlar ve akademisyenler olmak üzere cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarına destek olmaktadır (Bellamy, 2000).

TCDB'nin yaygınlaşmasında ve gelişiminin sağlanmasında dünya kadın konferanslarının önemli bir konuma sahip olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Dördüncü Kadın Konferansı olan Pekin Konferansında TCDB ilk olarak gündeme gelmiş ve kabul eden ülkelerden taahhütler alınmıştır. Daha sonrasında BM bu taahhütlerin takipçisi olmuştur.

3.3.1. Birleşmiş Milletler Birinci Dünya Kadın Konferansı

Cinsiyete duyarlı bütçelemenin tarihsel gelişiminde konferanslar önemli bir rol oynamıştır. 1975 yılında Mexico City şehrinde düzenlenen Birinci Dünya Kadın Konferansı cinsiyet eşitliğini sağlamaya ve kadın haklarını korumaya yönelik yapılmış ilk kadın konferansıdır. 19 Haziran – 2 Temmuz tarihleri arasında düzenlenen bu konferansta cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi, kalkınma sürecine kadınların dâhil edilmesi ve dünya barışına kadınların daha fazla dahil edilmesi şeklinde üç temel amaç belirlenmiştir (Tüğen ve Özen, 2008: s. 3).

Konferans, Birleşmiş Milletler genel kurulu tarafından 1976-1985 yılları arası kadın on yılı ilan edilmiştir. Dünya Genelinde bir diyalog açarak kadınların ilerlemesini teşvik etmek için küresel çabalarda yeni bir dönem başlatılmıştır (UN, 2019). Bu konferansla birlikte kadının ilerlemesi için Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (INSTRAW) kurulmuştur. INSTRAW'ın amacı toplumun cinsiyet eşitliği ve kadın hakları ile ilgili olarak bilinçlenmesini sağlamak ve bilgilendirmektir. Konferansın sonucu olarak kadınların ihtiyaçlarını karşılamak ve kadın-erkek eşitliğine dikkat çekmek amacıyla UNIFEM kurulmuştur. Bu konferansla birlikte kadının statüsü değişmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın ve ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için kadınların şartlarının iyileştirilmesi gerekmektedir. UNIFEM' in yüzü geçkin üyesini bir araya toplayarak, cinsiyet eşitliğinin yayılması, gelişmesi ve ilerlemesi için tavsiyelerde bulunmaktadır. BM fonu olan UNIFEM, kadınların insan haklarını, kadınların ekonomik statüsünü ve cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları için gerekli finansman ve teknik desteği vermektedir (Kriakos, 2003: s. 4). Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadın haklarını

güvence altına almak amacıyla gerçekleşen birinci dünya kadın konferansı TCDB' nin gelişiminde de önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.

3.3.2. Birleşmiş Milletler İkinci Dünya Kadın Konferansı

Kadın on yılı ilan edilen 1975-1985 yıllarının ilk yarısında Danimarka'nın Kopenhag şehrinde ikinci dünya kadın konferansı gerçekleşmiştir. Bu konferansta kadınlar için yapılan çalışmalar ve ilerlemeler gözden geçirilmiştir. Ayrıca kadınların durumunu iyileştirmek için alınacak tedbirler ve öneriler için “ hareket planı” kabul edilmiştir. 1979 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi (CEDAW) bu konferansta üye devletlerin imzasına sunulmuş ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 165 ülke tarafından kabul edilmiştir (UN, 2019). Yapılan ikinci dünya kadın konferansı ile kadın çalışmaları hükümetler tarafından daha çok dikkat çekmiş ve ilgi toplamıştır. Bunun sonucu olarak hükümetler politikalarında kadın haklarını korumaya yönelik reformlara yer vermiştir. Konferanslar, cinsiyete duyarlı bütçelemenin yayılmasına da katkı sağlamıştır.

3.3.3. Birleşmiş Milletler Üçüncü Dünya Kadın Konferansı

1985 yılında Kenya'nın Nairobi şehrinde üçüncüsü gerçekleşen Dünya Kadın Konferansında eşitlik, barış ve kalkınma konuları değerlendirilmiştir. 157 ülkenin katılımı ile gerçekleşen konferansta “Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejiler” kabul edilmiştir. Konferansta kadınların ilerlemesine yönelik üç temel başlık altında toplayabileceğimiz karar alınmıştır. Bunlar; Kurucu ve Yasal Adımlar, Kadınların Siyasi Katılımı ve Karar Almada Eşitlik, Sosyal Katılımda Eşitlik. 1948 yılında onaylanan insan hakları evrensel beyannamesinde kadınların kadın olmasından dolayı uğradıkları haksızlıklara değinilmemiştir. Daha sonrasında 1993 yılında Viyana'da toplanan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konferansında kabul edilen “kadınların ve kız çocuklarının insan haklarının evrensel insan haklarının ayrılmaz, bölünmez ve vazgeçilmez bir parçasıdır.” ibaresi sonucunda, Nairobi Üçüncü Dünya Kadın Konferansından sonra, kadınlar için yapılan en önemli gelişmedir (CSW, 2018).

Üçüncü dünya kadın konferansında, kadın on yılının uygulanan politika, çalışmalar ve düzenlemeleri gözden geçirilmiştir. Sonucunda da kadınların durumunu iyileştiren ve kalkınmanın bütün yönlerini ele alan strateji kabul edilmiştir (UN, 2019). Bazı önlemlerin kadınları ve diğerlerini doğrudan etkilemesi

amaçlanmıştır. Strateji toplumsal bağlamı daha az engelleyici ve ilerlemelerini daha destekleyici hale getirmek için tasarlanmıştır. Bu önlemler arasında, sürekli ayrımcılığın temelinde olan cinsiyete dayalı klişeleşmenin ortadan kaldırılması da yer almıştır. Kadınların durumunun iyileştirilmesi için alınacak önlemler, toplumda bir dalgalanma etkisine sahip olmaktadır. Çünkü kadınların gelişimi şüphesiz insancıl ve ilerici bir toplumun kurulması için bir ön şarttır (Nairobi İleriye Yönelik Stratejiler,1985: md 39). Stratejide yer alan bu madde ile kadınlara verilen değer dikkat çekmektedir. Nitekim cinsiyete duyarlı bütçeleme fikrinin ortaya çıkışında da bu strateji etkili olmaktadır.

3.3.4. Birleşmiş Milletler Dördüncü Dünya Kadın Konferansı

1995 yılında Çin'in Pekin şehrinde Dördüncü Dünya Kadın Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bu konferans bu zamana kadar yapılan kadın konferansları arasında en geniş katılıma sahip olmasıyla dikkatleri çekmektedir. 189 ülkenin katılımı ile gerçekleşen konferansın sonunda kadın haklarını temel olarak Pekin Eylem Platformu kabul edilmiştir. Pekin Eylem Platformunda, kadının güçlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, refah seviyesinin yükselmesi ve cinsiyet perspektifinin tüm politikalara yayılması konuları ele alınmıştır. 1985'de Nairobi'de konulan hedeflerin tamamının yerine getirilemediği belirlenmiş ve çözüm olarak pekin eylem platformunda öncelikli olan 12 konu belirlenmiştir. Dünya kadın konferansında alınan kararlar, Pekin Eylem Platformuna taraf olan hükümetlere bu 12 konu üzerine yoğunlaşmayı ve fiili olarak harekete geçmeye çağırmıştır. Bu öncelikli konular (Kadının İnsan Hakları Projesi, 2001: s. 12);

- Kadınların omuzlarına binen ve hep büyüyen yoksulluk yükü;
- Eğitimde ve eğitim hizmetlerine ulaşma konusundaki eşitsizlik ve yetersizlikler;
- Sağlık ve bağlantılı hizmetlerdeki ve bu hizmetlere ulaşmadaki eşitsizlik ve yetersizlikler;
- Kadına yönelik şiddet;
- Silahlı çatışmaların kadınlar üzerindeki etkileri;
- Ekonomik yapılarda ve politikalarda, üretime yönelik her türlü faaliyette ve kaynaklara ulaşmada eşitsizlik;
- Yetki ve karar mekanizmalarındaki kadın-erkek eşitsizliği;

- Kadının insan haklarının yaygınlaştırılması ve korunması konusundaki yetersizlik;
- Başta medya olmak üzere bütün iletişim sistemlerine katılım ve erişebilme konusundaki eşitsizlik;
- Doğal kaynakların yönetiminde ve çevrenin korunmasında toplumsal cinsiyete bağlı eşitsizlikler;
- Kız çocuklarına karşı ayrımcılık ve kız çocukların haklarının ihlali;
- Kadının toplumsal konumunu yükseltmeye yönelik mekanizmalarda her yer ve düzeyde görülen yetersizliktir.

Pekin eylem platformunun daha öne gerçekleştirilen dünya kadın konferanslarından farkı belirlenen konuların ve alınan kararların her birinin üzerinde durarak durum değerlendirmesi ve analizi yapmasıdır. Böylelikle hangi alanda hangi kurumun çalışma yapacağını belirleyerek, gerçekleşmesi gereken tarihi belirlemiştir. Hükümetler, ilk defa bağlayıcı taahhütlerde bulunmuştur. Bu taahhütleri ne şekilde yerine getireceklerine dair ulusal planlarını platforma sunmuşlardır.

Pekin eylem platformu Nairobi stratejilerinin yerine getirilmesi için, kadınların ekonomik, sosyal ve politik olarak gelişmesini amaçlamıştır. Kadınla erkek arasında ki eşitliğe dayanan sürdürülebilir kalkınmanın temelinde de bu durum yatmaktadır (Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, 1995: s. 6).

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusu da ilk olarak pekin eylem platformunda ele alınmıştır. Pekin eylem platformunun mali düzenlemeler kısmında yer alan 345. Madde cinsiyete duyarlı bütçeleme konusuna değinmektedir. Bu madde; “Kadının ilerlemesi için mali kaynaklar ve insan kaynakları genellikle yetersiz olmuştur. Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejilerinin uygulanmasının bugüne kadarki yavaş gelişiminin nedenlerinden biri de budur. Birleşmiş Milletlerin daha önceki zirve ve konferanslarında kabul edilen, konuya ilişkin taahhütlerin dâhil olduğu Eylem Platformu’nun tam ve etkin bir biçimde uygulanması, kadının güçlendirilmesine yönelik mali kaynak ve insan kaynaklarını sağlamaya ilişkin siyasi bir kararlılığı gerektirmektedir. Bu da, politika ve programların bütçesine ilişkin kararlarda, cinsiyete dayalı bakış açısına yer vermeyi ve kadın erkek eşitliğini güvenceye alacak özel programların yeterli finansmanını gerektirecektir. Eylem Platformunu uygulamak için fonların belirlenmesi ve bütün

sektörlerdeki mevcut kaynakların harekete geçirilmesi gerekecektir. Programlar içinde ve arasında politikaların yeniden düzenlenmesine ve kaynakların yeniden tahsisine ihtiyaç olabilir ama her politika değişikliğinin mali düzenlemeler gerektirmeyeceği ortadadır. Yenilikçi fon bulma yollarıyla sağlanacak kaynaklar dâhil, hem özel hem de kamu sektörlerinden sağlanacak ek kaynakların harekete geçirilmesi gerekli olabilir” (BM, 1995: md. 345). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme çalışmalarının başlangıcı olmuştur.

Bu platformda, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme önemli bir başlık olarak yer almıştır. Hükümetler, kadınların kamu hizmetlerinden ne şekilde ve ne kadar yararlandıklarını görebilecekleri ve kadın ve erkeğin eşit kamu hizmetlerinden yararlanma imkânının olabileceği bir bütçe sistemi hazırlama taahhüdü vermiştir (Kefek, 2014: s. 16).

Konferansta dile getirilen toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, sosyal ve ekonomik politikalara eşitsizliği gidermek amacıyla ortaya çıkmıştır. Toplumun her alanında var olan kadın- erkek eşitsizliğine hükümetlerin müdahale ederek, eşitliği gidermeye çalışmaktadır (Daly, 2005: s. 439). Toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması, cinsiyet perspektifinin bütün politikalara yayılmasını gerekli kılmaktadır. Pekin platformu ile hayatımıza giren toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemede ana akımlaştırmanın en önemli araçlarından bir tanesidir. TCDB, bütçenin hazırlık sürecinden başlayarak tüm evrelerinde yer alan bir anlayıştır. TCDB’ nin temel dayanaklarından birisi pekin platformunun “paranın takibi” anlayışıdır. Bir diğeri ise insan hakları anlaşması ile önem kazanan kadın- erkek eşitliği anlayışıdır (Sharp ve Broomhill, 2002: s.26).

Bu platformda üzerinde durulan TCDB’ nin görüşlerden birisi de bütçe aracılığı ile hükümetlerin cinsiyet eşitliğine yönelik taahhütlerinin takip edilmesi ve hesap verilebilir kılınmasıdır. Yeterli kaynak tahsisi olmadığı takdirde, bütçelerin ekonomik ve politik kaygılar güdeceği ve cinsiyet eşitliğinin ikinci planda kaldığı durumlarda TCDB bunu belgeler niteliktedir (Tügen ve Özen, 2008: s. 4). Pekin eylem platformunda bütçelerin cinsiyete duyarlı olmasının ikinci planda kalmaması için adaletli, etkili ve uygun kaynak tahsisine teşvik edilmiş olup, gerekli analitik araç ve mekanizmaları sağlayan kalkınma programları oluşturulmuştur (Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, 2014: s. 246). Gerçekleşen Pekin Konferansı ile birlikte TCDB ilk defa BM tarafından ortaya atılmış ve uluslararası bir konferansta gündeme gelmiştir. Nitekim konferansa katılan pek çok ülke TCDB’yi kabul etmiş

ve bütçe sistemlerine dahil edeceklerinin taahhütlerini vermiştir. Bu durum TCDB'nin yaygınlaşmasına ve gelişimine katkı sağladığı düşünülmektedir. Ayrıca cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik ve cinsiyetin ana akımlaştırılmasına da TCDB katkıda bulunduğu düşünülmektedir.

3.3.5. Birleşmiş Milletler Pekin+5 Dünya Kadın Konferansı

1995 yılında gerçekleşen pekin eylem platformundan sonra 2000 yılında New York' da toplanan birleşmiş milletlerin ana başlığı "21. Yy İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış" olmuştur. Bu oturumda pekin eylem platformunda üzerinde durulan 12 kritik alanın taahhütleri tekrarlanmıştır (BM Genel Kurul 23. Özel Oturum, 2000).

Bu özel oturumun sonucunda Siyasi Deklarasyon ve Sonuç Belgesi kabul edilmiştir. Sonuç belgesinde "kadının insan hakları" bölümünde kadına karşı yapılan yasalarda ve politikalardaki tüm maddeler ve uygulamalar değiştirilmelidir. Taraf olan tüm hükümetler mevcut mevzuatında değişikliklere gitmeli ve ayrımcılık içeren alanları değiştirmeli kararı alınmıştır. Kadınların haklarının politikalarda yer verilmesinin etkilerini takip edecek ve izlenmesine olanak sağlayacak mekanizmalar kurulmasının gerekliliği vurgulanmıştır (TBMM, 2012: s. 10). Özel oturum, cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarının izlenmesi ve verilerin analiz aşamasına katkı sağlamıştır. Hükümetlerin yeni düzenlemeler getirmesiyle birlikte cinsiyete duyarlı bütçelemenin uygulama süreci kolaylamıştır.

TCDB'nin gelişiminde BM, BM alt kuruluşları ve Dünya Kadın Konferanslarının önemli katkıları olduğu düşünülmektedir. Yapılan konferanslar, eğitimler ve teşvikler sayesinde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ciddi bir ivme kazandığı düşünülmektedir. Ayrıca daha fazla uygulama alanı bulan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına destek olmuş ve sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkileri olumlu olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet kavramı ile biyolojik cinsiyet kavramı birbirinden farklıdır. Biyolojik cinsiyet fiziksel özelliklerimizle alakalı iken toplumsal cinsiyet toplumun vermiş olduğu görevlerle alakalıdır. Bu durum kadınlarla erkeklerin sosyal hayatta ki iş dağılımında farklılaşmalara neden olmaktadır. Kadınlara daha çok ev işleri, annelik gibi görevler verilirken, erkekler, siyaset, ekonomi ve fen bilimleri gibi alanlarda çalışmaktadır. Bu durum toplumda cinsiyet eşitsizliğine neden olmaktadır.

Cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik hükümetler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri de çalışmalar yapmaktadır. Nitekim İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi de cinsiyet eşitliğini gidermeye yönelik maddelere yer vermektedir. Hükümetler uyguladığı bütün politikalara cinsiyet perspektifini yansıtmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda ortaya Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması (Gender Mainstreaming) yaklaşımı ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre hükümetler uyguladıkları bütün kamu politikalarına cinsiyet eşitliğini gözeterek uygulamalıdır. Gerek kamu harcamaları gerekse kamu gelirlerinde cinsiyet eşitliği dikkate alınmalıdır. Bu yaklaşım küresel çapta olmakla beraber cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik bir araç değildir. Tam tersi kanun, politika, bütçe ve projelerin hazırlanma sürecinde cinsiyet eşitliğinin merkezde olmasını hedeflemektedir. Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması (Gender Mainstreaming) yaklaşımı ile birlikte cinsiyete duyarlı bütçeleme ortaya çıkmış ve bu yaklaşımın en önemli aracı haline gelmiştir.

Bütçe, hükümetlerin en önemli politikaya müdahale etme aracıdır. Magna Carta ile ortaya çıkan bütçe sistemi, daha sonrasında daha geniş alana yayılmıştır. Bütçe, yerel ve ulusal düzeyde olmak üzere hazırlanmaktadır. Cinsiyete duyarlı bütçeleme ise kadınlar için ayrı bir bütçe anlamına gelmemektedir. Mevcut bütçe sistemine cinsiyet analizleri dikkate alınarak, cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik ve kadınların ihtiyaçları doğrultusunda bütçeyi hazırlamaktır. Nitekim toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, bütçe sistemlerinin içinde en iyi performans esaslı bütçe sistemine uygulanmaktadır. Böylelikle ekonomide kadınların daha aktif rol alması sağlanmaktadır. Kadınlar ile erkeklerin ihtiyaçları birbirinden farklı olduğundan dolayı bütçeler hazırlanırken bu durum cinsiyete duyarlı bütçeleme ile dikkate alınmaktadır.

Bu bütçeleme sistemi birçok ülkede uygulanmaktadır. Türkiye’de bu ülkelerden birisidir. Türkiye’deki cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları 1980’li yılların ortalarına dayanmaktadır. Fakat daha öncesinde kadın hakları ve cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalar cumhuriyet döneminden bu yana devam etmektedir. Bu kapsamda kadın haklarına ve cinsiyet eşitliğine yönelik olarak Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme tasarısını TBMM’ye sunarak bu alanda çalışmalar yapılmasını önermiştir. Bu bağlamda 5018 sayılı kanun ile Türkiye’de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca birçok kamu kuruluşu cinsiyete duyarlı bütçeleme alanında çalışmalar yapmıştır. Bu durum Türkiye için cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik atılmış önemli bir adımdır.

Çalışmada diğer ülkelerinde cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları incelenmiş olup, cinsiyet eşitliği en yüksek ülkeleri, cinsiyete eşitliği orta seviyedeki ülkeler ve cinsiyet eşitliği düşük ülkeler olmak üzere gruplara ayrılmıştır. Cinsiyet eşitliği en yüksek olan ülke İzlanda da kadın hakları ve refah seviyeleri en iyi seviyededir. Ayrıca cinsiyet eşitliğinin sağlanması ile sürdürülebilir kalkınmada sağlanmış olmaktadır. Zira kadın haklarının sağlanmadığı ve cinsiyet eşitliğinin istenilen seviyede olmadığı bir ülkenin sürdürülebilir kalkınmayı da sağlaması beklenilememektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin ilk olarak 1984 yılında uygulandığı Avustralya hükümeti de cinsiyet eşitliği orta seviyedeki ülkeler kategorisinde incelenmiştir. Avustralya bu anlamda TCDB’ ye öncülük etmiştir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi uygulayan en ülkeler İskandinav ülkeleri iken düşük seviyelerde ise Asya ülkeleri yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme alanında önemli katkılarda bulunmuştur. Öncelikle cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadın haklarını korumak amacıyla “Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” kabul edilmiştir. Bu yayın ile beraber kadın hakları ilk defa uluslararası bir platformda yer almıştır. Böylelikle kadına verilen önem artmış ve cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarına zemin hazırlamıştır. CEDAW ile birlikte kadına verilen önem kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olması gibi önem arz eden konulara dikkat çekilmiştir.

Birleşmiş Milletler, kadın haklarına ve çalışmalarına özel hassasiyet göstermektedir. BM' in öncülük ettiği dünya kadın konferansları düzenlenmiş ve cinsiyete duyarlı bütçeleme, cinsiyet eşitliği, sürdürülebilir kalkınma gibi konulara değinilmiştir. Birleşmiş Milletlerin düzenlemiş olduğu Dünya Kadın Konferansları ile birlikte cinsiyet eşitliği ve kadın hakları önem kazanmıştır. Dünya Kadın Konferanslarından dördüncüsü Pekin konferansında ilk defa toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları öne sürülmüştür. Konferansa katılan birçok ülke toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi kabul etmiş ve taahhütlerde bulunmuşlardır. Ayrıca BM bu ülkelerin taahhütlerini yerine getirip getirmediğinin denetimini yapmaktadır. Böylelikle toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme önemli bir ivme kazanmıştır. Bununla birlikte BM ve BM'in alt kuruluşları toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi yaymak amacıyla birçok proje, eğitim ve konferanslar düzenlemiştir. Ayrıca BM toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi geliştirmek amacıyla teknik ve finansal alanlarda destekler vermektedir.

Tüm bu değerlendirmeler kapsamında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin gelişiminde faydalı olabilecek öneriler şöyle sıralanmaktadır;

- Cinsiyete duyarlı bütçeleme, ülkelerin sadece sosyal ve ekonomik alanına değil her alanına etki etmektedir. Bu bütçeleme sistemi ile ülkeler sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yaklaşmakta ve refah seviyelerini artırmaktadır.
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin daha etkili olması amacıyla ulusal ve yerel anlamda cinsiyet analizleri yapılabilir. Bilhassa yerel düzeyde kadınların ihtiyaçları belirlenmeli bu doğrultuda bütçenin hazırlanma sürecine dahil edilmelidir.
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe analizleri geliştirilmeli ve daha anlaşılır analizler yapılarak gerekli kurum ve kuruluşlar bu konuda bilgilendirilebilir.
- Bu alanda görev sadece kamu kurumlarına düşmemektedir aynı zamanda sivil toplum örgütleri ve derneklerin de desteği toplumun bütçeye olan ilgisi ve cinsiyet eşitliğine verilen önem artırılarak daha fazla katılım sağlanabilir.
- Cinsiyet analizi verileri iyi değerlendirilmeli ve analizler sağlıklı ve ölçümü doğru bir biçimde olmalıdır. Aksi takdirde sağlıklı olmayan verilerden elde

edilen sonuçlara göre uygulanan politika sorunu çözümede yeterli olmayacaktır.

- Topluma cinsiyet eşitsizliğinin sorun olduğunu anlatmak ve kabul ettirmek gerekmektedir. Bu soruna yönelik üretilen çözümler toplum tarafından kabul edilmediği takdirde eşitsizlik tam anlamıyla ortadan kalkması mümkün olmamaktadır.
- Kadın ve erkeklerin ihtiyaçları belirlenerek, bu doğrultuda bütçe hazırlama sürecinde söz konusu ihtiyaçlar dikkate alınarak kamu harcamaları için ödenek tahsis edilebilir.
- Kamu gelirleri hesaplanırken, kamu harcamaları gerçekleştirilirken ve sosyal düzenlemeler yapılırken kadın ve erkeklerin gereksinimlerinin farklı olduğu ve her düzenlemeden eşit olarak yararlanamadıkları dikkate alınarak politikalar yürütülebilir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin uygulanması ile cinsiyet eşitliği belli bir seviyede sağlanılabilecektir. Ayrıca kadın ve erkeğin eşit şekilde ekonomi, siyasette ve sosyal yaşantıda dahil olması refah seviyesi ve sürdürülebilir kalkınma anlamında ilerleme sağlaması düşünülmektedir. Yerel ve ulusal düzeyde eş zamanlı olarak yürütülen toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme demokratikleşmeye de katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Akdemir, T. ve Ulusoy, A. (2012). *Mahalli İdareler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bilici, N. ve Bilici, A. (2013). *Kamu Maliyesi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Doğruyol, C. (2012). *Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma*, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Edizdoğan, N. (1998). *Kamu bütçesi*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Kalenderoğlu, M. (2012). *Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karacan, E. (2010). *Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi ve Türkiye Uygulaması*, Ankara: Korza Yayıncılık.
- Methibay, Y. *Harcama Hukuku*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Mutluer, K. Öner, E. ve Kesik, A. (2010). *Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özen, A. ve Egeli, H. (2010). *Teoride ve Uygulamada Bütçe Politikası*, İzmir: Altın Nokta yayınları.
- Pehlivan, O. (2011). *Kamu Ekonomisi*, Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Şener, O. (2007). *Kamu Ekonomisi*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tüğen, K. (2011). *Devlet Bütçesi*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

YAYINLAR

- Ahmad, N. (2012). The Implementation Of Gender Mainstreaming In Malaysia: Two Case Studies, A Thesis Submitted For The Degree Of Phd Department Of Sociology University Of Essex.
- Akduran, Ö. (2010). Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Kadınlar İçin Mi?, Eşitlik İçin Mi?, *İktisat Dergisi Ekim- Aralık, Sayı:514*, S:82-88.

- Akduran, Ö. (2013). *5018 Sayılı Kanun Ve Kamu İdarelerinde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar*, Figen Altuğ, Ahmet Kesik, Murat Şeker, Ed., Seçkin Yayıncılık, Ankara, S:19-35.
- Aksoy, N. (2006). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Rolü, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- Ayas, I. (2016). Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Toplumsal Kabul Edilebilirliği: Marmara Bölgesi Alan Araştırması, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Ocak 2016, Sayı:11*.
- Belek Ersen U. (2006). Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Ve Denetim Mekanizması, *Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara*.
- Bellamy, K. (2002), Gender Budgeting (A Background Paper For The Council Of Europe's Informal Network Of Experts On Gender Budgeting), Council Of Europe.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurul 23. Özel Oturum, (2000). Pekin +5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi, 5-9 Haziran, New York.
- Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu, (2008). Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 52. Oturumu, 25 Şubat-7 Mart 2008, Konferans Tarafından Kabul Edilen Kararlar, ABD.
- Birtsch, N. ve Hedayat, A. (2016). Gender-Responsive Budgeting in Afghanistan: A Work in Progress, Afghanistan Research and Evaluation Unit and German Federal Ministry of Economic Cooperation and Development.
- Brunila, K. (2009). Parasta Ennen: Tasa-Arvotyön Projektitapaistuminen Projectization Of Equality Work, University Of Helsinki, Helsinki. Budgets Make Cents.
- Budlender, D. ve Sharp, R. ve Allen, K. (1998). How To Do A Gender-Sensitive Budget Analysis: Contemporary Research And Practice, *London, Australian*

Agency For International Development, Canberra And The Commonwealth Secretariat.

Budlender, D., Elson, D., Hewitt, G., Mukhopadhyay, T. (2002). *Gender Budgets Make Cents: Understanding gender responsive budgets.* Gender Affairs Department. London: Commonwealth Secretariat.

Bulut, N. (2003). “Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu Mu?”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:52, Sayı:2.*

Cansız, H. (2016). Afyonkarahisar’da Bazı Meslek Gruplarının Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Algısı, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 1, S: 111-131.*

Costa, M. Elson, D. Ve Sharp, R. (2010). Islamic Republic Of Pakistan, Gender Responsive Budgetting In Asia Pacific Region.

Çakmak, MD., Kavaklıdere, G. (2018). Sosyal Bütçe Anlayışı ve Sosyal Belediyecilik: Manisa Büyükşehir Belediyesinin Sosyal Bütçe Performansı, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 14, Sayı 4.*

Çelik, Ö. ve Atabey, S. (2013). Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması Ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:13, Sayı:4, S:151-166.*

Daly, M. (2005). “Gender Mainstreaming In Theory And Practice”. Social Politics, S: 433-450.

Dedeoğlu, S. (2000). “ Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği”, *Toplum ve Bilim Dergisi, Güz Dönemi, Sayı: 86.*

Demirdirek, H. ve Şener, Ü. (2014). 81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi, Ankara: Matsa Basımevi.

Diop-Tine, N. (2002), “Rwanda: Translating Government Commitments Into Action”, Gender

Doğan, A. (2013). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Sağlamaya Yönelik Hizmet Veren Kamu Kurumları Ve Hizmetleri Üzerine Bir Değerlendirme,

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:2, S:75-95.

Doğan, A. ve Gökbnar, R. (2016). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeler Ve Başarı Etmenleri, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 2.*

Downes, R. Trap, L. Ve Nicol, S. (2016). Gender Budgeting İn Oecd Countries, *Oecd Journal On Budgeting Volume.*

East African Community, (2009). Gender And Community Development Analysis İn Rwanda.

Ecosoc, (2008). Resolution Mainstreaming A Gender Perspective İnto All Policies And Programmes İn The United Nations System.

Education İn Pakistan, (2016). A Comparative Analysis Of Punjab And Sindh, Islamabad, Pakistan.

Elson, D. (2002). ‘Gender Responsive Budget İnitatives: Some Key Dimensions And Practical Examples’ İn Gender Budget İnitatives: Strategies, Concepts And Experiences, United Nations Development Fund For Women (Unıfem), United Nations, New York.

Erkan, B., Şentürk, M., Akbaş, Y. Ve Paksoy, S. (2012), Dünyada Ve Türkiye’de Sosyal Bütçeleme (Cinsiyete Duyarlı Bütçe) Yaklaşımı, *International Journal Of Economic And Administrative Studies, Sayı:9, S: 85-106.*

Eroğlu, Ö., İşler, R. (2014). İktisat Düşüncesinde Kadının Konumu ve Feminist İktisat, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 46. Seri.

Eskişehir Soroptimist Kulübü Raporu, (2014).

European Parliament, (2015), Gender Responsive Budgeting İnnovative Approaches To Budgeting, *Member’s Research Service, S:2-8.*

European Women’s Lobby, (2013). A Feminist Overview Of Women’s Rights And Gender Equality İn Europe.

- Genç, M. (2010). Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığına Yönelik Kamu Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Mali Yansımaları, *Maliye Dergisi*, sayı:159.
- Gender Responsive Budgeting Handbook, (2015). The Islamic Of Republic Afganistan Minister Of Finance.
- Goetz, A. (2006). Policy Briefing Paper Gender And Conflict Analysis, United Nations Development Fund For Women.
- Güngör, G. ve İzgi Şahpaz, K. (2012). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme' nin (Tcdb) Önemi: Türkiye ve Çeşitli Ülke Uygulamaları, Kadın, Kriz ve Kritik Konferansı.
- Günlük Şenesen, G. Ve Ergüneş, N. Ve Yakar Önal, A. (2014). Dirlik Temelli Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Yaklaşımıyla Yerel Yönetim Bütçelerine Bakmak: Kars Belediyesi, *Maliye Sempozyumu*, S:605-533.
- Hastürk, M. (2006). Stratejik Planlama ve Performans Esaslı Bütçeleme, *Güncel Mali Sorunlar, Muhasebat Kontrolörleri Derneği, Sayı: 11*.
- Hewitt, G. (2001). Gender Responsive Budget Initiatives: Tools And Methodology, New York.
- Institute Of Social And Policy Sciences, (2016). Gender Responsive Financing Of
- Işık,A. ve Işık, H. (2009). Sosyal Eşitsizliğin Giderilmesinde Bir Çözüm Önerisi: Cinsiyet Esaslı Bütçeleme, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı:1, S:167-211*.
- İpek Şahin, EA., Sakal, M., Çiçek, HG. (2014). Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi ve Diğer Bütçe Sistemlerinden Farklılıkları Üzerine Bir Değerlendirme, *Sosyo Ekonomi Dergisi, Cilt:2*.
- Jain, D. (2001). Building Budgets From Below: Women Design Fiscal Policy In Karnataka, India, United Nations Development Fund For Women (Unifem), United Nations, New York
- Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü. (2008). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği.

- Kalaycı, İ. Ve Kartalçı, K. (2011). Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (CDB): AB Türkiye Müzakere Sürecinde TBMM İçin Somut Öneriler, *Mülkiye Dergisi*, sayı:273, s:25-41.
- Klatzer, E. (2012). *Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ve Bütçeleme Kılavuzu, Tesev İyi Yönetişim Programı*, İstanbul: Tesev Yayınları.
- Klatzer, E., Akduran, Ö. ve Gultaşlı, M. (2015), *Belediyeler İçin Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Rehberi*.
- Kriakos, R. (2003). Status Of Women, Colorado State University.
- Küçük, H., Akpınar, İE. (2018). Feminist Kuram Çerçevesinde Kent Konseylerinde Kadının Yeri: Esenler Kent Konseyi - Kâğıthane Kent Konseyi Örneği, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 3.
- Kükekçi, C. ve Canbay, T. (2012). Kadına Haklarının Kazandırılmasıyla Birlikte Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, *Electronic Journal Of Vocational Colleges*, Sayı: 1, S:32-48.
- Leadbetter, H. (2004). "Gender Budgeting", Spectrum, Policy & Technical Perspectives For Cıfpa Members And Students, No:4.
- Lépinard, E., Lieber, M. (2015). *The Policy On Gender Equality In France, Directorate General For Internal Policies Policy Department C: Citizens Rights And Constitutional Affairs* , European Parliament.
- Lisda, R., Mujibah, İrvan, L.,(2015). *Gender Mainstreaming In The Budget System Of Indonesian Governance, Economics Faculty*, University of Pasundan Bandung, Indonesia.
- Lombardo, E., (2003), Integrating or Setting the Agenda? Gender Mainstreaming in the two European Conventions on the Future of the EU and the Charter of Fundamental Rights, Paper for the ECPR Conference, Marburg, ss.1-39.
- Meriç, M. (2007). Feminizme Mali Bakış, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Sayı:509, S:58-67.

- Meriç, M. (2014). *Çok Uluslu Şirketlerin Yerel Ekonomik Gelişmeye İnovatif Katkıları*, Celal Bayar Üniversitesi Rektörlük Basımevi, Manisa.
- Ministry Of Finance Budget Department, (2009). *Gender Budgeting İn Finland*, Finland.
- Nafak, M. (2009). *Stratejik Plânlama ve Performans Esaslı Bütçelemenin Türk Kamu Mali Yönetim ve Denetimi Üzerine Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü, Ankara.
- OECD, (2016). *Oecd Survey Of Gender Budgeting*, Oecd, Paris.
- OECD, (2016). *Public Governance And Territorial Development Directorate Gender Budgeting İn Oecd Countries*.
- Örücü, A. ve Bakırtaş, Aİ. (2012). 6111 Sayılı Kanunun Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Perspektifinden Değerlendirilmesi, *Maliye Dergisi*, Sayı:162 S:467-477.
- Özcan, G.(2014). *Sosyal Bütçe Teorik Yapısı ve Türkiye’de Anayasal Temelleri*, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:21, Sayı:2.
- Pakistan Ministry Of Finance, (2003). *Poverty Reduction Strategy Paper - Accelerating Economic Growth And Reducing Poverty: The Road Ahead*. Pakistan Government: Islamabad.
- Philippe-Raynaud, F. (2001). *The Yellow Budget Paper And Gender Equality İn France*, İn United Nations Development Fund For Women (Unifem), *Gender Budget Initiatives. Strategies, Concepts And Experiences*, Unifem, New York.
- Quinn, S. (2016). *Europe: A Survey Of Gender Budgeting Efforts*, Imf Working Paper Research Department And Strategy, Policy, And Review Department.
- Qureshi, S. Abbas, S. Safdar, S. ve Zakar, S. (2013). *Gender Responsive Budgeting İn Pakistan: Scope And Challenges*, Jrsp magazine, Cilt: 50, Sayı:1.

- Rake, K. (2002). Gender Budgets: The Experience Of The Uk's Women's Budget Group, Paper Prepared For The Conference 'Gender Balance – Equal Finance' Basel, Switzerland.
- Sarraf, F. (2003). Gender-Responsive Government Budgeting, IMF Working Paper, WP/03/83.
- Sharp, R. (2002). Gender Responsive Budgets: Multiple Strategies And Guiding Goals, In Gender Budget Initiatives: Strategies, Concepts And Experiences, United Nations Development Fund For Women (Unifem), United Nations, New York.
- Sharp, R. ve Broomhill, R. (2002). Budgeting For Equality: The Australian Experience, Feminist Economics.
- Stotsky, JG. (2017). Sahra Altı Afrika'da Cinsiyet Dağılımı. *Great Insights Magazine, Cilt 6, Sayı 2*.
- Sumbas, A. (2013). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Politika Yaklaşımı Çerçevesinde Türkiye'de Belediyelerin Hukuksal ve Siyasal Durumları, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:3*.
- Şahin Duran, D. ve Temür, Y. (2018). Türk Yerel Yönetimlerinde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Yaklaşımları: Büyükşehir Belediyelerinin Bütçeleri Üzerinde Bir İnceleme, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:7, Sayı:1*.
- T.C. Maliye Bakanlığı (2009). Devlet Bütçeleri: Gerçek Kadın Erkek Eşitliğinde Kilit Faktör Konulu Avrupa Konseyi Konferansı Değerlendirme Raporu, Ankara.
- Tepekule, U., Kayalidere, G. Ve Mastar Özcan, P. (2016). Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Türkiye Örneği, *İnsan Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Sayı:7, S: 2316-2331*.
- The Asia Foundation, (2012). Gender in Indonesia, Indonesia.
- The Global Gender Gap Report 2018, (2018). World Economic Forum, Cologny/Geneva Switzerland.

- Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Eskişehir Eşitlik Platformu. (2014).
- Tüğen, K. ve Özen, A. (2008), Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı, *Maliye Dergisi, Sayı: 154, S: 1-11*
- Tüğen, Ö. ve Eroğlu, A. (2017). Yoksulluğu Önlemeye Yönelik Sosyal Bütçe Uygulamaları ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 2017 Cilt: 54 Sayı: 627*.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, (2014). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Komisyon Raporu, Sayı: 14, Ankara
- Ulusal Eylem Planı (2008-2013). Ankara.
- UNDG, (2015). Maps: Mainstreaming, Acceleration And Policy Support For The 2030 Agenda, Undg Concept Note.
- UNDP, (2015). Undp İn Turkey Working For Sustaniable Inclusive Human Development.
- UNIFEM, (2003a). A Learning Programme In Action: Unifem Gender Responsive Budgeting Programme Mid-Term Review, Summary Report, October.
- UNIFEM, (2003b). Unifem Multi-Year Funding Framework, 2004-2007, United Nations, New York.
- UNIFEM, (2005a). Results Based Management İn Unifem, Presentation At The Strategic Planning Meeting, Gender Responsive Budgeting Programme, Phase Ii, New York, 29 March, United Nations, New York.
- UNIFEM, (2005b). Strengthening Economic Governance: Applied Gender Analysis To Government Budgets, Final Report, October 2001–December 2004, Submitted To The State Secretary For Development Co-Operation, Belgium.
- UNIFEM, (2007). Unifem Strategic Plan 2008-11, United Nations, New York.
- UNIFEM, (2008). Upscaling Gender Responsive Budgeting For Accelerated Action Towards Gender Equality Phase (2009 – 2011), September, United Nations, New York.

UNIFEM, (2009a). Evaluation Report Unifem's Work On Gender- Responsive Budgetting Programme: Morocco, United Nations, New York.

UNIFEM, (2009b).Evaluation Report, Unifem's Work On Gender- Responsive Budgeting, New York.

USAID, (2018). Morocco Gender Analysis Final Report, United Nations, New York.

Vargas-Valente, V. (2002). Democratic Governance İn The Adean Region, İn Gender Budget İnitatives: Strategies, Concepts And Experiences, United Nations Development Fund For Women (Unifem), United Nations, New York.

Villagomez, E. (2009). Gender Responsive Budgets, United Nations Economic Commission For Europe, S:111-125, Geneva.

Villagomez, E. (2010). Gender Budgeting İn Europe.

Women's Budget Group, Gender Budget Analysis.

Yıldız, N. (2015). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Yılmaz, HH., Biçer, M. (2010). Parlamentonun Bütçe Hakkını Etkin Kullanımının Yeni Bütçe Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *Maliye Dergisi, Sayı 158. Sayfa:201-225.*

Yumuş, A. (2011). *Kalkınma Planları Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Anlayışının Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Boyutları*, Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

E- YAYINLAR

<https://Eige.Europa.Eu/Gender-Mainstreaming/What-İs-Gender-Mainstreaming>

(Erişim Tarihi:20.03.2019).

<http://Www.Un.Org/Womenwatch/Osagi/Gendermainstreaming.Htm>

(Erişim

Tarihi:10.09.2018).

[Http://Www.Unwomen.Org/En/News/In-Focus/Women-And-The-Sdgs](http://Www.Unwomen.Org/En/News/In-Focus/Women-And-The-Sdgs) (Erişim Tarihi:25.06.2018).

[Https://Www.Gendereconomy.Org/Gender-Budgeting-A-Tool-For-Achieving-Equality/](https://Www.Gendereconomy.Org/Gender-Budgeting-A-Tool-For-Achieving-Equality/) (Erişim Tarihi:30.10.2018)

[Http://Gender-Financing.Unwomen.Org/En/Highlights/Gender-Responsive-Budgets-Case-Of-Morocco](http://Gender-Financing.Unwomen.Org/En/Highlights/Gender-Responsive-Budgets-Case-Of-Morocco) (Erişim Tarihi: 18.03.2019).

<http://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.06.2018).

[Https://Wcd.Nic.In/Gender-Budgeting/](https://Wcd.Nic.In/Gender-Budgeting/)(Erişim Tarihi: 20.04.2019).

<https://ailevecalisma.gov.tr/ksgm/turkiye-de-kadin> (Erişim Tarihi: 14.12.2018).

[Https://Publicpolicy.Wharton.Upenn.Edu/Live/News/2052-Budgeting-For-Gender](https://Publicpolicy.Wharton.Upenn.Edu/Live/News/2052-Budgeting-For-Gender)
(Erişim Tarihi: 02.01.2019).

[Http://Www.Tr.Undp.Org/Content/Turkey/En/Home/Ourwork/Democraticgovernance/Successtories/Budgeting-For-Gender-Equality-In-Turkey.Html](http://Www.Tr.Undp.Org/Content/Turkey/En/Home/Ourwork/Democraticgovernance/Successtories/Budgeting-For-Gender-Equality-In-Turkey.Html) (Erişim Tarihi:23.11.2018).

[Http://Www.Unwomen.Org/En/News/Stories/2011/7/Increasing-Accountability-And-Development-Effectiveness-Through-Gender-Responsive-Planning-And-Budge](http://Www.Unwomen.Org/En/News/Stories/2011/7/Increasing-Accountability-And-Development-Effectiveness-Through-Gender-Responsive-Planning-And-Budge) (Erişim Tarihi:24.11.2019).

[Http://Www.Tr.Undp.Org/Content/Turkey/Tr/Home/About-Us/Undp-And-The-Un.Html](http://Www.Tr.Undp.Org/Content/Turkey/Tr/Home/About-Us/Undp-And-The-Un.Html) (Erişim Tarihi:08.01.2019).

[Http://Gender-Financing.Unwomen.Org/En/About-Us](http://Gender-Financing.Unwomen.Org/En/About-Us) (Erişim Tarihi:24.03.2019).

[Https://Kadininstatusu.Aile.Gov.Tr/Ulusarasi-Belgeler-Kuruluslar](https://Kadininstatusu.Aile.Gov.Tr/Ulusarasi-Belgeler-Kuruluslar) (Erişim Tarihi: 20.04.2019).

[Https://Www.Un.Org/En/Sections/About-Un/Overview/](https://Www.Un.Org/En/Sections/About-Un/Overview/) (Erişim Tarihi:21.03.2019).

[Http://Www.Unwomen.Org/En/Csw](http://Www.Unwomen.Org/En/Csw) (Erişim Tarihi:30.03.2019).

[Http://Www.Unwomen.Org/En/Csw/Brief-History](http://Www.Unwomen.Org/En/Csw/Brief-History) (Erişim Tarihi:09.08.2018).

<http://www.unwomen.org/en/what-we-do/post-2015/un-women-position> (Erişim Tarihi: 11.07.2018).

<Http://Www.Unwomen.Org/En/Digital-Library/Publications/2010/1/Evaluation-Report-Unifem-S-Work-On-Gender-Responsive-Budgeting> (Erişim Tarihi:01.11.2018).

<Https://Www.Undp.Org/Content/Undp/En/Home/Partners/Undp-And-The-Un.Html> (Erişim Tarihi:03.11.2018).

<Https://Www.Undp.Org/Content/Undp/En/Home/Gender-Equality.Html> (Erişim Tarihi: 30.04.2019).

<Http://Www.Tr.Undp.Org/Content/Turkey/En/Home/Ourwork/Democraticgovernance/Successstories/Budgeting-For-Gender-Equality-In-Turkey.Html> (Erişim Tarihi:15.01.2019).

<Http://Www.Unwomen.Org/En/About-Us/About-Un-Women> (Erişim Tarihi: 12.10.2018).

<Http://Www.Kadininstatusu.Gov.Tr/Tr/Html/165/Birlesmis+Milletler> (Erişim Tarihi:01.12.2018).

<Http://Www.Un-Documents.Net/Nflsaw.Htm> (Erişim Tarihi: 17.01.2019).

<Http://Www.Un-Documents.Net/Nfl-Intr.Htm#D> (Erişim Tarihi:29.12.2018).

https://unfccc.int/sites/default/files/indonesia_ws_gender.pdf (Erişim Tarihi: 16.09.2018).